

”Rule Britannia”

Britisk imperialisme i Kina på 1800-tallet: En analyse av britiske skolebøker fra 1900 og frem til i dag

”He who teaches the nation its history, captures its soul”

J. Gardiner

Yngve Ramsay Kristoffersen

Masteroppgave i historie våren 2009

Høgskolen i Bergen

Universitetet i Bergen

Forord

Siden jeg selv har britiske aner, har britisk historie alltid vært noe jeg har interessert meg for. Arbeidet med denne oppgaven har derfor vært spennende og givende. Jeg regner også med at det kommer til å være nyttig med tanke på framtidig arbeid som lærer. Underveis har jeg fått gode råd og veiledning av professor John Ragnar Myking ved Høgskolen i Bergen og professor Ståle Dyrvik ved Universitetet i Bergen. Jeg skylder begge en stor takk. Jeg vil også takke alle deltakerne på seminarene ved både Universitet og Høgskolen for gode innspill og tips, samt personalet ved Georg-Eckert-Institut für internationale Schulbuchforschung.

Bergen, våren 2009

Yngve Ramsay Kristoffersen

Forsiden:

Fransk karikaturtegning fra 1890-årene. Kina portrettert som en pai de europeiske maktene deler mellom seg. En stereotypisk kinesisk embetsmann forsøker forgjeves å stoppe dem.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning og tema	5
1.1	”Åpningen av Kina” – en kort historisk oversikt.....	5
1.2	Den historiske forskningen på den britiske ekspansjonen i Kina	7
2	Problemformulering og kilder	12
2.1	Den samfunnsmessige og skolepolitiske situasjonen i Storbritannia	12
2.2	”The Great History Debate”	17
2.3	Problemformulering.....	19
2.4	Kildene.....	20
2.4.1	Lærebøker.....	20
2.5	Lærebokanalyse – Metodisk tilnærming	22
2.6	Plan for analysen	24
3	Lærebøker 1900-1950: ”The Great Tradition”	26
3.1	Lærebøkene	26
3.1.1	C. W. Oman, <i>England in the Nineteenth Century</i> . 1899	26
3.1.2	R. M. Rayner, <i>Nineteenth Century England</i> , 1927	30
3.1.3	C. Hollis, <i>History of Britain in Modern Times, 1688-1939</i> . 1946.....	33
3.2	Konklusjon.....	36
4	Lærebøker 1950-1970: ”Decades of change”	39
4.1	Lærebøkene	39

4.1.1	James A. Williamson, <i>The British Empire and Commonwealth – A history for senior forms</i> . 1954.....	39
4.1.2	S. Reed Brett, <i>A history of the British Empire and Commonwealth</i> . 1959	43
4.1.3	Christopher. P. Hill, <i>A survey of British history – From the earliest times to 1951</i> . 1968.....	45
4.2	Konklusjon.....	49
5	Lærebøker 1970-1990: ”New History”	52
5.1	Lærebøkene	52
5.1.1	J. R. Edwards, <i>British History 1815-1939</i> . 1970	52
5.1.2	C. A. Leeds, <i>European History 1789-1914</i> . 1979.....	55
5.1.3	Anthony Wood, <i>Nineteenth Century Britain 1815-1914</i> 1988	59
5.2	Konklusjon.....	62
6	Lærebøker 1990-2008: ”Redemption?”	65
6.1	Lærebøkene	65
6.1.1	Frank McDonough, <i>The British Empire 1815-1914</i> . 1994	65
6.1.2	Simon C. Smith, <i>British Imperialism 1750-1970</i> . 1998.....	70
6.1.3	John Aldred, <i>British Imperial and Foreign Policy 1846-1980</i> . 2004	73
6.2	Konklusjon.....	76
7	Avslutning	79
7.1	Oppsummering	79
7.2	Drøfting av utviklingen i lærebøkene og konklusjon	80
8	Bibliografi	85

1 Innledning og tema

På 1800-tallet ble Kina åpnet for handel med vesten av Storbritannia ved hjelp av våpenmakt og tvang. Kina ble aldri kolonisert av vestlige land, men ble likevel et offer for imperialismen gjennom utbytting og lite fordelaktige handelsavtaler. Denne oppgaven handler om hvordan denne historien er blitt fremstilt i britiske lærebøker opp gjennom det forrige århundre og frem mot i dag. Før vi nærmer oss dette temaet kan det være på plass med en kort oversikt over de britisk-kinesiske relasjonene fra tidlig 1800-tall frem til Qing-dynastiets sammenbrudd i 1911, og hvordan denne historien har blitt behandlet i engelsk forskningslitteratur.

1.1 "Åpningen av Kina" – en kort historisk oversikt

Ved inngangen til 1800-tallet så Kina fremdeles på seg selv som "midstens rike", verdens sentrum. Landet var styrt av Qing-dynastiet som hadde tatt makten på midten av 1600-tallet.¹ Kineserne så på utenforstående som barbarer, og kunne ikke se for seg at europeerne eller noen andre utenforstående kunne tilføre riket deres noe som helst. De så på Kina som overlegent alle andre land eller riker i verden, og alle andre folkeslag var i teorien underlagt den kinesiske keiser, "Himmelens sønn".² Landet var et lukket samfunn og kontakten med den vestlige delen av verden var frem til slutten av det 18. århundre veldig begrenset. Britene og andre vestlige nasjoner hadde nesten utelukkende kontakt med kineserne gjennom handel. Handelen ble regulert gjennom det såkalte Kohong-systemet. Øst-India kompaniet hadde frem til 1833 monopol på britisk handel med Kina. Handelen begrenset seg til Canton, og de fikk kun handle med de lisensierte Kohong-kjøpmennene som hadde monopol på kinesisk side.³

Den kinesiske utenrikspolitikken som ble ført på denne tiden, gikk ut på å begrense kontakten med utenforstående i størst mulig grad. Handelen ble på mange måter et nødvendig onde, der den eneste motivasjonen for kineserne var inntekter i form av edelmetaller.⁴ Handelsbalansen snudde seg likevel mer og mer i kinesernes disfavør utover 1800-tallet. Den kanskje viktigste årsaken til denne endringen var den voksende opiumshandelen. I 1836 ble det beregnet at det

¹ Stensgård,1985: 155

² Fairbank,1978: 29

³ Fairbank,1978: 163

⁴ Fairbank,1978: 163-164

var opp mot 12,5 millioner opiumsrøykere i Kina. Dette tallet økte utover 1800-tallet og historikeren Jonathan Spence estimerer at opp mot 10 % av Kinas befolkning røykte opium i 1880.⁵ Med opiumen hadde britene endelig funnet noe kineserne ville kjøpe, og de var ikke lenger avhengige av å kun betale med edelt metall. Edelmetallstrømmen snudde.

Utover 1800-tallet ble Kina tvunget til å oppgi mer og mer av sin isolasjonistiske politikk, før de til slutt måtte åpne landet for utenlandske handelsfolk og diplomater. Årsaken til dette var hovedsakelig resultatet av de to krigene, den første og andre opiumskrig, som Storbritannia førte mot landet.⁶ Krigene som ble utkjempet i henholdsvis 1839-1842 og 1856-1858(1860), endte begge med britisk seier og påfølgende freds- og handelsavtaler. Nanking-traktaten ble undertegnet på HMS Cornwall den 29. august 1842. Fredsavtalen fra Tientsin ble signert i 1858, men ble først ratifisert i 1860. Myndighetene i Peking motsatte seg deler av avtalen av 1858, og stridighetene blusset opp igjen. Dette førte til at britene og franskmennene invaderte byen og brente ned det keiserlige sommerpalasset i 1860.⁷

1860 årene ble likevel sett på som "a decade of goodwill" mellom Storbritannia og Kina, men de relativt gode forbindelsene tok slutt etter den såkalte Tientsinmassakren i 1870.⁸ Den økende xenofobien førte til at kinesere angrep et barnehjem drevet av franske nonner i Tientsin, drepte flere av nonnene, franske og russiske statsborgere og brente ned britiske og amerikanske kirker.⁹ Etter denne og flere lignende episoder ble britene stadig strengere i sine krav mot Kina og slo hardt ned på tilstøtninger mot briter i landet. Britenes posisjon ble mindre dominant fra 1860 og frem mot århundreskiftet, og flere vestlige land fikk interessesfærer i Kina. Frem mot 1900 var det et regelrett kappløp mellom vestmaktene om innflytelse i landet, det såkalte konsesjonskappløpet.¹⁰

Etter å ha åpnet Kina for handel gjennom opiumskrigene, fikk først britene, og fra 1860 frem mot 1900, også andre europeiske land innflytelse i landet. Endringen som ble satt i gang ved denne påvirkningen utenfra, der vestlige handelsfolk og diplomater fikk stadig større tilgang til det kinesiske samfunnet, ses av noen historikere på som begynnelsen på slutten for det kinesiske keiserdømmet og den tradisjonelle samfunnsstrukturen i landet.¹¹

⁵ Fairbank, 1978: 178

⁶ Frankrike deltok også på Storbritannias side i den andre opiumskrig.

⁷ Fairbank, 1978: 257-258

⁸ Fairbank & Liu, 1980: 79

⁹ Fairbank & Liu, 1980: 79-80

¹⁰ Fairbank & Liu, 1980: 112

¹¹ Fairbank, 1978: 214

Kinesernes utenriksproblemer kom i tillegg til indre uroligheter, som det omfattende Taipingopprøret (1851-1864). Opprøret ble ledet av Hong Xiuquan. Han var en lærer som etter flere mislykkede forsøk på å ta embetseksamen lot seg inspirere av kristendommen og startet Taipingbevegelsen. Dette var en vekkelsesbevegelse, som etter å ha blitt forsøkt undertrykket av staten slo over i opprør og hadde under sin største utbredelse kontroll over ni provinser i Kina.¹² Britene stilte seg opprinnelig nøytrale i saken, men etter hvert som frykten for at opprøret kunne skade handelen, endret britenes holdning seg. Opprøret ble omsider knust, riktignok med hjelp fra vesten..¹³

Utover 1860-tallet og frem mot 1900, prøvde mandsjustyret i Kina å reformere seg og restaurere sin fordums makt, men dette lyktes de bare med til en viss grad. Bokseropprøret(1899-1901) ble på mange måter Kinas siste desperate forsøk på å stå imot den utenlandske innflytelsen som preget landet. Bokserne var en undergrunnsorganisasjon som var i mot all vestlig innflytelse. De strebet etter å utrydde alle former for vestlig innflytelse i Kina. Kinesere som handlet med vesten eller lot seg omvende til kristendommen var også legitime mål. Opprøret, som ble preget av den omfattende xenofobien som rådet etter den stadig mer aggressive politikken til vestmaktene, fikk støtte av den frustrerte enkekeiserinnen. Opprøret ble knust av en samlet hær fra de forskjellige nasjonene som hadde interesser i Kina. Etter Bokseroppstanden ble det mer og mer tydelig at Qing-dynastiet ikke lenger var levedyktig og det falt i 1911.¹⁴

1.2 Den historiske forskningen på den britiske ekspansjonen i Kina

Den historiske forskningen på britisk imperialisme generelt, og imperialismen i det fjerne Østen spesielt har hatt en markant utvikling i løpet av det forrige århundret og frem mot i dag. Fra den tidlige historieskrivningen på emnet på begynnelsen av 1900-tallet, via de store oversiktsverkene om imperiet som kom ut i mellomkrigsårene og på 1950-tallet, og frem til oversiktsverkene som har kommet ut i nyere tid har fremstillingen av historien endret seg

¹² Nordborg,1986: 103-104

¹³ Fairbank,1978: 308-309

¹⁴ Fairbank & Liu,1980: 124-130

ganske radikalt. Dette er ikke noe som på noen måte er spesielt for britisk historie, som historikeren Erling Sandmo påpeker, taler alltid historien nye sannheter.¹⁵

Med det sterke engasjementet i Kina er det ikke uventet at britisk historieskriving, særlig da det britiske imperiet var på høyden av sin makt tidlig på 1900-tallet, hadde en tendens til å forsvare britenes handlinger overfor Kina. I britisk historieforskning frem til 50-tallet, eksisterte det en tradisjon for forherligelse av det britiske imperiet. Storbritannia som verdensmakt var et resultat av det britiske folks overlegenhet, og "the proud self-righteous feeling of racial superiority, expressed as the 'White mans burden'"¹⁶ var utbredt. Dette synet ble forfektet av flere historikere. Mange historiske verk utgitt før 1950 viser klare tendenser i retning av det jeg vil kalle eurosentrisme, og britenes handlinger i Kina ble i liten grad problematisert.

H. B. Morse var en av historikerne som arbeidet med emnet tidlig på 1900-tallet, og i hans verk finner vi beskrivelser av kineserne, og deres måte å møte den britiske ekspansjonen på, som bl.a. "barbarous and bloodthirsty".¹⁷ I samme bok hevdes det også at "the Chinese where a cruel and heartless race".¹⁸ På spørsmålet om behandlingen av kineserne var rettmessig, skriver Morse riktignok at den var ydmykende, men at "no country had so thouroughly deserved its fate".¹⁹ Slike holdninger var likevel ikke representative for alle britiske historikere,²⁰ og de var heller ikke enestående for britene. Philip D. Curtin har hevdet at det generelt i vestlig historieskrivning eksisterer en "sagnaktig tradisjon for etnosentrisk nasjonalhistorie".²¹ Det er også et poeng at disse forfatterne skrev ut fra et ståsted som var radikalt forskjellig fra historikere.

Historiske verk som kom ut i tiden rundt 1950 og frem mot 1960 som omhandlet den britiske ekspansjonen i Kina hadde mange av de samme trekkene som bøkene fra perioden før 1950. De var enten ukritiske til handlingene som ble gjort i det britiske imperiets navn, eller så kunne de, i noen tilfeller, fremstå som en form for hyllest til imperiet.²² Et av disse verkene, *The Cambridge History of the British Empire- Volume III, The empire-commonwealth: 1870-*

¹⁵ Neumann,2001: 14 (hentet fra Rørtveit,2008: 7)

¹⁶ Fairbank & Liu,1980: 85

¹⁷ Morse,1910: 81

¹⁸ Morse,1910: 264

¹⁹ Morse,1918a: 127

²⁰ Se f. eks.: Winks,1966: 3-22 eller Beasley & Pulleyblank,1961: 307 -328

²¹ Hoxcer Jensen,1983: 9

²² Se f. eks: E. A. Benians,1959 eller Greenberg,1951

1919 fra 1959, beskriver for eksempel den britiske ekspansjonen i Kina kun ut fra britiske interesser, ”Shanghai and Hong Kong were the chief centers of our economic activities, ... importing British manufactures on a large scale and carrying on an extensive trade with the Empire also.”²³ Dette verket, som de andre fra samme periode fokuserer kun på britenes interesser i sin fremstilling av historien. Andre nasjoner, som Kina, sin rolle i det hele blir ikke belyst.

På 60-tallet fikk man et oppgjør med disse holdningene, og mange kritiske røster ble rettet mot engelske historikers behandling av det britiske imperiet. En av de mest fremtredende var Eric Williams. Han var utdannet historiker fra Oxford, og spesialiserte seg på historien til de vestindiske øyer. I en periode var han også statsminister på Trinidad og Tobago.²⁴ Han gikk så langt som å kalle mange av imperiehistorikerne for ”rasister og sjåvinister”.²⁵ På denne tiden fikk man også opp øynene for historien til land og sivilisasjoner utenfor Europa, og verdenshistorie var ikke lenger bare et pent ord for europeisk historie.²⁶ Men imperiehistorikerne som fremdeles skrev og gav ut historieverk endret ikke sine holdninger over natten, og mange av verkene som ble utgitt etter 1960 og frem mot 1970-tallet bar fremdeles preg av eurosentrisme.²⁷

Utover 1970-tallet fikk man et annet fokus innen historieskrivingen. Flere perspektiver ble tatt med i fremstillingen av det britiske imperiet generelt og britenes fremtreden i Kina spesielt. Den eurosentriske tendensen som hadde rådet tidligere endret seg til det jeg vil kalle et mer globalt perspektiv.²⁸ Forfatterne tar blant annet et oppgjør med de aspektene av imperialismen som vi i dag vil se på som umoralske og i noen tilfeller forkastelige.

Den ukritiske hyllesten av det britiske imperiet man kunne finne i mange av verkene som ble utgitt i tiden før 1970 er ikke lenger tilstede. Noen av oversiktsverkene gir leseren et innblikk i hendelsene sett fra både et vestlig og et kinesisk perspektiv i samtiden. I noen tilfeller legger de også vekt på at britenes fremgangsmåter og handlinger sett med dagens moralske øyne var mildt sagt tvilsomme. I *The Cambridge history of China* får vi eksempler på dette ved at forfatteren blant annet presenterer opiumshandelen britene drev med i Kina som ”[t]he most

²³ E. A. Benians, 1959: 216-217

²⁴ Britannica, 2009

²⁵ Hoxcer Jensen, 1983: 10

²⁶ Kjeldstadli, 1994: 54

²⁷ Se f. eks.: J. Holland Rose, 1961

²⁸ Se f. eks.: Fairbank & Liu, 1980 eller Fairbank, 1978

long-continued and systematic international crime of modern times, it provided the lifeblood of the early British invasion of China”²⁹ I samme verk blir også handelsavtalene som ble inngått etter opiumskrigene omtalt som ”[t]he unequal treaty system”.³⁰ Denne handelen hadde ikke blitt problematisert i tidligere verk. Man får altså en vilje til å se kritisk på sitt eget lands overgrep, og ikke minst til å prøve å se historien også fra andre nasjoners perspektiv. Forfatterne i denne perioden hadde selvsagt den fordel at de kunne se på det britiske imperiet sin fremgangsmåte i Kina i etterpåklokskapens lys, og dermed tegne et mer nyansert bilde av det som foregikk mellom 1800 og 1911.

Det eurosentrisk perspektivet er i liten grad akseptert i dagens historiske miljøer. Når det gjelder historien til det britiske imperiet er det selvsagt også et viktig poeng at dette ikke eksisterer lenger, og at det derfor er enklere for historikerne å se det i et kritisk lys. Det er også verd å merke seg at de store oversiktsverkene om det britiske imperiet og Kina som er kommet de siste 20-30 årene fra blant annet Oxford og Cambridge bruker forfattere som er fra andre land enn Storbritannia. Dette gjør selvsagt også sitt til at andre perspektiver blir tatt med i historiefremstillingen.³¹ I et av de seneste verkene *The Oxford history of the British Empire* fra 1998-1999 har de også et eget historiografisk bind.³² Her refereres det ofte til Edward Said som blant annet gjennom sitt verk *Orientalismen*, har vært en krass kritiker av vestlig historieskrivning.³³ Når det er sagt så har også de nyeste verkene, og spesielt de som omhandler hele det britiske imperiet, måtte tåle kritikk utenfra. Denne kritikken kommer blant annet fra historikeren Bernard Bailyn som mener at det kan spores en ”triumferende britisk tone” gjennom noen av bidragene.³⁴

Den britiske historieskrivningen om britenes imperialisme i det fjerne Østen generelt og Kina spesielt, har altså hatt en utvikling fra det jeg vil kalle et etnosentrisk fokus til et mer globalisert fokus fra 1900 og frem mot nåtiden. Mitt prosjekt er å undersøke om det har vært en lignende utvikling i de britiske lærebøkene i historie. Når jeg skal sette denne, om enn noe grove, oversikten over den historiografiske utviklingen i Storbritannia i sammenheng med lærebøkene, er viktig å være oppmerksom på at det kan være en viss utviklingstregghet i

²⁹ Fairbank, 1978: 213

³⁰ Fairbank, 1978: 213

³¹ Se for eksempel: Brown & Louis, 1999, Fairbank & Liu, 1980, Porter, 1999

³² Winks, 1999

³³ Said & Thorbjørnsrud, 2001 (Hentet fra Rørtveit, 2008: 72)

³⁴ Rørtveit, 2008: 84

lærebøkene.³⁵ Jeg vil derfor ikke gå ut ifra at lærebøkene endrer seg synkront med historieforskningen. Derimot er det sannsynlig at lærebøkene vil ha et etterslep i forhold til forskningen på minst ti år, og det er et moderat estimat. Noen lærebokforskere mener at etterslepet kan være enda større.³⁶ Hvordan lærebøkene beskriver dette emnet er likevel ikke bare avhengig av faghistorikernes fremstillinger. Lærebokforfatterne blir også påvirket av samfunnsmessige og skolepolitiske forhold. Dette er temaet i neste kapitel, hvor jeg også vil drøfte bruken av lærebøker som kilder og hvordan de best kan utnyttes i en analyse.

³⁵ Viser til samtale med lærebokforsker Christian Sæle den 30.04.08

³⁶ Hicks, 1981

2 Problemformulering og kilder

I dette kapitlet vil jeg presentere den samfunnsmessige og skolepolitiske konteksten lærebokanalysen vil settes inn i og problemformulering for arbeidet mitt, samt gjøre rede for lærebøker som historisk kilde og lærebokforskning som metode. Avslutningsvis vil jeg skissere min plan for analysen jeg skal foreta. I de neste fire kapitlene følger så selve analysene av noen utvalgte lærebøker fra perioden 1900-2004. Avslutningskapitlet vil bestå av en oppsummering og en konklusjon.

2.1 Den samfunnsmessige og skolepolitiske situasjonen i Storbritannia

I en oppgave om skolen og skolebøker vil det være naturlig å trekke inn de samfunnsmessige aspektene som påvirker skolen og lærebokforfattere, samt den skolepolitiske utviklingen. Både forskningsfaget og skolefaget historie har i mange land blitt brukt i den såkalte nasjonsbyggingen. Man kan si det har vært ført en bevisst erindringspolitikk. Staten kan i enhver samtid være med på å påvirke hvilke minner og erindringer som skal være gjeldene. Som det står i N. Brandal sin artikkel, om hva Maurice Halbwachs har sagt om kollektivt minne, i *Folkemordenes svarte bok*: ”det er samtida som verkar viljen sin på fortida; vi vel kven vi vil vere gjennom å velje kven vi har vore”.³⁷

Denne type prosess foregikk blant annet i Norge på 1800- tallet og i første halvdel av 1900-tallet.³⁸ Det har vært politiske interesser involvert for å konstruere en homogen nasjonal identitet. Dette har likevel vært noe annerledes i Storbritannia. Som Ingvild Ruhaven skriver i sin hovedoppgave, ”Storbritannia var definert som en nasjonalstat allerede før konsolideringen av de europeiske nasjonalstatene tok til for alvor på midten av 1800-tallet.”.³⁹

Vi kan derimot snakke om en langvarig konservativ historiekultur i Storbritannia, den såkalte Whig-tradisjonen.⁴⁰ Den satte fokus på konstitusjon, parlament og demokrati, og ble rådende i

³⁷ Hagtvatn, 2008: 516

³⁸ Lund, 2003: 50-54

³⁹ Ruhaven, 2002: 20

⁴⁰ Kalt opp etter det liberale partiet

Storbritannia gjennom siste del av 1800-tallet og første del av 1900-tallet.⁴¹ Denne tradisjonen ble en samlende nasjonal historie. Det pretensiøse preget denne tradisjonen hadde, ble styrket på 1900-tallet da den i tillegg inkorporerte historien om det stolte og siviliserte britiske imperiet.⁴² Som Jeffrey Richards skriver i innledningen til sin bok *Imperialism and Juvenile Literature*: ”Popular imperialism comprised, in the words of John MacKenzie, an ideological cluster, in which empire, crown, ‘race’, armed forces and nation became synonymous”.⁴³

Denne tradisjonen ble utover 1900-tallet forfektet av både det konservative og det liberale partiet, men var foreldet som forskningstradisjon før annen verdenskrig.⁴⁴ Den ble allikevel holdt i live i skolen i årene mellom 1920-1940, noe som førte til at tradisjonelle verdier fremdeles ble fremelsket i undervisningen.⁴⁵ Konservativ historikere som John Robert Seeley (1834-95) fortsatte å være til inspirasjon for lærere langt inn på 1900-tallet. Som Robert Roberts skrev i 1971: ”Teachers, fed on Seeley’s imperialistic work, *The Expansion of England*, and often great readers of Kipling, spelled out patriotism among us with a fervour that with some edged on the religious”.⁴⁶

Lærerhåndbøker fra mellomkrigsårene fokuserte også på denne patriotismen og det anglosentriske fokuset som skulle sørge for at barna fikk en sømmelig og moralsk oppvekst.⁴⁷ Tradisjonen ble også holdt i hevd innen den britiske populær- og ungdomskulturen, ”[t]he aim of juvenile literature was clearly stated for a century[1850-1950]. It was both to entertain and to instruct, to inculcate approved value systems, to spread useful knowledge, to provide acceptable role models.”⁴⁸ Fokuset innen denne propagandaen var altså at britenes imperialisme var unik både når det gjaldt størrelsesordenen, og det moralske aspektet. Imperiet hadde evnen til å regenerere en ”tilbakestående” verden. Det var ikke tilfeldig at disse holdningene kunne holdes i hevd. Noen historikere mener at dette har sammenheng med at imperialismen i mellomkrigsårene sammenfaller med utviklingen av fagfelt som markedsføring, *public relations* og propaganda.

⁴¹ Tosh,1991: 6

⁴² Tosh,1991: 5

⁴³ Richards,1989: 2

⁴⁴ Ruhaven,2002: 20

⁴⁵ Gordon et al.,1991: 47

⁴⁶ Roberts,1971: 142, (hentet fra Mackenzie,1984: 180)

⁴⁷ Eksempelvis H.M.S.O. Handbook, fra 1927

⁴⁸ Richards,1989: 3

Disse fagfeltene ble effektivt benyttet av krefter som hadde interesse av å opprettholde det positive inntrykket folk flest hadde av den *jingoistiske*⁴⁹ imperialismen.⁵⁰ Dette positive inntrykket holdt seg i stor grad opp til andre verdenskrig og de første etterkrigsårene. Den eneste endringen som fant sted var at uttrykket *Empire* ble byttet ut med *Commonwealth* utover på 1930-tallet.⁵¹ Skolefaget historie, som ble til i 1890-årene, og samfunnet for øvrig sine holdninger til imperialismen, holdt seg altså mer eller mindre uforandret gjennom ikke bare den første verdenskrig, men også i stor grad gjennom den andre.⁵²

Etter at *the Butler Act*⁵³ ble innført i 1944, ble utdanningssystemet mer desentralisert enn det hadde vært tidligere. Lokale skolemyndigheter fikk større makt, og den enkelte skole og lærer fikk stor frihet.⁵⁴ På tross av fortsatte likevel i stor grad konsensusen når det gjaldt historieundervisningen. Den var fra 1900 og frem til 1960-tallet basert på kronologi og omfattet stort sett bare moderne engelsk og europeisk historie. En tidligere engelsk skoleinspektør, John Slater, beskrev historieundervisningen i denne perioden på følgende måte i et foredrag fra 1988:

Once upon a time there was consensus about teaching history. ... Content was largely British, or rather Southern English; Celts looked in to starve, emigrate or rebel; the North to invent looms or work in mills; abroad was of interest once it was part of the Empire; foreigners were either, sensibly, allies, or, rightly, defeated. Skills – did we even use the word? – were mainly those of recalling accepted facts about famous dead Englishmen, and communicated in a very eccentric literary form, the examination-length essay. It was an inherited consensus, based largely on hidden assumptions, rarely identified let alone publicly debated.⁵⁵

I denne perioden ble det også gjort forsøk fra myndighetenes side å endre de store klasseforskjellene som fantes i det engelske skolesystemet. Det tradisjonelle prestasjonsstyrte tredelingssystemet som hadde preget all engelsk skolegang innen secondary school (tilsvarende ungdomsskolen og de første årene av videregående i Norge) ble avviklet av Labour regjeringen i 1965. 11+ eksamen (en eksamen elevene tok når de var 11 år) som

⁴⁹ Jingoisme er definert som: ”extreme patriotism in the form of aggressive foreign policy”. (Hentet fra Soanes,2006: 546)

⁵⁰ Mackenzie,1984: 2-10

⁵¹ Mackenzie,1984: 188

⁵² Mackenzie,1984: 190

⁵³ Utdanningsreform for det britiske skolesystemet som blant annet utvidet obligatorisk skolegang til fylte 15 år og førte til dannelsen av Ministry of Education.

⁵⁴ Telhaug,1997: 33

⁵⁵ Slater, J. 1989 The politics of History Teaching – a humanity dehumanized? Special Proffessorial Lecture Institute of Education 1. November 1988. (Sitert fra: Ruhaven,2002: 23)

avjorde hvor eleven kunne gå når han skulle starte på den nivådelte secondary school, ble også avvirket. *Comprehensive school* (en mer enhetlig skole) ble det nye alternativet som de fleste elevene benyttet seg av. Man fikk en *comprehenzivation* av skolesystemet.⁵⁶ Selv om denne utvikling førte til en slags utjevning av skolesystemet, ble likevel mange av de såkalte *grammar schools*, der de fleste ressurssterke elevene gikk, beholdt. *Public schools* (kostskolene der de fleste rike og adelige går i alderen 13-19 år) besto også.⁵⁷ Sammen med denne utviklingen mot en mer enhetlig skole fikk man også en endring i historiefaget.

I 1960-årene tapte skolefaget historie mye av sin popularitet i Storbritannia. Som Mary Price skrev i 1968:

It would be an exaggeration to say that all teachers of history in schools at the present time feel a considerable degree of perplexity, even of pessimism, about their subject but this is certainly true of many. Moreover there are not a few who are actually apprehensive about its future and see a real danger of history disappearing from the time-table as a subject in its own right, surviving only as an ingredient of social studies, or civics or combined courses of one kind and another.⁵⁸

Dette gjorde at man begynte å se nærmere på hvordan faget ble formidlet i skolen.⁵⁹ Denne situasjonen sammenfalt med de sosiale endringene som foregikk i samme tiår der mange unge var opptatt av protest, frigjøring fra tradisjoner og opprør. Et resultat av situasjonen på 60-tallet var en redningsaksjon for historiefaget som kom i form av blant annet Schools Council History Project i 1972.

Dette statsstøttede prosjektet (SCHP 1972) baserte seg på en historiedidaktikk som distanserte seg fra den tradisjonelle historieundervisningen som hadde preget skoleverket. Denne didaktikken ble kalt "New History", og ble en viktig faktor i debatten som kom i sammenheng med introduksjonen av et sentralt læreplanverk i Education Reform Act av 1988, "The Great History Debate".⁶⁰ Denne didaktikken gikk ut på at man skulle rette fokus på empati i historieundervisningen, og at elevene skulle *do history*, altså jobbe med historisk metode allerede i ung alder.⁶¹ Den la mindre vekt på hva elevene lærte, og stod i motsetning til den

⁵⁶ Johnson,1994: 376

⁵⁷ Gordon et al.,1991: 112-116

⁵⁸ Price,1968: 342 (Sitert fra Ruhaven,2002: 28)

⁵⁹ Gordon,1996: 31

⁶⁰ Ruhaven,2002: 24-31

⁶¹ Lund,2003: 38

tradisjonelle historieundervisningen innen det som kalles ”The Great Tradition”, som hadde vært dominerende innen skolefaget historie frem mot 1960-tallet. ”New history” sin inntreden i skolen var imidlertid ikke problemfri.

Man fikk flere reaksjoner mot tanken om å skape et nytt historiefag. Dette ser man blant annet i sammenheng med de nasjonalistiske strømningene som blomstret opp under falklandskrigen tidlig på 1980-tallet: ”some historians began to call for the teaching of a new nationalistic and patriotic history in schools”⁶² Men i store trekk fortsatte den *comprehensivisationen* av skolesystemet som man hadde startet på 60-tallet, og bruken av ”new history” didaktikken fikk gjennomslag i mange skoler i England.

Det britiske samfunnet, den britiske skolen generelt og historiefaget spesielt har naturlig nok gjennomgått store endringer fra tidlig 1900-tall og frem til i dag. Etter læreplanverket som ble vedtatt i 1988 fikk man for første gang i britisk historie sentralstyrte retningslinjer for hvordan historiefaget skulle se ut. Tendensen til å skape en mer enhetlig skole har økt, og stadig flere barn og unge har mulighet til høyere utdanning. Når det er sagt så kom fremdeles flertallet av studentene ved *Oxbridge*⁶³ i 1992 fra *Public Schools*.⁶⁴ Dette har også blitt spissformulert i populærkulturen. Som karakteren Sir Humphrey så fint uttrykket det i tv serien *Yes Minister* som gikk på BBC mellom 1980 og 1984: ”The Department of Education officials favour comprehensive education because it ensures that when their own children leave their public schools they have minimal competition for places at Oxford and Cambridge”.⁶⁵ Ikke at Sir Humphrey skal få det siste ordet i denne sammenheng, men det er et poeng med tanke på den klassedelingen som fremdeles kan anes i det britiske skolevesenet.

På det samfunnsmessige plan har Storbritannia, som store deler av resten av verden, beveget seg inn i et stadig mer globalisert og multikulturelt samfunn der impulser og tankegods beveger seg relativt fritt, uavhengig av landegrenser og geografisk avstand.⁶⁶ Den stadig økende utbredelsen og bruken av internett kan i denne sammenheng stå som et eksempel. Selv om nasjonen som enhet består, brukes ikke dens historie i like stor grad som før for å

⁶² Mackenzie,1984: 11

⁶³ Dette er en fellesbetegnelse på de mest prestisjetunge universitetene i England, Oxford og Cambridge.

⁶⁴ Johnson,1994: 384-386

⁶⁵ Jarski,2005: 168

⁶⁶ Anthony Giddens definerer globalisering som: ”the intensification of worldwide social relations which link distant localities in such a way that local happenings are shaped by events occurring many miles away and vice versa”. (Sitatet er hentet fra Steger,2003: 10)

skille oss fra dem. Storbritannias inntreden i EU står som et eksempel på at nasjonen ikke har en like sentral plass i dagens britiske samfunn. Det britiske imperiet er også så godt som borte. Den definitivt siste spikeren i kista ble først slått i 1997 da Hong Kong ble levert tilbake til Kina. Denne handlingen står formelt, også i historieforskningen, som slutten på det britiske imperiet.⁶⁷

2.2 "The Great History Debate"

I innledningen på sin hovedoppgave fra 2002 beskriver Ingvild Ruhaven denne debatten som foregikk hovedsakelig på 1980 og 1990-tallet slik:

ikke bare gjaldt historiefagets innhold og målsetninger, men at den avdekket grunnleggende forskjeller i forestillingene om britisk identitet ved slutten av det 20.århundre. Debatten dreide seg om kulturell viderefremidling, og ulike grupper søkte å befeste sine ulike nasjonale forestillinger gjennom skolefaget historie. Slik ble faget en arena der ulike tanker om, og ønsker for britisk identitet konkurrerte med hverandre.⁶⁸

Det som blir interessant for meg å undersøke er om debatten førte til en endring i undervisningen og ikke minst i fremstillingen av emnet som skal undersøkes i lærebøkene.

På 1960- og 70-tallet fikk man i Storbritannia en endring i holdningene til den tradisjonelle historieundervisningen med England og imperiet i sentrum.⁶⁹ Utover på 70-tallet oppsto den nevnte bevegelsen "New History". Denne sto for en ny type historieundervisning.⁷⁰ Denne nytenkningen møtte motstand fra tilhengere av den tradisjonelle historieundervisningen, og i årene frem mot ferdigstillingen av en nasjonal læreplan for historie (1991) fikk man det som i etterkant er blitt kalt "The Great History Debate".⁷¹

Debatten gikk i hovedsak ut på hva som skulle vektlegges i det nye nasjonale læreplanverket for alle offentlige skoler innen Primary og Secondary School. Deltakerne i debatten kan

⁶⁷ Brown & Louis, 1999: 739

⁶⁸ Ruhaven, 2002: 1

⁶⁹ "The Great Tradition"

⁷⁰ Se beskrivelse av hva denne nye historieundervisningen besto i på side 15-16

⁷¹ Debatten fortsatte også i etterkant av 1991, blant annet i sammenheng med senere revisjoner av læreplanen.

hovedsakelig deles inn i to leire, ”New History”, og ”Tradisjonalistene”.⁷² Tradisjonalistene ville beholde historiefagets fokus på faktakunnskaper og dermed sikre at alle skolebarn i England fikk opplæring og ble testet i en versjon av historien.⁷³ New History-fløyen var mer opptatt av en heterogen historiefremstilling. De ville ha større vekt på kildearbeid, empati og et mer globalt perspektiv på historien.⁷⁴ Begrepet empati ble brukt for å beskrive det at ”elevene skulle forstå fortidens mennesker på deres egne premisser”.⁷⁵ Dette førte igjen til at bruk av primærkilder og ekspressive arbeidsformer ble en viktig del av undervisningen.⁷⁶ Debatten kom som et resultat av de historiografiske og samfunnsmessige strømningene jeg har skissert tidligere i kapitlet. Og som Ingvild Ruhaven peker på må debatten ”relateres til oppfatningene om historien som den kollektive hukommelse og historiens sentrale rolle i den nasjonale identitet”.⁷⁷

Debatten nådde naturlig nok sitt klimaks i perioden 1990-91 frem mot ferdigstillingen av læreplanen i 1991, men fortsatte utover 90-tallet. I fortsettelsen fikk den et mer tabloid preg og kamparenaen flyttet seg i enda større grad enn tidligere fra faglige kretser til offentligheten.⁷⁸

Resultatet av debatten, slik det kom frem i læreplanen, var at motstanderne mot den tradisjonalistiske tenkemåten vant frem med sine hovedsynspunkter. I læreplanen som ble lagt frem i 1991 ble det lagt opp til en bred historiedefinisjon. Spesifikk kunnskap og testing av denne ble ikke vektlagt.⁷⁹ De konservative lyktes altså ikke å presse igjennom den versjonen av historien de ville ha inn i skolen. På det praktiske plan førte den nye læreplanen til at blant annet kildebasert læring, og at empati fikk en større plass i skolefaget historie. Den mer tradisjonelle måten å undervise på, der man hadde fokus på en kronologisk gjennomgang av historien, og da gjerne med vekt på store menn og militære og politiske milepæler, har i stor grad måtte vike plass for ”new history” didaktikken. Når det er sagt så finnes det fremdeles uenighet rundt hvilken form lærebøkene skal ha, og hva de skal inneholde. Støtte til den mer tradisjonelle historieundervisningen, og tradisjonelle lærebøker forekommer fremdeles.⁸⁰

⁷² Ruhaven,2002: 1-2

⁷³ Ruhaven,2002: 104

⁷⁴ Ruhaven,2002: 82-88

⁷⁵ Lund,2003: 38

⁷⁶ Lund,2003: 38

⁷⁷ Ruhaven,2002: 104

⁷⁸ Ruhaven,2002: 107-108

⁷⁹ Ruhaven,2002: 104

⁸⁰ Se f. eks: Cull,2004

Generelt sett så avdekket debatten indre motsetninger innen synet på historie som fag i Storbritannia. Motsetningene mellom de som ønsket en samlende nasjonal historie og de som ønsket å endre oppfatningen av den britiske nasjonale identiteten kom til overflaten. Den avdekket også hvor viktig skolefaget historie er for folk flest, og hvordan det er med på å forme vanlige menneskers historiebevissthet.⁸¹

2.3 Problemformulering

Det er flere grunner til at jeg velger å arbeide med lærebøker som historieformidler. Lærebøker har vært en sentral del av undervisningen i de fleste klasserom, også i England, fra 1900 og frem til i dag. Dette gjelder naturligvis også innen faget historie. Som Dr. Stuart Foster skriver i en artikkel:

The study of history through school textbooks arguably is still the predominant medium for classroom learning in England. History textbooks are a powerful influence upon the development of the attitudes, values, perceptions and understanding of young citizens.⁸²

Dermed kan man si at lærebøkene har en sentral rolle når det gjelder historieformidlingen og konsekvensene av denne. Dette betyr imidlertid ikke at lærebøkene har fått stor oppmerksomhet i britisk historieforskning. William E. Marsden hevdet så sent som 2001 at, "Remarkably, in over two hundred years of educational publishing in Britain, there has been no comprehensive study of the school textbook".⁸³ Dette er likevel en sannhet med modifikasjoner. Blant andre forsker Stuart Foster og David Lambert ved University of London på skolebøker. Det finnes også flere andre verk, blant annet innen forskningen på hvordan imperialismen som fenomen påvirket det britiske samfunnet, der skolen og skolebøker blir adressert.⁸⁴ Lærebokforskning i England kan likevel ikke sies å være veldig utbredt.

⁸¹ Ruhaven,2002: 108

⁸² Foster,: 1

⁸³ Marsden,2001

⁸⁴ Se f. eks.: Mackenzie,1984, Mackenzie,1986 eller Richards,1989

Et viktig aspekt når man skal foreta en analyse av lærebøker, er at den ikke kan gjøres isolert. Som Knut Kjeldstadli skriver i boka *Fortida er ikke hva den en gang var – En innføring i historiefaget*: ”Enver tolking av en kilde er avhengig av sammenhengen”.⁸⁵ Jeg vil derfor se hvordan de forholder seg til tendenser i den realhistoriske forskningen, endringer i samfunnet og den utdanningspolitiske situasjonen i Storbritannia på 1900-tallet som jeg har skissert ovenfor. Når det gjelder de nyeste bøkene vil også ”The Great History Debate” stå sentralt.

På bakgrunn av dette vil problemstillingen min bli:

Hvilke endringer har funnet sted i britiske lærebøker i historie fra 1900 og frem til i dag når det gjelder synet på britisk ekspansjon og innflytelse i Kina mellom 1800 og 1911, og hvordan kan disse endringene forklares?

2.4 Kildene

Kari blom og Knut Helle gir i sin bok *Historie - hva, hvordan, hvorfor? Fagdidaktisk innføring* en vid definisjon av kildebegrepet: ”I samsvar med dette[den vide definisjonen] er kilder *spor, levninger, produkter av fortiden som fremdeles eksisterer og kan observeres*. De omfatter alt historisk observasjonsmateriale i denne forstand”.⁸⁶ Historiske undersøkelser baserer seg naturlig nok på å undersøke disse kildene. Primærkildene i denne oppgaven vil være lærebøker.

2.4.1 Lærebøker

Bruk av lærebøker som kilde i historiefaglig sammenheng er ikke uproblematisk. Det er vanskelig å avgjøre i hvor stor grad de har vært, og er, dominerende i den kunnskapsformidlingen som foregår i klasserommet. Systematisk informasjon om hvordan

⁸⁵ Kjeldstadli,1994: 169

⁸⁶ Helle,1997: 30 (Forfatterens kursivering)

skolebøker blir brukt i England finnes ikke.⁸⁷ Likevel hevder flere forskere at læreboken har hatt, og fremdeles har en sentral posisjon i undervisningen.⁸⁸

Det man kan ta utgangspunkt i er hvordan lærebøkene opp gjennom tidene har presentert historiske emner for elevene. På denne måten bruker vi dem som historiske levninger som forteller oss om lærebokforfatterens holdninger og synspunkter. Den beretningen som læreboken inneholder er interessant fordi den kan fortelle oss noe om hva som blir forsøkt formidlet til elevene, og på denne måten er med på å forme deres historiebevissthet. Det som altså hovedsakelig er interessant for meg i min oppgave, er å se på hvordan emnet blir fremstilt. Det jeg er på jakt etter, er tendenser i den historiske fortellingen, hva som blir lagt vekt på, og hvilke holdninger forfatteren prosjekterer gjennom teksten.

Lærebokforskningen i Storbritannia er, med få unntak, ikke særlig utbredt. Så vidt jeg vet er det ikke gjort noe arbeid innenfor det emnet jeg skal ta for meg. Jeg har likevel funnet noen arbeider jeg kan støtte meg på, som for eksempel *Islam in History Texts*, av Stuart Foster og Eleni Karayianni, og *War, Nation, Memory* av Keith Crawford og nevnte Foster, og jeg har fått brakt på det rene at læreboken også i England har en sentral rolle i undervisningen.⁸⁹

Lærebøkernes forhold til den faghistoriske fremstillingen kan være preget av en viss utviklingstregthet.⁹⁰ Det vil si at de endringene som eventuelt finner sted i den faghistoriske forskningen, ikke vil gjenspeiles umiddelbart i lærebøkene. Det kan være flere grunner til dette, blant annet økonomiske. Lærebokbransjen styres som andre bransjer av profitt og det har vist seg at de fleste lærere foretrekker tradisjonelle, og vel etablerte tolkninger av historien.⁹¹ Det er også et poeng i denne sammenhengen at lærebøkene ikke alltid er skrevet av faghistorikere, og at lærebokforfatterne derfor ikke er oppdatert på hva som skjer på forskningsfronten. Nyere forskning kan også i noen tilfeller være kontroversiell, og dette kan føre til at den ikke nødvendigvis får innpass i historiebøkene umiddelbart.

Et problem når man vil bruke skolebøker som kilde, er å finne et representativt utvalg. Dette kan være svært vanskelig når skal se på lærebøker som er utgitt så langt tilbake som tidlig på

⁸⁷ Foster & Karayianni,2007: 14

⁸⁸ Se for eksempel: Foster,og Angvik,1982: 368

⁸⁹ For eksempel: Foster, Foster & Karayianni,2007og Ruhaven,2002

⁹⁰ Se fotnote 35

⁹¹ Sæle,2005: 12

1900-tallet. Området historielærebøker i Storbritannia er også et rimelig turbulent landskap da de forskjellige skolene har stor autonomi når det gjelder valg av læreverker.⁹² Det finnes heller ingen offentlig godkjennelsesordning for læreverker i den britiske skolen. En måte å angripe dette på er å kontakte forlagene som utgir lærebøkene for å få tak i eventuelle opplagstall. Dette har imidlertid tidligere vist seg å være vanskelig selv i et lite land som Norge.⁹³ Men som Christian Sæle påpeker i sin masteravhandling fra 2005, bør det kunne forventes at når man bruker flere læreverker fra en periode får en, ”brukbar representativitet.”⁹⁴

Jeg har valgt å ta for meg lærebøker for elever mellom 16- 18 år i denne oppgaven. Dette gjør jeg blant annet fordi det er på dette nivået at emnet jeg vil undersøke får den mest omfattende presentasjonen. Når det gjelder dette nivået er ikke historie et obligatorisk fag. Dette fører naturligvis til at det er et mer begrenset antall elever som tidligere har brukt, og i framtida vil ta i bruk de lærebøkene jeg ser på. På et tidspunkt var det så få som 45000 elever i Storbritannia som studerte historie på A-level nivå.⁹⁵ Dette tallet har imidlertid steget til opp mot 250000 elever i 2007. Og debatten om å kutte ut historie på A-level nivå ser ut til å ha blitt lagt død.⁹⁶

2.5 Lærebokanalyse – Metodisk tilnærming

Læreboka har gjennom hele det forrige århundre vært et svært sentralt verktøy i de fleste former for undervisning i skolen. Dette gjelder både her i Norge og i de fleste vesteuropeiske land.⁹⁷ Også i dagens høgteknologiske samfunn har lærebøker, på tross av alle alternativene, fremdeles en fremtredende rolle i undervisningen. Med tanke på hvordan den realhistoriske forskningen blir formidlet til folk flest, er de en viktig kilde. Som Magne Angvik skriver i en artikkel om skolebokforskning: ”Skolebøkene er enestående som studieobjekter for å søke kunnskap om formidling av faglig informasjon. De er både produkter og produsenter av innstillinger og forhold i et samfunn.”⁹⁸

⁹² Foster & Karayianni,2007: 13

⁹³ Se f. eks: Sæle,2005:11, eller Laukeland,2003: 13

⁹⁴ Sæle,2005: 11

⁹⁵ Foster & Karayianni,2007: 15

⁹⁶ Bbc,2007

⁹⁷ Angvik,1982: 367

⁹⁸ Angvik,1982: 368

Det hevdes av flere lærebokforskere at det ikke finnes en allment akseptert metodikk innen skolebokforskningen.⁹⁹ Derimot finnes det flere ulike tilnærminger når man skal gjøre en lærebokanalyse. Disse varierer ut fra hvilke aspekter man ønsker å undersøke.¹⁰⁰ Jeg vil ikke komme inn på alle disse tilnærmingene i denne oppgaven. Men man kan, i lærebøker i historie, hovedsakelig skille mellom analyse av faglig innhold/historiefremstilling og de pedagogiske/didaktiske aspektene. For meg vil det være mest interessant å se nærmere på, og analysere historiefremstillingen.

Jeg vil i mine analyser bruke det som Angvik i sin artikkel kaller for en gruppeanalyse. En gruppeanalyse kan være enten horisontal eller vertikal. En horisontal analyse tar sikte på å undersøke bøker fra samme tidsrom. Den vertikale analysen sikte på å undersøke om det finnes en utvikling i hvordan flere bøker fremstiller et gitt tema over tid.¹⁰¹ Min analyse kommer hovedsakelig til å være av en vertikal karakter. Men den vil også ha noen horisontale aspekter ved seg, med tanke på at jeg vil ha et utvalg av flere bøker fra hver tidsepoke jeg vil undersøke. Årsakene til at jeg velger denne analysemetoden, er flere. Hovedgrunnen er naturlig nok at dette vil være den mest formålstjenelige analysemetoden i forhold til å få et svar på hvordan utviklingen har gått over tid. En annen grunn, er at jeg vil se lærebøkene i sammenheng med utviklingen i faghistorien på dette feltet.

I selve analysen av de enkelte bøkene vil jeg hovedsakelig konsentrere meg om å foreta en såkalt kvalitativ analyse. Det vil si at det som er av interesse for meg er hvordan innholdet i teksten er lagt frem, i motsetning til i en kvantitativ analyse der det vil være mer aktuelt å se på tekstmengde, antall bilder og lignende. Jeg vil benytte meg av det Falk Pingel kaller hermeneutisk analyse, som tar til sikte på å avdekke underliggende holdninger og meninger som blir formidlet gjennom teksten men som ikke er direkte målbare.¹⁰² Når det er sagt så det vil jeg i noen tilfeller også komme inn på kvantitative aspekter ved lærebokteksten, spesielt i sammenheng med de didaktiske grepene som blir gjort ved bruk av spørsmål, kilder og oppgaver i sammenheng med en tekst. En kombinasjon av de to er en type analyse som kan kalles ”contingency analysis”.¹⁰³

⁹⁹ Se for eksempel: Angvik,1982: 373, Stradling,2001: 257 og Nicholls,: 1

¹⁰⁰ Angvik,1982: 370

¹⁰¹ Angvik,1982: 370-371

¹⁰² Pingel,1999: 45

¹⁰³ Pingel,1999: 45

De aspektene av lærebøkene jeg vil undersøke er altså tekstens opphavssituasjon, hvilken historiografisk plassering den har, hvilket forhold den har til vitenskapsfaget, og hvilken funksjon teksten har i formingen av elevenes historiebevissthet.¹⁰⁴ Det vil også være et viktig poeng å være oppmerksom på det som blir utelatt fra lærebokteksten. Dette kan være et vel så viktig verktøy som å se på det som er behandlet i teksten, da det viser hvilke deler av historien forfatteren er opptatt av å formidle til elevene og hvilke deler han anser som uviktige eller usentrale.¹⁰⁵

2.6 Plan for analysen

Jeg vil i denne lærebokanalysen velge tre bøker fra hver av de fire tidsepokene jeg har delt 1900-tallet opp i. Når det er sagt så har jeg flere bøker jeg vil undersøke fra de forskjellige tidsepokene som ikke vil bli like inngående presentert og analyser som de jeg har valgt til hovedanalysen. De vil allikevel være med i betraktningen når jeg skal foreta delkonklusjoner etter hvert kapittel, og i det avsluttende kapitlet. Dette gjøres for å få et bredest mulig kildegrunnlag å bygge konklusjonen på.

Innen den britiske ekspansjonen vil fokuset hovedsakelig rettes mot konflikter, nemlig den første opiumskrig, den andre opiumskrig, konsesjonsraidene og Bokseropprøret. Grunnen til at jeg har valgt konflikter er at disse kanskje best kan vise oss hvordan forfatterne behandler motsetningene mellom landene. Disse punktene er imidlertid kun en retningslinje, og jeg utelukker ikke at jeg tar med andre emner. Hvis forfatterne har lagt vekt på disse, kan de være sentrale i sammenheng med viktige holdninger som blir prosjektert gjennom teksten.

Analysene av lærebøker vil jeg se på i lys av utviklingen innen den engelske realhistoriske forskningen på Storbritannias ekspansjon og innflytelse i Kina på 1800-tallet, og den samfunnsmessige og skolepolitiske utviklingen i løpet av det 20 århundre. Jeg vil også se på de nyeste bøkene i forhold til ”The Great History Debate” som foregikk spesielt på 1980 - tallet, men som også var aktuell på 1970- og 90-tallet. På grunn av tiden ”The Great History Debate” foregikk er den kun aktuell i de to siste analysekapitlene.

¹⁰⁴ Hentet fra et analyseskjema laget av Ola Svein Stugu

¹⁰⁵ Se for eksempel: Stradling,2001: 257, Pingel,1999: 48 eller Kjeldstadli,1994: 179

Selve periodeinndelingen jeg har valgt for de forskjellige analysekapitlene er inspirert av viktige endringer innen skolefaget historie, og det britiske skolesystemet som helhet. Første kapittel tar for seg perioden fra ca. 1900-1950. I starten av denne perioden og frem mot 1930-tallet var det britiske imperiet på høyden. I etterkrigstiden fikk man i den britiske skolen en ny utdanningsreform, og imperiet knakte i sammenføyningene. Det vil derfor være naturlig at det andre analysekapitelet dekker perioden fra ca. 1950 til 1970. Denne perioden er først og fremst preget av endring, både sosialt, innen imperiehistorien, og i skolefaget historie. Skolefaget historie gjennomgikk en krise, og man prøvde å fornye det i årene frem mot 1970.

Det tredje kapitelet dekker perioden ca. 1970 til 1990. "New history" kom på banen som en alternativ historiepedagogikk på begynnelsen av 70-tallet. Den var et resultat av den redningsaksjonen som ble satt i verk for å redde historiefaget etter krisen det gjennomgikk på slutten av 60-tallet. I 70- og 80-årene gjennomgikk også det britiske samfunnet endringer i forhold til imperiet. Det var ikke lenger en udiskutabel kilde til nasjonal stolthet. I årene frem mot 1990 ble det jobbet med nok en utdanningsreform, der man for første gang fikk en læreplan for faget historie. Denne ble vedtatt i 1991. Siste analysekapitel vil omhandle perioden etter denne reformen, det vil si ca. fra 1990 og frem til i dag.

3 Lærebøker 1900-1950: "The Great Tradition"

3.1 Lærebøkene

De tre bøkene jeg har valgt for perioden 1900-1950 er C. W. Oman: *England in the Nineteenth century* (1899), R. M Rayner: *Nineteenth Century England* (1927) og C. Hollis: *History of Britain in Modern Times, 1688-1939* (1946). Årsakene til at jeg har valgt disse bøkene er at forfatterne har vært relativt anerkjente historikere, og at de har god dekning av emnet jeg vil undersøke. Men når det er sagt er ikke utvalget av skolebøker for elever mellom 16 og 18 år fra før 1950 overveldende. Som John MacKenzie påpeker, "textbooks themselves can be difficult to obtain, since librarians, even of the great national collections, have regarded them as eminently disposable."¹⁰⁶

3.1.1 C. W. Oman, *England in the Nineteenth Century*. 1899

Den eldste boken jeg skal ta for meg i denne lærebokanalysen er skrevet av Sir Charles William Chadwick Oman. Boken ble utgitt i 1899, og kommer dermed et år før tidsrammen jeg har satt for oppgaven. Når jeg likevel tar den med, er det fordi lærebøker gjerne brukes i lengre perioder. Denne boken har trolig blitt brukt også langt ut på 1900-tallet. Forfatteren av boken ble født i den britiske kolonien India. Han ble utdannet historiker ved All Souls` College, Oxford University, der han også arbeidet. Han var også medlem av det britiske parlamentet, der han i tidsrommet 1919-1935 var representant for det konservative partiet.¹⁰⁷

Boken omhandler hovedtrekkene i Englands utenrikspolitikk i løpet av 1800-tallet. Den har en generell introduksjon i tillegg til ti kronologiske kapitler, fordelt på totalt 276 sider. Emnet jeg skal ta for meg kommer på grunn av den kronologiske fremstillingen inn under flere kapitler. De aktuelle kapitlene er 5, 7, 9 og 10. I disse kapitlene er det ti sider som kommer eksplisitt inn på den britiske ekspansjonen i Kina.

¹⁰⁶ Mackenzie, 1984: 174

¹⁰⁷ Smith, 1982: 508

Innholdsanalyse

Denne boken er utgitt midt under det britiske imperiets storhetstid. Dronning Victoria var fremdeles "Queen of the United Kingdom of Britain and Ireland" og "Empress of India", det britiske imperiet dekket fremdeles en så stor del av verden at ordtaket "the sun never sets on the british empire" hadde noe for seg, og en fjerdedel av verdens befolkning var under britisk herredømme.

Introduksjon går over fire sider og omhandler bruken av epoker i historie. Den klare tilknytningen til "The Great Tradition" kommer til syne når han omfavner den tradisjonelle kronologien og lar den styre oppbyggingen av boken. Fokuset på konstitusjonelle, militære og politiske begivenheter, samt store (mannlige) personligheter og de kongeliges aktiviteter, er klare tegn på det samme.¹⁰⁸ Det angloentriske synet boken forfekter blir tydelig når han beskriver hvordan det må være vanskelig å forestille seg "an England who was not the preacher of peace among nations, but the untiring formenter of war".¹⁰⁹ I teksten heter det også at "the colonies of France, Spain and Holland fell before us, and the British flag waved from a hundred points on the Atlantic and Indian Oceans where it had previously been unknown".¹¹⁰

I det første kapitelet jeg skal se på, kapittel 5, setter også Oman, som så mange andre lærebokforfattere, britisk utenrikspolitikk på midten av 1800-tallet i nær kontakt med Lord Palmerston. Lord Palmerston blir presentert på følgende måte:

On the whole, the foreign policy of the Whig Government was very successful (...) and Lord Palmerston, the able Canningite convert who managed our external relations, won a reputation for skill and decision which was destined to make him the almost inevitable Foreign Secretary of all the Whig Governments of the next thirty years. He was (...) the most capable of the Whig statesmen of his generation (...) A bluff, hearty man, full of a genial self-confidence, and always determent that England should have her say in any European question that was pending, he was looked upon by his contemporaries as the ideal exponent of a "spirited foreign policy". (...) on the whole a respected man.¹¹¹

¹⁰⁸ Viser til Foster & Karayianni, 2007. Her beskrives historieundervisningen i tiden "The Great Tradition" var rådende på følgende måte: "The history curriculum largely was structured as a year-on year-chronological parade through Britain's imperial past, in which attention to constitutional, military and political events, the achievements of great men, and the activities of ruling monarchs almost was guaranteed."

¹⁰⁹ Oman, 1899: vi

¹¹⁰ Oman, 1899: viii

¹¹¹ Oman, 1899: 83-84

Som vi ser, presenteres Palmerston som en stor statsmann med få, om noen, negative kvaliteter. Dette er et syn mange av dagens forskere nok vil si seg uenig i.¹¹² Palmerston ble dessuten også kritisert i sin egen samtid.¹¹³

Første gang selve den engelske politikken i det fjerne Østen blir behandlet, også i sammenheng med Lord Palmerston, er i kapitel 7 under overskriften *The Chinese War*. Her presenteres den andre opiumskrigen som: ”The second struggle [i Palmerstons første statsministerperiode] in which we became involved was a quarrel with China in 1856”.¹¹⁴ Konflikten blir altså bagetalisert, og når det gjelder årsaken til konflikten skriver Oman at, ”[t]he governor of Canton, acting with the usual stupid arrogance and obstinacy of Chinese officials, had seized a vessel flying the English flag, and refused to apologize for it.”¹¹⁵

Opiumen og opiumshandelen nevnes ikke, og årsaken som gis til at krigen bryter ut, bekrefter inntrykket av en tung angloentrisk holding til emnet. Han skriver videre at den første fredsavtalen fra Tientsin ikke ble ratifisert og ”in 1859 we had again to bring pressure on the Chinese. (...) This time we were leagued with the French (...) The Peiho forts were again stormed, Peking taken and the Summer Palace of the emperor plundered and burnt, as punishment”.¹¹⁶ Det gjøres så rede for hvordan kineserne som var ”[c]onvinced that the “barbarians” were too strong for them”, til slutt gav britene noen ynkelige unnskyldninger, betalte en bot på 8 millioner taeler og ratifiserte avtalen fra Tientsin i oktober 1860.¹¹⁷ Teksten fremstiller altså, om enn noe indirekte, brenningen av sommerpalasset som en rettferdig straff, og kineserne som ble tvunget i kne, som patetiske.

Neste gang emnet tas opp er i kapitel 9, denne gangen under overskriften *The Far Eastern question*. Her omtales den såkalte åpen dør politikken i Kina:

¹¹² Se for eksempel: Fairbank,1978 eller Fairbank & Liu,1980

¹¹³ Fairbank,1978: 192

¹¹⁴ Oman,1899: 141

¹¹⁵ Oman,1899: 141

¹¹⁶ Oman,1899: 141-142

¹¹⁷ Oman,1899: 142

Since the war of 1895 between China and Japan, the Chinese empire seems to be falling to pieces. Our own wish has always been to preserve, (...) its integrity, to favour the progress of reforms and meanwhile to maintain the "open door" for all foreign commerce¹¹⁸

Videre beskriver Oman hvordan denne politikken ble motarbeidet av Russland, Tyskland og Frankrike som prøvde å monopolisere handelen i Kina for seg selv. Han beskriver konsesjonsraidene på følgende måte: "To balance this [Russland og Tysklands konsesjoner nord i Kina] we have ourselves taken over Wei-Hai-Wei [En by og provins i det nordøstlige Kina]".¹¹⁹ Han skriver også om den britiske innflytelsen i Yangtsedalen, og hvordan britene ved vellykkede militæroperasjoner hadde tilegnet seg denne. Teksten er altså ikke bare kritisk til kineserne i sin behandling av den britiske imperialismen i det fjerne Østen. Russland, Tyskland og Frankrike fremstilles som griske og monopolistiske i sin tankegang. Dette stilles i motsetning til Storbritannia som blir fremstilt som en uskyldig forkjemper for fri handel og opprettholdelsen av det kinesiske keiserdømmet.¹²⁰

Siste gang Oman skriver om Storbritannias ekspansjon i Kina er i kapittel 10. Under overskriften *Growth of Hong Kong* presenterer han hvordan byen kom under britisk styre i 1842 etter den første "Chinese war". Videre beskriver han viktigheten av byen for britenes handel i Kina, "for fifty years it was the only spot in the further East under civilized European Government, and, "trade following the flag," became the emporium of the greater part of the Chinese empire."¹²¹ Dette kan virke som intet mindre enn et siste stikk til de "barbariske" kineserne.

Avslutningsvis skriver Oman igjen om åpen dør politikken Storbritannia var tilhenger av, og hvordan denne ble truet av de andre europeiske stormaktene. Et delvis monopol vil ikke være like lønnsomt for de britiske handelsmennene som et fritt marked, hevder han.¹²² Læreboken er, etter min mening, et godt eksempel på hvordan britisk imperialisme ble sett på som den hvite manns byrde. Og hvordan sivilisasjonen ble spredt av europeerne. Boken er sterkt preget av beundring for imperiet og inneholder mange elementer som ikke kan kalles annet enn anglosentriske.

¹¹⁸ Oman, 1899: 208

¹¹⁹ Oman, 1899: 209

¹²⁰ Oman, 1899: 208-209 og 240-241

¹²¹ Oman, 1899: 240

¹²² Oman, 1899: 241

3.1.2 R. M. Rayner, *Nineteenth Century England*, 1927

Den andre boken jeg skal ta for meg innen denne perioden er gitt ut i mellomkrigsårene, nærmere bestemt 1927, og forfattet av Robert M. Rayner. Han arbeidet blant annet som historielærer ved kostskolen Claysmore School.¹²³ Ved siden av arbeidet som lærer forfattet han flere historielærebøker.¹²⁴

Boken tar for seg de viktigste begivenhetene i det britiske imperiet på mellom 1815 og 1914. Det er en omfattende lærebok på hele 410 sider. Den består av 43 kapitler, og har oppgaver og forslag til emner man kan diskutere på slutten av hvert av dem. Emnet jeg skal ta for meg kommer inn under flere kapitler og underkapitler. Dette er grunnet den dels tematiske og dels kronologiske oppbyggingen av boken. Rayner setter, som så mange andre lærebokforfattere, den tidlige britiske ekspansjonen i sammenheng med Lord Palmerston. Jeg vil derfor også presentere og analysere deler av kapitlene som handler om nettopp ham. De kapitlene som blir aktuelle for meg blir derfor, kapittel 19, 21, 22 og 40 i tillegg til forordet. Innen disse kapitlene er det 14 sider som omhandler det emnet jeg skal undersøke.

Innholdsanalyse

Da Rayners bok kom i bruk i skolen var imperiet fortsatt inntakt, men den første verdenskrig hadde nok satt sin demper på de verste imperialistiske og militaristiske strømningene i Storbritannia.

Som de fleste andre lærebøkene fra første halvdel av 1900-tallet er også denne kronologisk oppbygd. I innledningen til boken skriver Rayner at har laget boka på bakgrunn av egne erfaringer som lærer. Han vil derfor prøve å ikke binde seg altfor mye opp mot en kronologisk presentasjon av historien, men istedenfor bygge opp boka etter emner. Denne tankegangen er det likevel lite igjen av i selve framstillingen.

Det første kapitlet jeg har valgt å ta for meg omhandler Lord Palmerstons tid i utenriksministeriet. Her kommer ikke Rayner inn på ekspansjonen i Kina, men vi får noen interessante karakteristikk av Palmerston som kan være nyttige å ha i mente i den senere presentasjonen av konfliktene mellom britene og kineserne. Utenriksministeren blir presentert

¹²³ Rayner,1927: v

¹²⁴ Openlibrary,2008

som en mann som personifiserte de dominerende idealene på første halvdel av 1800-tallet, og ”the personality of this remarkable man was of supreme importance in the government of the country for some fifteen years”.¹²⁵ Når dette er sagt så får han også noen negative karakteristikk, han beskrives blant annet som en trangsynt mann.¹²⁶ Presentasjonen av Lord Palmerston er altså noe ambivalent. Dette er ganske utypisk for perioden, og det skiller Rayner fra Oman.

De første konfliktene med Kina kommer inn under kapitelet som omhandler Lord Palmerstons tid som statsminister.¹²⁷ Den første opiumskrig nevnes kun kort, ”[i]n 1840 the British Government had by force (...) compelled the Chinese to cede Hong Kong, (...) and to permit British merchants to sell opium”.¹²⁸ Lord Palmersons sentrale rolle understrekes og konflikten blir omtalt som en ”not very creditable episode”.¹²⁹ Dette er det nærmeste jeg har kommet å finne noe kritisk om den første opiumskrig i lærebøker fra tiden før den andre verdenskrig. Når det er sagt så stiller Rayner seg ikke kritisk til selve opiumshandelen, og denne problematiseres heller ikke.

Om opptakten til den andre opiumskrig, kalt ”The “War” with China”, skriver Rayner at, ”it was now his[Lord Palmerston] good fortune to be able once more to take advantage of the defencelessness of the Chinese”.¹³⁰ Også her er teksten mer kritisk til de britiske handlingene i Kina enn andre lærebøker i samtiden. I opptakten til konflikten legges det vekt på at skipet *Arrow* teknisk sett ikke var britisk, men at krigføringen ble igangsatt på tross av dette. I beskrivelsen av selve krigsforløpet legges det vekt på bombingene av Canton. Her heter det at, ”a naval squadron was sent to demolish the cardboard forts of Canton (to the great disgust of the officers in command).”¹³¹ Så selv om kineserne blir karakterisert som forsvarsløse og stakkarslige, og deres fort ved Canton blir beskrevet som pappfort, får vi et innblikk i uviljen mot denne krigen, også i samtidens England. Skylden blir i stor grad lagt på Lord Palmerston. Rayner beskriver også videre hvordan flere samtidige politikere mislikte krigen, og hvor

¹²⁵ Rayner,1927: 165-166

¹²⁶ Rayner,1927: 170

¹²⁷ Konfliktene er den første og andre opiumskrig.

¹²⁸ Rayner,1927: 187

¹²⁹ Rayner,1927: 187

¹³⁰ Rayner,1927: 187

¹³¹ Rayner,1927: 187

viktig denne motstanden var for å bevare Englands rykte som en nasjon med fokus på ridderlighet og fair play i sine internasjonale relasjoner.¹³²

I den resterende beskrivelsen kommer imidlertid de eurosentrisk, og spesielt de anglosentrisk, tendensene som er så typiske for lærebøkene i denne perioden mer til syne. I denne sammenheng kan det også nevnes at brenningen av sommerpalasset i Beijing er utelatt fra dette verket. I behandlingen av konsesjonsraidene legges det mye vekt på alliansen med Japan, og distansen til de andre brutale europeiske stormaktene.¹³³ Som det heter i teksten, "since the white races declined to form an alliance with Britain we turned to the yellow".¹³⁴ Det japanske imperiet, før det blir industrialisert, blir presentert som semi-barbarisk, og Kina betraktes kun som en brikke i stormaktenes spill. Storbritannias rolle blir redusert til en motvillig reaksjon på de andre stormaktenes grådighet, "she [Storbritannia] could not regard China (...) as a fair field for economic exploitation, as savage and half-empty Africa had been". På tross av dette måtte Storbritannia se seg nødt til å ta kontroll over Wei-hai-wei "as a naval base from which she could keep an eye on her energetic European rivals".¹³⁵

Rayner legger seg altså på mange måter på samme linje som Oman når han skiller Storbritannia ut som en uskyldig forkjemper for et uavhengig Kina, i motsetning til Russland, Frankrike og Tyskland. Denne anglosentrismen kommer også til syne i behandlingen av Bokseropprøret der det legges vekt på den plettfriske vandelen til de britiske og japanske styrkene, igjen i motsetning til de brutale russiske, franske og tyske styrkene.¹³⁶

Generelt sett så kan man si at denne læreboken, som Omans bok, definitivt er en del av "The Great Tradition". Når det er sagt så er det verd å merke seg at den ikke har like klare tendenser i retning av eurosentrisme og anglosentrisme som Omans bok. Rayner er blant annet ikke like hard i sin kritikk av kinesernes handlinger, og han gir kritikk til noen av aspektene ved opiumskrigene. Han går likevel flere steder like langt som Oman i å forsvare Storbritannias ekspansjon i det fjerne Østen.

¹³² Rayner,1927: 187

¹³³ Rayner,1927: 370-371

¹³⁴ Rayner,1927: 369-370

¹³⁵ Rayner,1927: 371

¹³⁶ Rayner,1927: 371

3.1.3 C. Hollis, *History of Britain in Modern Times, 1688-1939*. 1946

Den tredje boken fra perioden 1900-1950 er en del av *The Ashley Histories* serien, forfattet av Christopher Hollis, og utgitt like etter annen verdens krig, i 1946. Serien er redigert av E. H. Carter og Hollis. Hollis var en historiker og økonom som var utdannet ved Balliol College, Oxford University. Han arbeidet ved flere universiteter der han både underviste i historie, og deltok i økonomisk forskning, før han ble parlamentsmedlem for det de konservative 1945. Han skrev flere bøker innen faget historie.¹³⁷

Boka omhandler britisk historie fra "the glorious revolution" og frem til begynnelsen av andre verdenskrig. Den er på 326 sider og emnet jeg skal ta for meg kommer inn under kapittel 19 som handler om imperiebyggingen på 1800-tallet. Kapitlet er på åtte sider, men den delen som omhandler Storbritannias forhold til Kina går bare over to sider.

Innholdsanalyse

Dette er det verket som i sidetall har den smaleste dekningen av emnet blant de lærebøkene jeg skal ta for meg. Britisk imperialisme i Østen generelt og Kina spesielt, blir likevel presentert på det jeg vil kalle en inngående måte.. Kapittel 19 har en generell innledning der forfatteren beskriver hvordan Storbritannia etter napoleonskrigene var "virtually the only imperial Power in the world. Not only had she the lion's share of the world's colonies, but also, (...) she alone had the capital to develop colonies".¹³⁸ Han presiserer imidlertid at, "[t]heir [koloniene] relative importance in the world was far different, and the pride and rhetoric of imperialism with which we are now familiar was (...) unknown".¹³⁹ Hollis skriver også at til og med Palmerston, som var en forkjemper for en aggressiv utenrikspolitikk, egentlig ikke hadde så stor interesse av koloniene. Her kan det virke som Hollis forsøker å nedtone den britiske imperialismen på midten av 1850-tallet. Palmerston var sentral i utformingen av britenes politikk i Kina. Stoltheten og retorikken fra den imperialistiske epoken kom da også til syne i Palmerstons regjeringstid. Den britiske statsmannen viste blant annet til britenes nasjonalfølelse da han ble gjenvalgt som statsminister etter å ha skrevet ut nyvalg i 1858, etter å ha blitt skarpt kritisert i sammenheng med den andre opiumskrigen.

¹³⁷ Besomi,2009

¹³⁸ Hollis,1946: 214

¹³⁹ Hollis,1946: 214

Under overskriften *The far Eastern Protectorates* skriver Hollis først litt om hvordan de europeiske maktene ikke forutså ”the rise of Japan”, men selvtilfreds forventet en deling av det fjerne Østen, som han kaller, ”the one remaining unclaimed portion of the earth” seg immelom.¹⁴⁰ Han er altså så smått kritisk til de europeiske maktene, men problematiserer ikke kolonialiseringen eller imperialismen på noen som helst måte. Videre skriver han om Sir Stamford Raffles som, ”on the road to China (...) in 1819 had seized the then uninhabited island of Singapore”.¹⁴¹ Dette er en for så vidt en helt likefrem fremstilling av historien, bortsett fra at det blant historikere er bred enighet om at øyen var bebodd av lokale fiskere og ikke ubebodd som Hollis skriver.¹⁴² Om den tidlige Kinahandelen heter det at den var ”less valuabale than had been expected”.¹⁴³

Hollis er, om enn noe forsiktig, kritisk til opiumskrigene: ”On China we had already fought two not very respectable wars” skriver han.¹⁴⁴ Han går også et skritt lenger i sin kritikk i forhold til Rayner da han kaller opiumskrigene for nettopp kriger, og ikke episoder. Om årsakene til de to krigene heter det at: ”The first in 1840 arose out of the Chinese Government’s attempts to prevent British subjects from importing opium into the country. It resulted in our conquest of Hong Kong”, og: ”The second war in 1857 arose out of alleged insults to our flag at Canton and resulted in occupation of Peking and the establishment of European ministries there.”¹⁴⁵

Opiumshandelen nevnes så vidt, men problematiseres overhodet ikke, noe som også var tilfelle i Rayner og Omans bok. Teksten oppgir også at krigene ble utkjempet i henholdsvis 1840 og 1857, noe som i beste fall kan kalles en unøyaktig datering. Det levnes ingen tvil i forskningslitteraturen om at krigshandlingene fant sted i tidsrommene 1839-42 og 1856-1860.¹⁴⁶ Sentrale momenter som åpningen av byer for handel og den famøse brenningen av sommerpalasset blir ikke tatt med. Dette kan selvsagt skyldes den begrensede plassen emnet har blitt tilgodesett med, men det kan også være noe som gjøres bevisst av forfatteren for å unngå å stille Storbritannia i dårligere lys enn nødvendig.

¹⁴⁰ Hollis, 1946: 220

¹⁴¹ Hollis, 1946: 220

¹⁴² Se for eksempel: Lee et al., 1991: 3

¹⁴³ Hollis, 1946: 220

¹⁴⁴ Hollis, 1946: 220

¹⁴⁵ Hollis, 1946: 220

¹⁴⁶ Se for eksempel Fairbank, 1978 og Porter, 1999

Hollis tar opp de andre europeiske maktenes interesse i Kina og hvordan også de etablerte handel og interessesfærer i landet. Han presenteres også den kinesiske xenofobien på følgende måte: "The Chinese had no liking either for the foreigner or the trade which he brought,¹⁴⁷ and the foreign trader was intensely unpopular".¹⁴⁷ I fotnoten har han satt in et sitat fra brevet den kinesiske keiseren Qianlong skrev til George III i 1793: "I set no value on strange objects or ingenious, and have no use for your country`s manufactures".¹⁴⁸ Dette er for så vidt en saklig beskrivelse av den kinesiske fremmedfrykten. Men spørsmålet om den var berettiget stilles ikke, det nevnes heller ikke potensielle årsaker til at den oppstod.

Avslutningsvis setter Hollis den kinesiske fremmedfrykten i sammenheng med bokseropprøret. Også her har forfatteren det jeg vil kalle en lemfeldig bruk av årstall, han skriver: "In 1900 a patriotic nationalist society, called the Boxers, besieged the foreign legations in Peking".¹⁴⁹ At bokseropprøret foregikk i 1900 er for så vidt ikke usant, men det foregikk over en lengre periode, nemlig 1899-1901.¹⁵⁰ Det gis heller ingen grunner til at opprøret fant sted, utenom, som nevnt, at det settes i sammenheng med den kinesiske xenofobien. Hollis avslutter med at de utenlandske (europeiske) delegasjonene ble reddet av en internasjonal styrke, og at Kina som straff ble nødt til å betale en stor erstatningssum.

Beskrivelsen av årsaksforholdene til opiumskrigene gjør at denne læreboken ikke fremstår like euro- og angloentrisk som f. eks. Omans bok, men jeg mener likevel at det finnes sterke tendenser i den retningen. Forfatteren er også veldig unøyaktig i dateringen når det gjelder mange av de historiske hendelsene som blir beskrevet. Den føyer seg derfor fint inn i rekken av lærebøker fra "The Great Tradition", noe som også underbygges av den kronologiske oppbyggingen av boken.

¹⁴⁷ Hollis,1946: 221

¹⁴⁸ Hollis,1946: 221

¹⁴⁹ Hollis,1946: 221

¹⁵⁰ Se for eksempel: Fairbank & Liu,1980: 115-129

3.2 Konklusjon

Jeg har i dette kapitlet sett på bøker fra perioden 1900-1950. Perioden er kalt ”The Great Tradition”. Dette er fordi uttrykket har blitt brukt om historieundervisning og lærebøker som ble brukt i tiden før 1950. Alle lærebøkene viser klare tegn på euro- og anglosentrisme. De er i liten grad kritiske til den britiske imperialsimen generelt og ekspansjonen i Kina spesielt. Dette er kanskje ikke så overraskende med tanke på tiden de er skrevet i, og de avviker heller ikke i stor grad fra den historiske forskningslitteraturen som ble gitt ut i samme periode, og som det er naturlig å tro at de har latt seg inspirere av.¹⁵¹ Disse holdningene sammenfaller også med den samfunnsmessige situasjonen i England i perioden, der imperialismen var populær. Denne populariteten ble holdt i hevd til tiden frem mot annen verdenskrig.¹⁵² Når det er sagt så er det et viktig poeng at selv om bøkene i denne perioden har mange av de samme trekkene, må det også sies at det kan spores en utvikling innen perioden.

Omans bok (1899), som er det tidligste læreverket i denne analysen, er også det verket som klartest viser det jeg vil kalle anglosentriske og etnosentriske tendenser i sin fremstilling. Teksten er gjennomgående kritisk til kineserne og andre stormakter som hadde interesser i området, mens britene får utelukkende positiv omtale. Dette skiller Omans bok til en viss grad fra de to andre bøkene.

Rayner har i sin bok (1929) en er ikke like ukritisk i sitt forsvar av britene og deres handlinger. I behandlingen av Palmerston og opiumskrigene kommer han med, om enn noe forsiktig, kritikk mot britenes handlinger. Denne endringen, selv om den er relativt moderat kan nok ses i sammenheng med en generell endring i holdninger når det gjaldt imperialismen og militarisme etter den første verdenskrig. I behandlingen av den senere imperialismen i det fjerne Østen er fremstillingen likevel rimelig lik den vi finner i Omans verk.

Hollis (1946) har, i likhet med Rayner, en noe annen fremstilling av opiumskrigene enn Oman. Også i Hollis` verket finner man en forsiktig kritikk av den britiske krigføringen. Årsakene til dette kan være flere. Den mer kritiske holdningen kan bunne i at det er henholdsvis 30 og 47 år mellom utgivelsene til Oman og Hollis/Rayner. Dette sammen med at imperialismen og militarisme, som i mellomkrigstiden, nok ikke sto høyt i kurs i et krigstrøtt

¹⁵¹ Se f. eks.: Morse,1910 eller Benians et al.,1929

¹⁵² Se for eksempel: Gordon et al.,1991: 47, Richards,1989: 3 eller Mackenzie,1984: 188

England i 1946, kan være nærliggende å trekke frem. Som hos Rayner endrer også fremstillingen i Hollis sitt verk karakter når han behandler den sene imperialismen. Her ligger han nærmere Oman sin fremstilling.

Både Rayner og Hollis utelater noen sentrale momenter når de tar for seg den britiske imperialismen i det fjerne Østen. De unngår begge å ta opp brenningen av sommerpalasset i Beijing etter den andre opiumskrigen. Det kan være flere årsaker til at dette skjer, forfatterne kan ha utelatt det i den hensikt å stille Storbritannia i bedre lys, men det kan også være plassmangel som spiller inn.

Når det gjelder den sene imperialismen og likhetene man finner i bøkene fremstilling, kan det virke som alle bøkene ser på intensjonene i britenes politikk, og ikke de negative konsekvensene av denne. Spesielt Oman og Rayner retter fokus mot det de mener var en bevisst politikk fra Storbritannias side for å bevare Kinas uavhengighet, og at deres egne konsesjoner nord i Kina bare kom som et resultat av andre makters aggresjon i området. Britenes egen politikk for å skaffe seg innflytelse og kontroll over handelen i for eksempel Yangtzedalen blir ikke problematisert. Bærebjelken i argumentasjonen for britenes mer siviliserte fremferd i forhold til sine vestlige motparter blir at de utelukkende var opptatt av handel og ikke landområder. Denne argumentasjonen kan man for øvrig også se igjen i den historiske skrivningen om emnet i tiden før 1960.

I tillegg til de tre bøkene jeg har valgt å analysere har jeg også sett på flere læreverk fra samme periode. Disse gir mye av de samme inntrykkene som jeg har funnet i de bøkene jeg har analysert mer inngående. Tilknytningen til "The Great Tradition", kommer også sterkt frem i disse bøkene. De forfekter i stor grad et eurosentrisk, eller anglosentrisk syn, som f. eks. W. F. Collier i sin bok *History of the British Empire*. I sin forklaring på hvorfor den første opiumskrigen oppstod skriver han: "A dispute arose with **China** about the trade in opium, a drug wich the Chinese love to smoke and chew, although hundreds die from its poisonous effects".¹⁵³ G. E. Harvey presenterer også emnet på en lignende måte i bok nummer seks i serien *History, Second Series – Three Great Powers – Vol 1* :

Sometimes the ministers at Peking woke up, issued strict orders, and went to sleep again. In 1839 they had all the opium in Canton, worth £ 1¼ million, publicly destroyed, without compensation to its

¹⁵³ Collier, 1897: 316

owners, who were nearly all foreigners; yet they did nothing to Chinese merchants, (...) and things went on exactly as before.¹⁵⁴

Bøkene er også i stor grad opptatt av å sette opp stoffet kronologisk og har stort fokus på *great men* og politisk historie.

Disse funnene ligger i stor grad tett opp til det jeg forventet og finne. Selv om det selvsagt er forskjeller mellom bøkene i analysen, og da kanskje spesielt mellom de som er gitt ut med mange års mellomrom, kan alle bøkene settes inn i den samme tradisjonen for historieundervisning.

¹⁵⁴ Houstoun, 1950: 69

4 Lærebøker 1950-1970: "Decades of change"

4.1 Lærebøkene

De tre lærebøkene jeg har valgt ut for perioden 1950-1970 er James A. Williamson: *The British Empire and Commonwealth – A history for senior forms* (1954), S. Reed Brett: *A history of the British Empire and Commonwealth* (1959) og C. P. Hill: *A survey of British history – From the earliest times to 1951* (1968). Ut fra tidspunktet de er skrevet på får jeg dekket hele perioden 1950-1970. De har også god dekning av stoffet. Alle bøkene er gitt ut i flere utgaver, noe som tyder på at de har vært i utstrakt bruk over lang tid.

4.1.1 James A. Williamson, *The British Empire and Commonwealth – A history for senior forms*. 1954

Den første boka er skrevet av historikeren James A. Williamson. Utgaven fra 1954 og er en tredje utgave av i alt totalt fem versjoner over en periode på 30 år. Forfatteren har også skrevet flere verk om den britiske ekspansjonen fra 1580-tallet og frem mot 1900.¹⁵⁵

Boken handler om perioden fra de store oppdagelsene på slutten av 1400-tallet og frem til andre verdenskrig. De 460 sidene er delt opp i fem tidsepoker. Forfatteren benytter seg både av en kronologisk hovedinndeling, og en tematisk kapitteinndeling innen de forskjellige hoveddelene. Williamson har i tillegg til kapitlene en liten generell introduksjon der det går frem at boken er skrevet for sixht form, altså elever mellom 16 og 19 år, og at den er laget for å gi elevene innen det britiske samveldet en forståelse av sin fortid. Det presiseres også at den skal ha tatt hensyn til den nyeste forskningen på området.¹⁵⁶ Emnet jeg skal undersøke kommer inn under del fem, kapittel 8, *The Far East*, og underkapittelet 2 som har tittelen *Relations with China and Japan*. Dette underkapittelet består av fem sider og handler om den britiske ekspansjonen i Kina og Japan i perioden 1800-1911.

¹⁵⁵ Wililamson,1954: v

¹⁵⁶ Williamson,1954: v

Innholdsanalyse

Denne boken er utgitt i tiden like etter andre verdenskrig, og selv om juvelen i imperiet, India, ikke lenger var på britiske hender, var det fremdeles ikke gått fullstendig i oppløsning.

Storbritannias ekspansjon i Kina introduseres ved å beskrive hvordan Øst India kompaniet allerede fra 1600-tallet hadde startet handel med Kina. Williamson presiserer at handelen ”was carried on under great difficulties at Canton, where local mandarins or officials required to be heavily bribed to show favour to the ‘foreign devils’.”¹⁵⁷ Som vi ser er Williamson fra starten av klart kritisk til de kinesiske myndighetene og deres forhold til de britiske handelsfolkene. Han legger vekt på korrupsjonen og gir inntrykk av at alle kinesiske embetsmenn var korrupte. Dette er noe som også kjennetegner deler av den tidlige historieskrivingen på emnet, som for eksempel trebindsverket til H. B. Morse, som omhandler Kinas utenrikspolitiske forhold i perioden 1800-1914.

I forklaringen på hvorfor opiumhandelen startet, pekes det på mangelen av handelsvarer som kineserne ville ha i bytte for sine varer. Williamson tar med hvor skadelig opiumhandelen var for den kinesiske befolkningen, men påstår at lokale myndigheter aktivt brukte forbudet mot import av opium som en unnskyldning for å få flere bestiktelser av de britiske handelsfolkene:

Opium smoking was a vicious habit to which the Chinese were much addicted. Theoretically their government frowned upon it and prohibited the import (...) But in practice the prohibition was not genuine. The mandarins had no wish to stop the opium trade. They used the prohibition as a means of extorting bribes for allowing it to go on.¹⁵⁸

I beskrivelsen av opptakten til den første opiumskrigen, et ord forfatteren for øvrig ikke bruker, legger teksten vekt på at den kinesiske guvernøren i Canton destruerte store mengder opium, og tvang gjennom harde regler de britiske handelsmennene måtte gå med på for å få drive handel.¹⁵⁹ Williamson nevner riktignok at opiumhandelen var ulovelig, men han frikjenner de britiske myndighetene ved å hevde at de beordret stopp i narkotikahandelen.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Williamson,1954: 364

¹⁵⁸ Williamson,1954: 364

¹⁵⁹ Williamson,1954: 365

¹⁶⁰ Williamson,1954: 364-365

Før han tar for seg selve krigsforløpet får vi et innblikk i Williamsons eurosentrisk holdning når han beskriver det han mener er kinesernes overdrevne tro på sin egen sivilisasjon. Han gir dem riktig nok honnør for deres kunst og litteratur, men beskriver den som barbarisk på andre områder.¹⁶¹ Han viser blant annet til det korrupte rettsvesenet og en grusom fangebehandlingen med tortur og henrettelser av uskyldige personer. Det kan virke som om dette blir brukt til å rettferdiggjøre den britiske krigføringen.

Den eurosentrisk holdningen kommer enda tydeligere frem i beskrivelsen av selve krigen. Williamson kaller innsatsen til de kinesiske styrkene en farse og forsvarer den britiske krigføringen på følgende nedlatende måte: "If China had been a pacific country bullied by the rude Westerners she would have been entitled to sympathy. But such was not the case. She appealed to force readily enough and then had none to show".¹⁶² Resultatene av krigen ble britisk overtakelse av Hong Kong, og åpningen av fem havner for handel etter fredsavtalen ved Nanking¹⁶³

Av opprørene som på 1850-tallet fulgte i kjølvannet av det kinesiske prestisjetapet nevner Williamson Taipingopprøret, og han beskriver også hvordan handelen led som en følge av opprøret.¹⁶⁴ Deretter retter Williamson fokuset mot den andre krigen mellom Storbritannia og Kina:

"the seizure of a small vessel [Arrow] led to another war in 1856. The ship was technically British, although all her crew were Chinese. Lord Palmerston, then Prime Minister, took high-handed action and entered into a war which many of his own countrymen thought unjustifiable"¹⁶⁵

Årsaken til utbruddet av den andre opiumskrigen blir, som vi ser, for så vidt behandlet på en likefrem måte av Williamson, med et alvorlig unntak. Det er at han beskriver skipet Arrow som "technically British". Dette er og var ifølge forskningslitteraturen ikke tilfellet. Skipet gikk riktignok under britisk flagg, men den britiske registreringen hadde blitt fratatt skipet minimum to uker tidligere. Så selv om Williamson påpeker at mange i samtiden mente at

¹⁶¹ Williamson, 1954: 365

¹⁶² Williamson, 1954: 365

¹⁶³ Williamson, 1954: 365

¹⁶⁴ Williamson, 1954: 365

¹⁶⁵ Williamson, 1954: 365-366

krigen var urettmessig, dekker han delvis over at Lord Palmerston startet krigen på falske premisser.¹⁶⁶

Han legger også helt og holdent skylden på kineserne for at krigen blusset opp igjen, etter at britiske og franske tropper først invaderte Canton og Tientsin i 1858, og dikterte fredsavtalen fra Tientsin. Ødeleggelsen av sommerpalasset i Beijing, som kom som en følge av oppblussing i fiendtlighetene, blir forsvart med at det var gjengjeldelse for kinesernes brutale behandling av krigsfanger, "[t]he Chinese had brutally ill-used some British prisoners, and in retaliation the emperor's summer palace was looted and burnt".¹⁶⁷ I sammenheng med dette skriver han at dette kanskje ikke var den beste måten å innprente det han kaller "civilized conduct" i kineserne, men han forsvarer det likevel med at dette førte til at britene fikk et mer samarbeidsvillig kinesiske embetsstyre å forholde seg til.¹⁶⁸

Williamson skriver om hvordan "the ancient Chinese civilisation had received a fatal blow" frem mot århundreskiftet.¹⁶⁹ Også i dekingen av denne perioden skinner nedvurderingen av Kina, og spesielt de styrende mandsjurierne (mandarins) gjennom. "The foreign invasions had shown the emperor and the mandarins to be thoroughly incompetent, and the old system steadily decayed".¹⁷⁰ Under Bokseropprøret kunne kinesiske myndigheter bare "impotantly" se på at utenlandske styrker måtte slå ned opprøret. Likevel er ikke teksten helt fri for kritikk av den vestlige framferden i Kina, som når Williamson avslutningsvis skriver, "[i]n short, the impact of the west upon China produced a century of disaster".¹⁷¹

Generelt sett kan man si at også denne boken bærer preg av å være en del av "The Great Tradition". Den har sterke anglosentriske og eurosentriske trekk som preger bokens tilnærming til emnet. Hvis man sammenligner den med de tidligste bøkene i denne analysen kan man allikevel spore en utvikling. Kritikk av imperiet forekommer, selv om den er sparsommelig og forsiktig.

¹⁶⁶ Se for eksempel: Morse, 1910

¹⁶⁷ Williamson, 1954: 366

¹⁶⁸ Williamson, 1954: 366

¹⁶⁹ Williamson, 1954: 366

¹⁷⁰ Williamson, 1954: 366

¹⁷¹ Williamson, 1954: 367-368

4.1.2 S. Reed Brett, *A history of the British Empire and Commonwealth*. 1959

Det andre verket er skrevet av historikeren S. Reed Brett. Den er utgitt i 1959, men den er også kommet ut i flere utgaver i ettertid. Brett arbeidet i en periode som Chief History Master ved den velrenommerte skolen King Edward VI Aston School.¹⁷² Han skrev også flere andre lærebøker i perioden 1930-1960.¹⁷³

Boken tar for seg de store oppdagelsene og det britiske imperiet og samveldet i perioden 1485-1940. Boken er på hele 576 sider og er delt opp i fire hoveddeler. I tillegg har den en generell introduksjon på fem sider. Den britiske ekspansjonen i Kina kommer inn under den tredje hoveddelen i kapittel 18, *The Colonial Empire*, underkapittel 5 som har tittelen *The far East*. Bare fem sider handler om emnet jeg skal undersøke.

Innholdsanalyse

Dette læreverket fra 1959 preges som den foregående boken av at forfatteren er født og oppvokst under det britiske imperiets storhetstid. På bokens første side finner vi et bilde av verden som er ganske betegnende for nettopp dette. Her er det britiske imperiet anno 1940 markert i rødt, mens resten av verden er farget i grått.¹⁷⁴ Nasjoner som ikke er en del av imperiet er ikke markert.¹⁷⁵

I introduksjonen til boka beskriver Brett blant annet hvordan det britiske samveldet har vokst frem:

Like almost everything British, the Commonwealth has grown up without any preconceived plan. It is true that some parts of it were annexed as the result of the deliberate aim of a government or of some "empire minded" individual, probably with commercial rather than political motives. But it is equally true that other parts were acquired in the now proverbial "fit of absence of mind" ; and yet others became British owing to circumstances over which the Government of the day had no control and even, in some instances, contrary to its general policy.¹⁷⁶

¹⁷² Brett, 1959: III

¹⁷³ Clare, 2009

¹⁷⁴ Brett, 1959: 1

¹⁷⁵ Unntakene er USA., Kina og Japan

¹⁷⁶ Brett, 1959: 11-12

Brett går altså langt i å frifinne britene når det gjelder spørsmålet om det ble bedrevet en bevisst imperialistisk politikk på 1800-tallet. Når han skal beskrive de ulike formene for styresett innen det britiske samveldet, finner vi også spor etter en anglosentrisk tankegang. Her heter det at koloniene enten måtte ha et visst antall hvite innbyggere, eller vente til de innfødte ble mer siviliserte (underforstått at de ikke var det i utgangspunktet) før de kunne få noen grad av selvstyre.¹⁷⁷

Teksten begynner med å presisere at en av de mest verdifulle britiske besittelsene i det fjerne Østen var Hong Kong. Deretter tar Brett for seg det britiske øst India kompaniets monopol på handelen med Kina. Da dette monopolet ble opphevet i 1833 førte det til en kraftig økning av britiske handelsmenn i Kina, og deres viktigste handelsartikkel var opium.¹⁷⁸ Som i Williamson sin bok problematiseres ikke opiumshandelen utover dette.

Om den første krigen mellom Storbritannia og Kina heter det at: "it was in order to protect British merchants engaged there [Canton] that in 1842 Britain secured from China the grant of Hong Kong".¹⁷⁹ Dette er, for å si det mildt, en overforenkling av historien, og for Brett blir det på mange måter et fint redskap for å unngå å måtte adressere selve krigen eller årsakene til denne. Videre legges det vekt på hvordan Hong Kong blomstret til en tettbebodd by med både europeiske og kinesiske innbyggere, og en veldig omfattende handelsvirksomhet etter at britene overtok.¹⁸⁰ Her ser vi et eksempel på hvordan utelatelse av sentrale momenter gjør at forfatteren kan unngå å behandle negative aspekter ved den britiske imperialismen. Eurosentrismen i teksten skinner også gjennom når Brett beskriver den fantastiske utviklingen av byen Hong Kong under britisk styre.

Brett bruker samme framgangsmåte som på den første opiumskrigen når han presenterer den andre; "In 1860 Britain secured the cession also of the Kowloon Peninsula on the opposite mainland [av øya Hong Kong lå på]".¹⁸¹ Selve krigen utelates fra teksten, og bare de nye landvinningene blir presentert. De potensielt negative aspektene ved historien blir altså ikke tatt med. I sammenheng med konsesjonsraidene og Storbritannias annekasjon av Wei-hai-wei på slutten av 1800-tallet, går forfatteren dypere inn på bakgrunnen for disse, men Brett legger

¹⁷⁷ Brett, 1959: 12-13

¹⁷⁸ Brett, 1959: 466-467

¹⁷⁹ Brett, 1959: 467

¹⁸⁰ Brett, 1959: 467

¹⁸¹ Brett, 1959: 467

sterkest vekt på at Storbritannias motiv var å bremse Russlands fremrykking i Kina. Som det heter i teksten: ”During the period 1898-1930 Wei-hai-wei also was in British hands. It was first secured as an offset against the Russian possession of Port Arthur”.¹⁸²

Den britiske imperialismen i Kina blir som vi ser ikke problematisert i Bretts behandling av emnet. Teksten fremstår tvert i mot som ribbet for elementer som kunne innebære kritikk mot britenes fremferd. Til hans forsvar, og som han selv påpeker, ville det vært umulig å få en detaljert behandling av alle aspekter ved det britiske imperiet i perioden 1840-1914. Som det er blitt sagt: ”We cannot possibly teach the whole of history, and selection is usually a matter of leaving out rather than putting in”.¹⁸³ Det er allikevel overraskende at han ikke finner plass til opiumskrigene, som for de fleste historikere vil fremstå som sentrale. Om dette gjøres bevisst for å unngå kritikk av det britiske imperiet er umulig å si med sikkerhet, men det er ikke utenkelig. Uansett etterlater dette et inntrykk av at Brett ikke legger vekt på en sentral del av den britiske ekspansjonen i Kina, noe som igjen vil være med på å påvirke elevenes historiebevissthet.

Som Williamsons bok passer Brett sin fremstilling på mange måter inn i ”The Great Tradition”.

4.1.3 Christopher. P. Hill, *A survey of British history – From the earliest times to 1951.* 1968

Det nyeste læreboken fra perioden 1950-1970 er skrevet av C. P. Hill. Den er utgitt i 1968, og er andre utgave av en bok som er utgitt i flere opplag tidligere og senere. Når det gjelder forfatteren har han studert ved Oxford, jobbet som historielærer,¹⁸⁴ og han har forfattet flere lærebøker.

Boken er en del av en serie som omhandler britisk historie fra ”the earliest times”. Dette verket, som er det fjerde og siste bindet i denne serien, omhandler perioden 1815-1951. Det er et omfattende verk på 377 sider og er i følge forordet skrevet for elever i alderen 15-17 år.

¹⁸² Brett, 1959: 468

¹⁸³ Garvey & Krug, 1977: 180

¹⁸⁴ Hill, 1968: iv

Boken er kronologisk oppbygget, og de 30 kapitlene er delt inn i fire hoveddeler. Emnet jeg vil undersøke kommer inn under de første to delene av boka, og grunnet den kronologiske oppbyggingen, flere kapitler og underkapitler. Mesteparten av den britiske ekspansjonen i Kina er dekket i kapitlene 6 og 9 der de er satt i tett sammenheng med omtalen av Lord Palmerston, tiden frem mot 1900-tallet er dekket i kapittel 18. Bare fem sider dekker selve den britiske ekspansjonen, men også det som står om Lord Palmerston gir en bakgrunn for forfatterens syn på forholdet mellom Storbritannia og Kina.

Innholdsanalyse

I innledningen gjør Hill det klart at han har som mål å legge mindre vekt på noen av de emnene som tidligere har vært så utbredt i historielærebøker, som militære bragder og monarkene. Han skriver også at han vil ta opp emner som arbeiderbevegelsen. Her kan det altså virke som han beveger seg bort fra den tradisjonelle historieundervisningen. Dette inntrykket forandrer seg imidlertid når han skriver ”[o]n the other hand, they [elevene] will find appreciably more about (...) the British Empire than is usual in books of this kind. In general the main theme is political and the treatment chronological”.¹⁸⁵ Det presiseres også at boken skal være oppdatert i forhold til den nyeste historiske forskningen på emnene som behandles.¹⁸⁶

Det første aktuelle kapitlet er kapittel 6, *Whig Rule, 1830-1841*. I det tredje underkapitlet, *Palmerston`s Foreign Policy, 1830-41*, presenteres Palmerstons utenrikspolitikk i forskjellige deler av verden. Innledningsvis beskriver også Hill Lord Palmerston på et mer personlig plan, ”[o]utspoken, cheerful, and even-tempered, easy in manner with people of all classes, [i denne fotnoten kommer et eksempel på akkurat dette] a lover of horses and sport, an enemy of continental tyrants, ‘Pam’ was the most popular English Foreign Secretary of the nineteenth century – in England”.¹⁸⁷

Tilknytningen til den tradisjonelle historieforståelsen i Storbritannia som vi finner i innledningen skinner altså også gjennom i tekstens presentasjon av Palmerston. Statsmannen blir som vi ser presentert i et flatterende ordelag. Når det er sagt så nevner Hill likevel noen av

¹⁸⁵ Hill, 1968: iii

¹⁸⁶ Hill, 1968: v

¹⁸⁷ Hill, 1968: 66

Palmerstons mer, ut ifra et moderne synspunkt, kontroversielle sider. Blant annet at han til tider var sterk nasjonalistisk, og at han ”to small powers (..) often appeared a bully”.¹⁸⁸

Om Storbritannias tidlige ekspansjon i Kina heter det at, ”[i]n the Far East too, there was trouble at this time [på slutten av 1830-tallet], although here Palmerston showed much patience before turning to force”.¹⁸⁹ Det gis altså indirekte inntrykk av at kineserne var den aggressive part. Handelen med Kina beskrives som en innbringende handel for engelskmennene, men:

It was conducted under conditions humiliating to British merchants, for the Chinese regarded all foreigners as ignorant barbarians, treating them sometimes with brutality; moreover the Chinese Government objected to the growing practice of trading Indian opium to China, because the drug demoralised the Chinese who smoked it¹⁹⁰

Opiumshandelen tas som vi ser opp i teksten, men som i Williamson og Brett sine bøker problematiseres den i liten grad. Hill skriver videre at selv om kineserne forbød handelen med opium, fortsatte handelen med hjelp av korruperte kinesiske embetsmenn. Han går altså langt i å skyve hovedansvaret for at opiumshandelen kunne finne sted over på kineserne selv.

I sammenheng med utbruddet av den første opiumskrigen nevnes den kinesiske kommisjonæren Lin sin inngripen i 1839, der han sørget for at all opiumen til britiske handelsmenn i Canton ble konfiskert og destruert. Om den påfølgende krigen skriver Hill: ”Further disputes followed, and in 1840 the so-called ‘Opium War’ between Britain and China broke out. British ships bombarded Canton; the First Chinese War outlasted Palmerston’s first stay at the Foreign Office”.¹⁹¹ Konsekvensene av krigen tas også opp i teksten, ”[b]y the treaty [fredsavtalen fra Nanking som ble inngått i 1842] Britain annexed Hong Kong, and obtained special privileges of trade in five ‘Treaty Ports’ (Shanghai, Canton, Amoy, Foochow and Ningpo)”.¹⁹² Bortsett fra at krigen kalles “the so-called Opium War”, blir den fremstilt på en likefrem måte, og selv om den ikke blir satt i et direkte kritisk lys

¹⁸⁸ Hill, 1968: 66

¹⁸⁹ Hill, 1968: 68

¹⁹⁰ Hill, 1968: 68

¹⁹¹ Hill, 1968: 68

¹⁹² Hill, 1968: 68-69

avslutter Hill med at ”[b]ritish merchants had, with the aid of their Government, forced their way into China”.¹⁹³

I kapitel 9, som har tittelen *The age of Palmerston, 1846-65*, finner vi underkapitelet *Palmerston Abroad and the Crimean War*. Her tar Hill blant annet for seg det han kaller “a dispute with China over the affair of the *Arrow*, a lorcha registered under the British flag in Hong Kong and used for smuggling”.¹⁹⁴ I motsetning til hos Williamson og Brett så presiseres det altså i denne teksten at skipet *Arrow* bedrev smugling.

Den andre opiumskrigen, eller ”the Second Chinese War” som Hill kaller den, blir som den første opiumskrigen presentert på en relativt saklig måte. Han beskriver hvordan innførselen av opium og kristen misjon førte til en økende xenofobi i Kina, og at dette til slutt førte til konfrontasjon.¹⁹⁵ På samme måte som i Williamsons fremstilling, skiller behandlingen av årsaken til krigen seg likevel klart fra det som kommer frem i forskningslitteraturen. Hill hevder nemlig også at *Arrow* var britiskregistrert da den ble tatt i arrest for smugling.¹⁹⁶ Han oppgir også at krigen ble utkjempet i årene 1859-1860, noe som i beste fall kan kalles en unøyaktig datering, da det er bred enighet i all forskningslitteratur at den startet i 1856.¹⁹⁷

Hill nevner også brenningen av sommerpalasset i Beijing, og forklarer denne aksjonen med Palmerstons ønske om å straffe kineserne for deres drap på utenlandske statsborgere, blant annet britiske. Følgene av krigen, som åpningen av flere havner for handel og etableringen av ambassader i Beijing blir også beskrevet.¹⁹⁸

I kapitelet *Camberlain`s Britain 1895-1905* finner vi underkapitelet *Foreign affairs, 1895-1905*. Under denne overskriften skriver Hill blant annet relativt omfattende om de europeiske maktenes kamp om rettigheter i Kina i perioden 1898-1899, de såkalte konsesjonsraidene, og Russlands inngripen i Mandsjuria i årene etterpå.¹⁹⁹ Behandlingen av konsesjonsraidene er i større grad enn behandlingen av opiumskrigene preget av eurosentrisme når det gjelder tilnærmingen til emnet. Her blir bare de europeiske maktenes interesser presentert og Kina

¹⁹³ Hill,1968: 69

¹⁹⁴ Hill,1968: 95

¹⁹⁵ Hill,1968: 95-96

¹⁹⁶ Se fotnote 166

¹⁹⁷ Se for eksempel: Benians et al.,1929, Fairbank,1978eller Morse,1910

¹⁹⁸ Hill,1968: 96

¹⁹⁹ Hill,1968: 185-186

blir kun en brikke i stormaktenes spill, selve bakteppet for konsesjonsraidene blir i Hill sin bok Tysklands og andre makters økende imperieambisjoner: ”Germany led the way by taking Kiao-Cow; Russia took Port Arthur, the very port she had compelled the Japanese to give up when they had taken it from China three years earlier: Britain obtained a lease of Wei-hai-wei”²⁰⁰ .²⁰¹ Måten Kina blir behandlet på av de vestlige maktene problematiseres ikke. Britenes konsesjoner blir også presentert som reaksjoner på andre europeiske lands konsesjoner. Det presiseres også at Wei-hai-wei ble gitt tilbake til Kina i 1930, disse aspektene gir også teksten et anglosentrisk preg.

Denne læreboken er i det store og hele, på samme måte som de tidligere bøkene jeg har analysert, preget av en tradisjonalistisk historiefortolkning. Man kan med rette plassere den innen ”The Great Tradition”. Jeg mener likevel at det finnes tegn på at den har tatt noen steg i retning av et mer globalisert historiesyn hvis man setter den i forhold til mange av de tidligere lærebøkene. Forfatteren hyller ikke ukritisk Palmerston, og hans behandling av den andre opiumskrigen er ikke preget av en like pro-britisk holdning som gjerne er vanlig i de tidligere bøkene.

4.2 Konklusjon

I dette kapitlet har jeg presentert og analysert lærebøker fra perioden 1950 til 1970. Kapitlet har jeg kalt *Decades of change* på grunn av de store endringene det britiske samfunnet undergikk i disse årene. Imperiet forsvant og 1960-tallet ble et tiår der mange, spesielt ungdom, var opptatt av protest, frigjøring fra tradisjoner og opprør. Historieskrivningen endret seg også i denne perioden. Man fikk reaksjoner på den åpenbare eurosentrismen som hadde dominert historiefaget i årene frem mot 50- og 60-tallet. Historikere som Eric Williams tok bladet fra munnen og kritiserte den britiske imperiehistorien. Han gikk så langt som å kalle mange av historikerne for ”rasister og sjåvinister”.²⁰²

Har så de engelske lærebokforfatterne maktet å ta til seg noe av denne kritikken? Vi kan gjerne ikke vente dette av de to første forfatterne. Deres bøker kom ut tidlig i perioden og

²⁰⁰ Hill,1968: 186

²⁰¹ Hill,1968: 186

²⁰² Hoxcer Jensen,1983: 10 (Det viktigste verket Williams gav ut: Williams,1961.*Capitalism and Slavery*, der han kom med disse påstandene, ble første gang utgitt i 1944, men den ble først utgitt i Storbritannia i 1964.)

forfatterne fikk definitivt sin historiske utdanning under tiden da imperiet fremdeles var på høyden. Noe annet er det med læreboken til Hill som kom så sent som i 1968.

Fremstillingen i Williamsons bok (1954), har definitivt mange likhetstrekk med den man finner i bøkene som er gitt ut i tiden før 1950. Dette er imidlertid ikke overraskende all den tid boken også har vært gitt ut i tidligere utgaver før 1950. Boken er generelt kritisk til kineserne, og britenes fremferd i sammenheng med opiumskrigene blir i liten grad problematisert. Det som skiller den så smått fra noen av bøkene jeg har undersøkt fra årene før 1950 er at forfatteren avslutningsvis kommenterer at vestens inntrengning i Kina førte til at 1800-tallet ble et århundre med katastrofer for landet. Han åpner dermed for at vesten om ikke annet var delvis ansvarlig for mange av nederlagene keiserdømmet led før det endelig gikk i oppløsning i 1911

Brett sin lærebok (1959) skiller seg på et sentralt punkt fra de andre verkene jeg har undersøkt fra denne perioden. Han unngår å kommentere de to opiumskrigene. Resultatene av konfliktene er det eneste som adresseres. Det er påfallende at årsakene til krigene, og gangen i dem er utelatt fra teksten. I den resterende behandlingen av emnet legger Brett seg rimelig tett opp til Williamson, selv om dekningen av stoffet også her er sparsommelig.

Hill (1968) er derimot ikke like ukritisk i sin tilnærming til den britiske imperialismen i Kina som sine kolleger. Han retter en, om noe mild, kritikk mot Palmerston, og selv om ikke opiumshandelen problematiseres er han ikke like pro-britisk i sin behandling av opiumskrigene som for eksempel Williamson. Han presenterer krigene på en mer saklig måte enn de tidlige bøkene, og har med elementer som at det fantes en omfattende smugling. I behandlingen av den sene imperialismen i Kina finner vi imidlertid mange av de samme tendensene hos Hill som i de andre bøkene. Der er fokuserer han kun på stormaktenes kamp, og Tysklands imperialisme blir brukt som forklaring på hvorfor britene på sin side og måtte skaffe seg konsesjoner.

Dermed får vi inntrykk av at denne boken, som de andre bøkene i analysen, henger noe igjen i ”The Great Tradition”. Denne likheten kan blant annet skyldes at lærebokforfatterne i stor grad har basert seg på de store basisverkene om det britiske imperiet som kom ut tidlig på

1900-tallet og i mellomkrigstiden.²⁰³ Dette gjelder i alle fall for Hill som viser til blant annet to av disse verkene i sin innledning når han skriver om hvilke verk han hovedsakelig har støttet seg til.²⁰⁴

Dette er kanskje ikke unaturlig, men man får dermed i mange tilfeller et sprik mellom den historien som ble formidlet i skolen, og den som var under utvikling både innenfor historiefaget og i samfunnet for øvrig. Dette var da også en av årsakene til at historiefaget i Storbritannia gikk gjennom en krise på slutten av 1960-tallet. Noe som igjen førte til dannelsen av ”New History”.

Inntrykket jeg har fått fra de tre bøkene jeg har analysert grundig stemmer også godt med det jeg har fått i de andre bøkene jeg har tilgang til fra samme periode, som for eksempel *The British Empire and Commonwealth* skrevet av D. C. Somervell og Heather Harvey. Boken er utgitt i 1954 og har mange likhetstrekk med Bretts bok i sin fremstilling. Opiumskrigene adresseres så vidt og i sammenheng med tilbakeleveringen av Wei-hai-wei i 1930 skinner stoltheten over det britiske imperiet tydelig igjennom:

“the great benefits which Wei-hai-wei has derived from British rule. Peace, prosperity and justice without parallel elsewhere in North China have, they say, been secured by the British flag, while lawlessness and banditry are prevalent in Shantung. They [kinesiske innbyggere i Wei-hai-wei] beseech Great Britain to postpone the return of territory till better times” This is a testimonial which we may recall with pride when we hear British “ imperialism ” abused.²⁰⁵

Alle bøkene jeg har sett på i denne perioden er preget av at forfatterne har utdannet seg og virket i en tid da tradisjonelle verdier og imperiet fremdeles hadde en meget sentral stilling i britisk historieforskning. Den endringen som har funnet sted i samfunnet, og den kritikken som har kommet også innad i historiemiljøet har altså ikke rullet og komme inn i lærebøkene. Når det er sagt så kan man se en antydning til en endring i hvordan emnet blir presentert innenfor i perioden, der for eksempel Hill har en annerledes fremstilling enn Williamson.

²⁰³ Verk som f. eks: Benians et al.,1929, Ensor,1936, Morse,1910, Morse,1918b, Morse,1918a og Woodward,1938.

²⁰⁴ Han viser til Woodward og Ensor.

²⁰⁵ Harvey,1954: 290. Sitatet som brukes er et utsagn gitt av en britisk journalist fra The Times.

5 Lærebøker 1970-1990: "New History"

5.1 Lærebøkene

For perioden 1970-1990 har jeg, som i de andre periodene valgt ut tre lærebøker for analysen. Disse tre er J. R. Edwards: *British History 1815-1939* (1970), C. A. Leeds: *European History 1789-1914* (1979) og Anthony Wood: *Nineteenth Century Britain 1815-1914* (1988). Dette gir en bra fordeling gjennom perioden, og alle tre bøkene har god dekning av emnet jeg vil undersøke.

5.1.1 J. R. Edwards, *British History 1815-1939*. 1970

Edwards bok, fra 1970, er en del av serien *History for Sixth Forms – at Advanced Level*. Serien er på i alt ni bøker og tar for seg britisk og europeisk historie fra 1450 og frem til moderne tid. Den ble også gitt ut i flere utgaver etter 1970. Forfatteren er historiker og lærer. Han har blant annet arbeidet som Senior History Master ved Batley Grammar School.²⁰⁶

Læreboken omhandler britisk historie fra Napoleonskrigene til andre verdenskrig. Forfatteren har bygget opp boken kronologisk, og hovedtyngden er på politisk historie. Boken er på totalt 582 sider. På grunn av kronologien kommer Storbritannias ekspansjon i Kina inn under to kapitler. Disse er kapittel 4 og kapittel 8.

I en kort innledning presiserer Edwards at boken, som alle lærebøker som omhandler en så omfattende periode, nødvendigvis vil ha en mangelfull dekning av historien. Som i de fleste andre historiebøker som tar for seg et A-level pensum fra denne perioden, vil han fokusere på politisk historie, men også ta for seg andre aspekter av historien der det kan være aktuelt.²⁰⁷

Grunnet innretningen mot politisk historie er emnet knyttet opp til kjente britiske politikere, henholdsvis Palmerston og Salisbury. Totalt er det fem sider som direkte omhandler emnet jeg skal undersøke.

²⁰⁶ Edwards,1970: iv

²⁰⁷ Edwards,1970: iv

Innholdsanalyse

Bortsett fra den kronologiske oppbyggingen og fokuset på *great men* er det lite i Edwards bok som minner om eldre lærebøker og deres tilknytning til ”The Great Tradition”.

Første gang emnet kommer opp er i kapittel 4, som blant annet omhandler Lord Palmerstons to perioder som statsminister i tidsrommet 1855-1865. Edwards beskriver handelen med kineserne gjennom Øst-India kompaniets monopol og det presiseres at opiumshandelen og smuglingen eksploderte i omfang etter at monopolet ble opphevet i 1833. Kinesiske myndigheters forsøk på å stanse denne handelen og smuglingen, sammen med ”the consequent ill-treatment of British subjects”, gis som årsak til utbruddet av den første opiumskrigen.²⁰⁸

Teksten problematiserer riktignok ikke opiumsandelen i nevneverdig grad, men den tar opp det enorme omfanget den ulovlige smuglingen av opium fikk etter at Øst India kompaniet mistet sitt monopol på handel med Kina. Forklaringen på opiumskrigen får dermed et ambivalent preg, på den ene siden påpeker Edwards at det pågikk en enorm ulovlig aktivitet drevet av britiske handelsmenn, samtidig som han oppgir at en annen grunn til utbruddet av krigen var at britiske handelsmenn konsekvent fikk dårlig behandling av kinesiske myndigheter.²⁰⁹ Selve krigsforløpet skildres ikke, men resultatet av fredsavtalen av Nanking presenteres grundig.

I behandlingen av den andre opiumskrig legger teksten i større grad ansvaret for konflikten over på Palmerston og britene. Som den direkte årsaken til konflikten legger Edwards frem henrettelsen av en fransk misjonær, bordingen av Arrow og den påfølgende arrestasjonen av mannskapet. Det presiseres at kapteinen på skipet var en velkjent pirat, og at skipet egentlig ikke var britisk.²¹⁰ Videre skriver han at selv om den kinesiske guvernøren Yeh gikk med på krav om å løslate fangene, gav Sir John Bowring ordre om å bombardere Canton da Yeh nektet å be om unnskyldning. Selv om det påpekes at kineserne gjorde det de kunne for å undergrave avtalene fra perioden 1842-56 og at xenofobien i Kina førte til drapet på en fransk misjonær, legger teksten vekt på de irrasjonelle handlingene til Sir John Bowring etter

²⁰⁸ Edwards,1970: 182

²⁰⁹ Edwards,1970: 182

²¹⁰ Edwards,1970: 182

Arrowepisoden, og at europeerne prøvde å utnytte indre uro i Kina.²¹¹ Beskrivelsen av den andre opiumskrigen bidrar til at denne læreboken skiller seg vesentlig fra de lærebøkene jeg har undersøkt som kom ut før 1970.

Vi får også et innblikk i hvordan Palmerston brukte de nasjonalistiske strømningene i det engelske folket på 1850-tallet til å felle sine politiske motstander i de politiske tumultene som oppstod i kjølvannet av krigen:

He [Palmerston] contrasted the innocent English with 'an insolent barbarian ... [who] had violated the British flag, broken the engagements of treaties, offered awards for the heads of British subjects and planned their destruction by murder, assassination and poison'.²¹²

Etter dette eksempelet på hvordan kineserne ble demonisert, beskrives avslutningen av konflikten i 1860, der blant annet brenningen av sommerpalasset i Beijing var en sentral hendelse. Den påfølgende fredsavtalen av Tientsin blir også kort nevnt.²¹³

I kapitel 8, som blant annet handler om Lord Salisbury tredje periode som statsminister i tidsrommet 1895-1902, kommer Edwards inn på konsesjonsraidene og Bokseropprøret. Den, om enn milde, kritiske holdningen mot britiske handlinger i Kina finner vi også igjen i behandlingen av disse hendene. I sammenheng med konsesjonsraidene legges det på nytt vekt på at stormaktene utnyttet Kinas store interne problemer til å berike seg og til å oppnå ytterlige innrømmelser i form av landeområder. I forbindelse med dette heter det også i teksten at Storbritannias annekasjoner kom som en reaksjon på tyskernes og russernes aggressive politikk i området, og at britene arbeidet hardt for å unngå kolonisering av Kina.²¹⁴ Også her kan det virke som om Edwards har et noe delt syn på de britiske eskapadene i det fjerne Østen. Han er kritisk, men prøver samtidig å stille Storbritannia i et ikke alt for dårlig lys. Dette ser vi også i dekkningen av Bokseropprøret. Opprøret settes i sammenheng med stormaktenes politiske spill. I denne sammenheng får Tyskland store deler av ansvaret for straffeekspedisjonen som ble sendt til Kina, mens britenes rolle tones ned.²¹⁵

²¹¹ Bowring var mannen som beordret den famøse bombingene av Canton.

²¹² Edwards, 1970: 183

²¹³ Edwards, 1970: 182

²¹⁴ Edwards, 1970: 332-333

²¹⁵ Edwards, 1970: 333-334

Denne boken er likevel langt mindre anglo – og eurosentrisk i sin behandling av emnet enn de tidligere bøkene jeg har undersøkt i denne analysen. Den ukritiske holdningen til det britiske imperiets handlinger som vi gjerne finner i bøkene innenfor ”The Great Tradition” forekommer ikke i Edwards bok. Her finner vi i stedet elementer av kritikk, i alle fall i sammenheng med den andre opiums krig og konsesjonsraidene. Denne kritikken er riktignok mild, og ikke gjennomgående, men den er like fullt til stede i teksten og gjør at boken er med på å markere det skille man fikk i engelsk historieundervisning på 1970-tallet. Når det er sagt så er det viktig å påpeke at den ikke inneholder elementer av det vi kaller ”new history”. Måten å legge frem pensum på, med store tekstmengder og i kronologisk rekkefølge er noe den har til felles med de mer tradisjonelle lærebøkene. Den legger heller ikke vekt på kildearbeid og at elevene skal ”do history”. Dette er imidlertid forståelig da boken er gitt ut i 1970 og den nye historiedidaktikken ikke kom skikkelig inn i skolen før senere på 70-tallet.

5.1.2 C. A. Leeds, *European History 1789-1914*. 1979

Leeds bok er en del av *M & E Handbooks* serien til forlaget Macdonald and Evans som ble utgitt på 70-og 80-tallet Den kom ut i 1979 og omhandler europeisk historie fra den franske revolusjonen og frem til den første verdenskrig. Christopher Leeds er en historiker som har gitt ut flere lærebøker.²¹⁶

Verket legger, som de fleste andre læreverkene i denne analysen, vekt på politisk historie. I innledningen til boken skriver Leeds at boken primært er laget for A-level studenter. Han presiserer også at det i boken hovedsakelig vil bli lagt vekt på utenrikspolitiske forhold innen perioden, men at økonomiske, sosiale og kulturelle faktorer også vil bli gitt oppmerksomhet. I sammenheng med eksamensoppgavene heter det at disse er hentet fra diverse eksamensutvalg som lager oppgaver for blant annet A-level.²¹⁷ Boken er på totalt 435 sider. Den britiske ekspansjonen i Kina kommer inn under kapitel 20 *European powers and Asia*. Kapitlet er på 18 sider, og 10 av disse tar for seg emnet jeg skal undersøke. Som vi ser har verket en bred dekning av emnet. I tillegg kommer en side med eksamensoppgaver.

²¹⁶ Leeds,1979: v-vi

²¹⁷ Leeds,1979: v-vi

Innholdsanalyse

Leeds bok er utgitt i 1979, noe den også bærer preg av. Det er den første boka i denne analysen som ikke benytter seg av den tradisjonelle kronologiske måten å bygge opp teksten på. Kapitlene i boken er inndelt tematisk. Den vier seg heller ikke utelukkende til politisk historie. Leeds påpeker at han hovedsakelig vil legge vekt på det han kaller ”diplomatic history”, men i tillegg anerkjenner han viktigheten av sosiale og kulturelle aspekter ved historien når man skal få en forståelse av fortiden.²¹⁸ Dette er en vesentlig endring i forhold til de eldre bøkene der fokuset hovedsakelig er rettet mot britisk politisk historie.

Emnet jeg skal undersøke kommer inn under tre underkapitler som henholdsvis behandler Kinas tidlige forhold til vesten, opiumskrigene og konsekvensene av disse, og de europeiske maktenes forhold til Kina og Japan. I behandlingen av den tidlige kontakten mellom Vesten og Kina legges det vekt på Kinas synspunkter på den vestlige ekspansjon og imperialismen i det fjerne Østen. Teksten tar opp Kinas tradisjonelle strategi i møte med fremmede nasjoner. Det legges vekt på landets innflytelse i områdene rundt, og det at kinesisk sivilisasjon så på seg selv som overlegen andre sivilisasjoner, noe som var grunnen til skepsisen mot andre nasjoner. Kina var vant til å spre sin kultur til landene rundt seg, og ikke motsatt. Landet prøvde derfor i så stor grad det var mulig å begrense sin kontakt med vesten.²¹⁹ At læreboken tar utgangspunkt i Kina og dette landets historie, i motsetning til tidligere bøkens fokus på britisk politikk overfor Kina, er nok en indikator på at denne boken definitivt har tatt steget ut av ”The Great Tradition” og inn i et mer globalisert historiesyn.

Opiumskrigene og konsekvensene av disse får stor plass i Leeds sin bok. Teksten legger vekt på hvordan smuglingen eksploderte i omfang etter 1833. Øst India kompaniets rolle i etableringen av opiumshandelen blir også presentert, ”[i]t provided an important source of revenue to pay for the administrative expenses of the East India Company in India”.²²⁰ Leeds fremhever at handelen var ulovlig. Men han påpeker også at kinesiske embetsmenn i noen tilfeller beriket seg på den gjennom bestikkelser.²²¹

²¹⁸ Leeds,1979: v

²¹⁹ Leeds,1979: 373-374

²²⁰ Leeds,1979: 374

²²¹ Leeds,1979: 373-374

I behandlingen av den første opiumskrig blir det vektlagt at denne brøt ut som en følge av ”the illegal opium trade after 1800”, og ”Chinese determination to end the opium trade”.²²² Leeds tar med resultatet av krigen, fredsavtalen av Nanking i 1842. I tillegg til at fem havner utenom Canton ble åpnet for handel, og at Hong Kong ble britisk koloni, måtte Kina betale en stor krigserstatning.

Selv om teksten ikke kommer med direkte kritikk av britenes handlinger i sammenheng med selve krigen, legger den heller ikke skjul på de urimelige aspektene ved fredsavtalen av Nanking, som for eksempel at kineserne mistet retten til å dømme britiske statsborgere etter kinesisk lov.²²³ Leeds skriver også at krigen avslørte det kinesiske imperiets svakheter, og at dette var det første steget i retning av den omfattende europeiske ekspansjonen som skulle komme.²²⁴

I presentasjonen av den andre opiumskrigen er Leeds den første forfatteren som benevner krigen som nettopp opiumskrig.²²⁵ Denne delen av teksten er likevel mer kritisk til kineserne. I forklaringen på hvorfor krigen brøt ut heter det blant annet at, ”[t]he Chinese were reluctant to honour the concessions made to Europeans; they felt treaties with “foreign devils” had no binding force”.²²⁶ Det legges riktignok tidligere i teksten vekt på urimeligheten i avtalene som var inngått, og at de ble inngått under tvang. Men her fremheves også volden kinesere påførte europeere, og deres manglende vilje til å kompensere europeerne som en viktig årsak til utbruddet av krigen. Det heter at, ”[t]he Chinese were responsible for a number of violent acts and refused to accept Anglo-French demands for reparations”.²²⁷ I tillegg til omstendighetene rundt skipet Arrow, nevnes drapet på en fransk misjonær og angrep på europeiske fabrikker. Krigføringen omtales bare kort, men Leeds kommer inn på noen viktige aspekter, som brenningen av sommerpalasset og europeernes overlegne våpenteknologi. Han tar også med at opiumshandelen ble legalisert av kinesiske myndigheter.

Konsekvensene av krigen får mye større plass i teksten enn selve krigshandlingene, og vi får et godt innblikk i både hvordan disse påvirket stormaktenes forhold til Kina, og følgene for Kina. De kinesiske styresmaktene innså at reformer og forsøk på modernisering ble

²²² Leeds,1979: 375

²²³ Leeds,1979: 375

²²⁴ Leeds,1979: 375

²²⁵ Leeds,1979: 375

²²⁶ Leeds,1979: 375

²²⁷ Leeds,1979: 375

nødvendig, og Leeds skriver at disse forsøkene ble støttet av britene og franskmennene som ”believed that the Manchu dynasty was preferable to any possible alternative ruler”.²²⁸ Også her har Leeds tatt et skritt videre i det å skape en mer nyansert fremstilling av historien, i motsetning til tidligere bøker som nesten utelukkende har fokusert på hvordan britenes ekspansjon i Kina påvirket det britiske imperiet.

I perioden frem mot konsesjonsraidene presenterer Leeds den moderniseringen som foregikk i Japan og gir noen forklaringer på hvorfor denne utviklingen ikke gikk like fort i Kina. Konfliktene mellom de to landene gir et bakteppe for de vestlige fremstøtene mot kinesiske landområder i årene rundt århundreskiftet.²²⁹ Her får vi for øvrig også et innblikk i hvordan vestmaktene utnyttet kinesernes vanskelige situasjon. Selve konsesjonsraidene presenteres på en balansert måte der ingen av de vestlige nasjonene stilles i et bedre eller dårligere lys enn de andre. I perioden frem mot det kinesiske keiserrikets fall legger teksten i større grad vekt på stormaktsspillet Kina ble en del av. Avslutningsvis gir Leeds vesten et delvis ansvar for forfallet som foregikk i landet før det omsider ble kastet ut i borgerkrig:

During the nineteenth century (...) China had greater problems to face than Japan in transforming her social and political institutions. Her failure to overcome them accounted largely for her slow decline. Continual foreign intervention in her affairs also complicated the process of reform. In October 1911 a revolution broke out and a republic was declared.²³⁰

Den utviklingen vi kunne ane i Edwards bok ser vi i enda sterkere grad i dette verket. Leeds har tatt enda et steg bort fra de eurosentrisk trekkene som i preget lærebøkene, og for så vidt også forskningslitteraturen, i tiden frem mot 1970. Fremstilling av historien er stort sett balansert og konfliktene blir i hovedsak sett både fra et britisk, eller europeisk, og fra et kinesisk perspektiv. De negative aspektene ved den britiske imperialismen i Østen blir stort sett presentert som nettopp dette, og få om noen sentrale momenter er utelatt fra teksten. Når det gjelder hvordan boka står i forholdt til ”new history” finner vi noen få spor av dette når Leeds streber etter å gi en heterogen fremstilling av historien, men dette er også det eneste. Didaktikken som blir brukt har lite fokus på å ”do history”. Oppgavedelen er pragmatisk innrettet mot eventuelle eksamensspørsmål, og det er ikke lagt opp til kildearbeid. Dette er

²²⁸ Leeds,1979: 376-377

²²⁹ Konfliktene var flere, men krigen de kuliminerte i var den kinesisk-japanske krig (1894-1895).

²³⁰ Leeds,1979: 383

heller ikke så overraskende da den nye historiedidaktikken først og fremst var rettet inn mot lavere skoletrinn i starten.

5.1.3 Anthony Wood, *Nineteenth Century Britain 1815-1914* 1988

Den siste boka fra denne perioden er forfattet av Anthony Wood og utgitt i 1988. Denne læreboken er kommet ut i flere utgaver, noe som tyder på utstrakt bruk over tid. Jeg benytter meg av en andreutgave. Som tittelen tilsier handler boken om Storbritannias historie i perioden 1815-1914. Anthony Wood var både historiker og historielærer, og har skrevet flere læreverker.²³¹

Boken, som er på 470 sider, har en kronologisk inndeling av hoveddeler, mens kapitlene, som er underordnet hoveddelene, er tematiske. Den britiske ekspansjonen er i stor grad satt i sammenheng med Lord Palmerston og Lord Salisbury, og kommer derfor inn under kapitler som handler om dem. Disse kapitlene er 18 og 26 og det er totalt 11 sider i disse kapitlene som omhandler Storbritannias ekspansjon i Kina.

Innholdsanalyse

På tross av at denne boken er gitt ut sent på 80-tallet er den i motsetning til Leeds sin bok overraskende tradisjonell i oppbyggingen. Den har dermed mer til felles med Edwards bok som kom ut nesten 20 år tidligere. Dette ser vi blant annet i den delvis kronologiske oppbyggingen av boken, men også ved at den legger stor vekt på politisk historie. Som i mange av de tidligere bøkene jeg har undersøkt, setter Woods den britiske ekspansjonen i Kina i sammenheng med berømte politikere.

I innledningen rettes fokus mot at andre typer historie også kan være relevante, "[n]ew areas of research (...) have been opened up; social and economic aspects of the century, which formerly were seen as part of a general background".²³² I sammenheng med dette så presiserer også Wood at dette er noe han skal ta til etterretning i sin fremstilling av historien. Her gis

²³¹ Wood,1988: iii-iv

²³² Wood,1988: iii-iv

altså et annet inntrykk enn den tilknytningen til tradisjonell historieundervisning som kan virke relativt klar ved første øyekast.

Emnet jeg skal undersøke kommer hovedsakelig inn under kapitelet som omhandler Lord Palmerston, og hans politiske karriere. Men likheten med bøker fra "The Great Tradition" ender også der. Beskrivelsen er langt mer saklig rettet enn i mange av bøkene fra tiden mellom 1900 og 1950, der en angloentrisk og positiv holdning til Palmerston gjerne var rådende.²³³ Wood er påpasselig med å få frem at det også i samtiden var kritikk mot statsministeren og hans utenrikspolitikk. Blant annet nevnes det at John Bright skal ha kalt utenrikspolitikken til Palmerston for "neither more nor less than a gigantic system of outdoor relief for the aristocracy of Great Britain".²³⁴

Woods har en omfattende beskrivelse av konfliktene mellom Kina og Storbritannia i perioden 1839-1860. I sammenheng med den første opiumskrigen legges det vekt på at i jakten på å finne et botemiddel mot alt sølvet britene brukte for å kjøpe te og silke, hadde opium fra britisk India blitt løsningen. Smuglingen, som eksploderte etter at Øst India kompaniets monopol ble avviklet i 1833, problematiseres. Teksten påpeker at handelen var forbudt, men det presiseres også at, "trading conditions were not easy in China", og at, "local officials at Canton could easily be bribed to allow the importation of opium".²³⁵ Når det er sagt så legger ikke teksten skjul på at opiumshandelen var årsaken til at krigen brøt ut, og krigen betegnes som "the Opium war". Resultatene av krigen blir også fylldig presentert, der den viktigste blir "the definite establishment of Western interests in China".²³⁶ Som vi ser er ikke Wood fremmed fra å rette kritikk mot den britiske ekspansjon i Kina, men kritikken er relativt mild, og kinesernes restriksjoner mot handel presenteres som problematisk. Wood har, i likhet med Edwards, tendenser til ambivalens i sitt forhold til emnet.

I behandlingen av opptakten til den andre opiumskrigen legger Woods som Edwards vekt på kinesernes stille motarbeiding av handelsavtalene som ble inngått etter den første opiumskrigen. Det kommer også tydelig frem at europeernes misnøye i sammenheng med dette førte til at de utnyttet situasjonen i Kina på 1850-tallet,

²³³ Se kapitel 3 og kapitel 4.

²³⁴ Wood,1988: 231

²³⁵ Wood,1988: 231

²³⁶ Wood,1988: 232

by 1850 Palmerston was thinking of further governmental intervention [i Kina]. Then in 1853, an opportunity occurred. The Taiping rebellion (...) developed into civil war and (...) the British government suggested to France that they should persuade the United States to join them in pressing for an extension of commercial privileges in the interior of China.²³⁷

Selve utbruddet av den andre opiumskrigen ses med dette som et bakteppe, og Woods kaller Arrow saken og drapet på en fransk misjonær for ”a couple of incidents that in 1856 served to inflame public opinion”.²³⁸ Han er altså kritisk, om enn noe indirekte, til hvordan britiske og franske myndigheter misbrukte situasjonen til sin fordel. I sammenheng med Arrowepisoden, som kommenteres grundig, legges det vekt på at kineserne hadde en sak når de bordet skipet, og at britiske myndigheter i Hong Kong, representert ved Sir John Bowring, handlet overilt. At det hele endte i krig forklarer Wood med at, ”[a] dispute between the Son of Heaven and Lord ‘Pumice-stone’ over national prestige was not likely to end in a peaceful solution”.²³⁹

Som Edwards er Wood også kritisk til hvordan Palmerston brukte krigen til å slå politisk mynt på hjemmebane da han appellerte til britenes nasjonalfølelse og fordømmer for å fremme sin egen sak. I sammenheng med avslutningen av den andre opiumskrig legges det vekt på at grusomheter fant sted på begge sider. Her nevnes henholdsvis kinesernes tortur og drap av fanger, samt britene og franskmennenes brenning av sommerpalasset.²⁴⁰ Woods gir et relativt balansert bilde av det som skjedde i sammenheng med den andre opiumskrigen, men i motsetning til Leeds tar han ikke opp at britene fikk tvunget gjennom legalisering av opiumshandelen i 1860.

Konsesjonsraidene som foregikk på slutten av 1800-tallet får en mer beskjeden plass i verket enn konfliktene som preget forholdet mellom Kina og Storbritannia i perioden 1800-1860. De settes hovedsakelig i sammenheng med Lord Salisburys utenrikspolitikk, og at England oppgav sin *splendid isolation*. Bokseropprøret nevnes, men også dette kun i sammenheng med at det førte til en pause i rivaliseringen mellom de europeiske stormaktene og Japan i det fjerne Østen.²⁴¹

²³⁷ Wood,1988: 232

²³⁸ Wood,1988: 232

²³⁹ Wood,1988: 233

²⁴⁰ Wood,1988: 233-239

²⁴¹ Wood,1988: 392-396

Woods sitt verk føyer seg bra inn i den utviklingen vi har sett i de to andre bøkene jeg har analysert i denne perioden. Den bærer preg av å ha blitt gitt ut på 80-tallet, og skiller seg fra tidligere lærebøker. Boken har riktignok trekk som henger igjen fra ”The Great Tradition”, som f.eks. et til dels kronologisk oppsett, fokus på politisk historie, og det at den benytter seg av *great men* som den setter historien i sammenheng med. Jeg vil likevel påstå at den har en langt mer heterogen fremstilling av historien enn det som var vanlig tidligere. Woods går heller ikke av veien for å kritisere Storbritannia for sin imperialisme, og dette skiller verket klart fra tidligere verk. Imidlertid er boken relativt overraskende tradisjonell i fremstillingen i forhold til Leeds verk som ble gitt ut tidligere. Den har heller ikke blitt influert av ”new history”. Kildearbeid og ”do history” er helt utelatt fra boken.

5.2 Konklusjon

I dette kapitlet, som jeg har valgt å kalle ”New History”, har jeg analysert bøker fra perioden 1970-1990. Årsaken til at jeg har brukt dette navnet er den nye historiedidaktikken som ble unnfanget på 1970- og 80-tallet, og som kom som et resultat av krisen skolefaget historie opplevde i England på slutten av 1960 tallet. Tilhengerne av den nye didaktikken var opptatt at det skulle legges mer vekt på kildearbeid, og at elevene skulle *do history*. Dette sto i motsetning til den tradisjonelle historieundervisningen der det ble lagt vekt på at elevene skulle pugge og gjengi historiske opplysninger. Nye emner innen historiefaget, som sosialhistorie og verdenshistorie fikk også gradvis innpass.

Det var ikke bare historiedidaktikken som endret seg i 1970-årene. Man fikk også en forandring i fremstillingen av det britiske imperiet generelt, og den britiske ekspansjonen i Kina spesielt, innen historieskrivningen. I et av bindene til Cambridge store oversiktsverk, fra 1978, blir sågar den vestlige ekspansjonen dekket av både vestlige og ikke vestlige historikere.²⁴² Imperiet var også i stor grad gått i oppløsning i 1970. De fleste av de tidligere betydningsfulle koloniene hadde allerede fått sin uavhengighet, og noen fikk det i løpet av 70-tallet. Imperiet var ikke lenger den kilden til stolthet og bevis på overlegen sivilisasjon som det hadde vært for britene tidlig på 1900-tallet.

²⁴² Se delkapitel 1.2.

Også lærebøkene fremstilling av Storbritannias imperialisme i Kina i perioden 1800-1911 endres. Edwards bok (1970) tar, på tross av den kronologiske oppbyggingen og fokuset på politisk historie, et langt steg i retning av det jeg vil kalle et globalisert fokus. Den retter et til tider kritisk blikk mot britenes handlinger, i motsetning til tidligere lærebøker som er langt mer ettergivende. Boken er riktignok litt ambivalent i sin dekning av den første opiumskrig, og den sene imperialismen i Kina på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet, men den har definitivt trekk som skiller den klart fra de tidligere lærebøkene i analysen. Den nye didaktikken som først ble introdusert noen år senere er naturlig nok ikke tatt i bruk i denne boken.

Utviklingen mot en mer heterogen fremstilling og et sterkere globalisert historiesyn kan vi også hos Leeds (1979). Han legger vekt på flere sider av historien, og vi får et mer helhetlig bilde av det som foregikk i det fjerne Østen på 1800-tallet enn i lærebøkene som ble gitt ut i tiden før 1970. I beskrivelsen av den vestlige ekspansjonen og imperialismen i Kina retter han ikke bare fokus mot Storbritannia og de andre europeiske stormaktene, men også mot Kina selv. Dette skiller Leeds sitt verk fra verkene jeg har undersøkt i de tidligere periodene, men også fra Edwards og Woods. Leeds sitt verk har dessuten en tematisk i stedet for en kronologisk oppbygging. Selve didaktikken i boken er likevel relativt tradisjonell, noe som ikke er så veldig overraskende all den tid *do history* først ble introdusert i lavere klassetrinn.

Wood sitt læreverk (1988) har en mer tradisjonell oppbygging enn læreboken til Leeds, men han deler den til tider kritiske holdning til den britiske imperialismen. Som de to andre verkene jeg har analyser fra tidsrommet 1970-1990 retter han kritikk mot både Palmerston og den politikken som ble ført i Kina. Forfatteren gir også i innledningen et inntrykk av at han skal se på flere sider ved historien, og ikke bare politisk historie som var vanlig i bøkene fra tiden før 1970. Dette er noe han delvis følger opp, og verket har dermed en mer heterogen presentasjon av historien enn verkene innenfor "The Great Tradition". Den følger i så måte også utviklingen innen den britiske historieforskningen på emnet. At boken fulgte denne utviklingen var imidlertid ikke en selvfølge. I sammenheng med falklandskrigene på 1980-tallet fikk man igjen nasjonalistiske strømninger i Storbritannia, og noen stemmer tok til ordet for å få tilbake en mer tradisjonell og patriotisk historieundervisning.²⁴³ Denne diskusjonen

²⁴³ Se kapitel 2.1 side 16

om hvilken vei historiefaget skulle ta ble også sentral i sammenheng med debatten rundt den nasjonale læreplanen i tiden frem mot 1991.

Inntrykket jeg har fått av de tre bøkene jeg har analysert inngående bekreftes langt på vei av andre bøker jeg har tilgang til fra samme periode.²⁴⁴ Flere av disse bøkene er også påvirket av ”new history” i langt større grad enn de tre bøkene jeg har analysert i detalj. For eksempel så legger Peter Lane sine lærebøker *Success in British History 1760-1914* fra 1978, og *British History 1815-1914* fra 1981, opp til arbeid med kilder i sammenheng med alle kapitlene.²⁴⁵

²⁴⁴ Se for eksempel Wright, 1981 og Hussey, 1971

²⁴⁵ Lane, 1978 og Lane, 1981

6 Lærebøker 1990-2008: "Redemption?"

6.1 Lærebøkene

Jeg vil analysere tre bøker innenfor denne perioden. De tre er: *The British Empire 1815-1914* (1994) av Frank McDonough, *British Imperialism 1750-1970* (1998) av Simon C. Smith og *British Imperial and Foreign Policy 1846-1980* (2004) av John Aldred. Alle disse verkene er anbefalt å bruke av eksamensutvalget Edexcel når man jobber med emnet "The British Empire – Colonisation and Decolonisation" innen Advanced level history.²⁴⁶ Verket skrevet av McDonough er det som har den grundigste dekingen av emnet jeg skal ta for meg, og analysen av denne boken vil derfor være mer omfattende enn de to øvrige.

6.1.1 Frank McDonough, *The British Empire 1815-1914*. 1994

I *Access to History* serien til forlaget Hodder & Stoughton, finner vi boken, *The British Empire 1815-1914*, som er skrevet av Dr. Frank McDonough. Den ble utgitt første gang i 1994 og er i fremdeles i bruk. Forfatteren er utdannet historiker ved Balliol College Oxford og Lancaster University, og har skrevet flere lærebøker. Han arbeider for øyeblikket ved Liverpool John Moores University.²⁴⁷

Verket omhandler som tittelen tilsier det britiske imperiets utvikling mellom 1815 og 1914. Det har en generell innledning der begrepet imperiet og imperialismen blir definert. Leseren får også en oversikt over et utvalg imperier opp gjennom historien, samt utviklingen til det britiske imperiet fra 1500 og frem til i dag. Boken er på totalt 121 sider. Emnet jeg skal undersøke kommer inn under kapittel 4, som omhandler det britiske imperiet i Asia. Dette kapittelet er på 17 sider, og åtte av disse omhandler Storbritannias ekspansjon i Kina. De åtte sidene omfatter også spørsmål, kildearbeid og oppgaver.

²⁴⁶ Edexcel, 2009

²⁴⁷ Ryan, 2009

Innholdsanalyse

Innledningen og introduksjonen til kapittel 1 gir en generell innledning til studiet av det britiske imperiet. I forordet, skrevet av redaktøren for *Access to History* - serien, Keith Randell, presenteres intensjonene til redaksjonen om å dele ideer og muligheter med leseren, og ikke tall og såkalte "historical truths".²⁴⁸

I introduksjonen presenterer forfatteren det britiske imperiet som et emne som har gått fra å være "an essential part of the education of every school child in Britain" til å bli "looked upon with a mixture of embarrassment and indifference by the overwhelming majority of the British people" i løpet av de siste hundre årene.²⁴⁹ Han påpeker at dette ikke er tilfelle innen den historiske forskningen der imperiet har fått en renessanse. "The Empire is, for good or ill, striking back".²⁵⁰ Forfatteren hevder at boken skal være oppdatert i forhold til den nyeste forskningen. Han presiserer at boken er en selektiv utgave av historien, men at han håper at alle sentrale hendelser, regioner og emner er kommet med.

McDonough definerer begrepene imperiet og imperialismen og hevder at, "the British, after 1815, operated with one of the most flexible forms of imperialism ever seen in world history".²⁵¹ Han presiserer at ingen definisjon av ordet kan beskrive britenes styre i sin helhet, og at det også i historiske miljøer er uenighet om hvordan man skal se på britenes imperiebygging.²⁵² "Among historians the study of the Empire during its heyday between 1815 and 1914 remains a hot bed of controversy".²⁵³ Forfatteren redegjør også for hvordan boken kan brukes best og mest effektivt, og hvor vanskelig det er å være objektiv. Han viser til debatten rundt fordommer og eurosentriske myter, og skriver: "To study imperial history successfully, especially in a post-imperial age (...) requires a willingness to appreciate all sides in the debate".²⁵⁴

I kapittel 4 finner vi omtalen av Storbritannias ekspansjon i Kina. Denne er delt inn i tre deler: "The 'Open Door Policy' and Anglo-Chinese Relations", "The 'New Imperialism in Asia':

²⁴⁸ McDonough, 1994: v

²⁴⁹ McDonough, 1994: 1

²⁵⁰ McDonough, 1994: 1

²⁵¹ McDonough, 1994: 2

²⁵² McDonough, 1994: 3

²⁵³ McDonough, 1994: 10

²⁵⁴ McDonough, 1994: 11

China and the European Powers” og “The End of ‘Splendid Isolation’ in Asia, 1900-14”. Disse tar for seg henholdsvis periodene 1800-1870, 1870-1900 og 1900-1914.

I den første delen vektlegger forfatteren at britenes interesser i det fjerne Østen generelt, og i Kina spesielt, ikke var territoriell ekspansjon, men handel. Deres hovedinteresse i Kina var således å åpne landet for britiske handelsvarer. Videre beskrives de store forventningene som var knyttet til handelen med Midtens rike. Forfatteren skriver også at den reelle handelen ikke stod i stil med forventningene. Som delvis forklaring på dette nevnes Kinas isolasjonistiske politikk, og det faktum at landet ikke undertegnet noen diplomatiske eller handelsrelaterte avtaler før de ble tvunget til det.²⁵⁵ Boka tar opp opiumssmuglingen og hvordan denne var en del av foranledningen til den første opiumskrigen mellom 1839 og 1842. Konsekvensene av krigen, som for eksempel at tollsatsene for britiske varer ble senket til 5 %, blir også nevnt.

Det blir i innledingen nevnt at selv om boken vil være et selektivt utvalg på grunn av omfanget, så har den som mål å være oppdatert på den nyeste historiske forskningen, og ha med alle sentrale hendelser, regioner og emner. Dette er noe forfatteren i stor grad ser ut til å lykkes med, men det finnes noen aspekter det kan settes spørsmålstegn ved. Det sies blant annet at den britiske handelen med Kina ikke levde opp til forventningene som ble satt til den på forhånd. Dette er noe som ikke bestrides av forskningslitteraturen. Mer usikkert er det om handelen aldri oversteg 1 prosent av den totale handelen til det britiske imperiet mellom 1815 og 1914, slik McDonough hevder. Peter Lowe gir et estimat i sin bok, *Britain in the Far East*, (gjelder hovedsakelig tidsrommet 1800-1860) om at handelen med Kina stod for henholdsvis 10 og 4 prosent av den totale britiske importen og eksporten.²⁵⁶ Det er ikke mulig å finne ut hvilken kilde forfatteren har hentet dette tallet fra da det ikke finnes en litteraturliste i sammenheng med kapitelet. Det nevnes tre bøker i ”further reading” avsnittet, men disse er imidlertid utgitt før Lowe`s verk.²⁵⁷

Forfatteren har, som han selv påpeker, vært nødt til å utelate visse aspekter av historien. Noen sentrale punkter rundt lønnsomheten av handelen er således heller ikke med. Det blir nevnt at britene etter den første opiumskrigen fikk redusert tollene på varene de eksporterte til Kina til 5 prosent. Men blant de tingene som ikke kommer frem, er at britene ledet og dominerte det

²⁵⁵ McDonough, 1994: 64

²⁵⁶ Lowe, 1981: 53 (Denne boken er det også referert til i Porter, 1999)

²⁵⁷ Bøkene er Greenberg, 1951, Fairbank, 1978, og Fairbank & Liu, 1980, og jeg har heller ikke funnet tall i disse bøkene som samsvarer med tallene McDonough opererer med.

kinesiske tollvesenet "Imperial Marine Customs", og på denne måten fikk flere fordeler som økte lønnsomheten.²⁵⁸ Når det er sagt så kommer det frem av teksten at britene kontrollerte opp mot 80 prosent av Kinas utenrikshandel mellom 1860 og 1880, og det presiseres at reduksjonen i toll "did not satisfy British and European traders."²⁵⁹ Dette er aspekter ved britenes ekspansjon som ikke er kommet frem i tidligere bøker, og det skiller også McDonoughs bok fra de to andre bøkene jeg har analysert i denne perioden.

I behandlingen av den første opiumskrigen legges det vekt på at opiumshandelen var en av de utløsende faktorene, men utover dette blir den ikke problematisert. Den eneste kritikken forfatteren retter mot britiske myndigheter i denne sammenhengen er at: "Despite the fact that the British government declared that its aim (...) was 'trade not territory', China was compelled to cede the Island of Hong Kong to Britain, as well as to pay her a £13 million indemnity".²⁶⁰ Når det gjelder den andre opiumskrigen, blir den kun omtalt som "a second trade war".²⁶¹ Det heter også at den ble avsluttet i 1858, og det blir ikke tatt opp i boka at krigen blusset opp igjen og førte med seg krigshandlinger som kuliminerte i brenningen av sommerpalasset i 1860. Dette vil være en vesentlig opplysning, siden resultatet av krigen, fredsavtalen fra Tientsin, heller ikke ble ratifisert før dette året.²⁶² Forfatteren har forøvrig tatt høyde for at boken er nødt til å bli en selektiv utgave av historien da omfanget er relativt begrenset, men det synes å være bred enighet i forskningslitteraturen at krigen ikke ble avsluttet før i 1860.²⁶³ Han får heller ikke med aspektet rundt brenningen av sommerpalasset i Peking som i ettertid har stått som en grov forbrytelse, og ødeleggelsen av en av verdens store kulturskatter.

I beskrivelsen av handelen som foregikk i årene frem mot 1880 legger forfatteren vekt på bruken av åpen dør -politikken som Storbritannia var tilhenger av. Det kommer også frem at britene nøt store fordeler av denne politikken da de i perioden 1860-1880 kontrollerte store deler av Kinas utenrikshandel.

I perioden frem mot 1900 poengterer forfatteren at også andre stormakter kom inn som aktører i Kina. Denne perioden (1880-1900), som kommer under overskriften "The 'New

²⁵⁸ Se f. eks. Porter,1999 eller Bruner et al.,1986

²⁵⁹ Mcdonough,1994: 65

²⁶⁰ Mcdonough,1994: 65

²⁶¹ Mcdonough,1994: 65

²⁶² Fairbank,1978: 257-258

²⁶³ Se f.eks: Fairbank,1978 og Porter,1999(her refereres det også til Immanuel C. H. Hsü, en kjent sinolog)

Imperialism in Asia': China and the European Powers", blir forøvrig grundig dekket. Stormaktenes kamp for innflytelse opp mot århundreskiftet er et sentralt tema. Selv om Storbritannia var sterkt delaktig i denne kampen, og det kommer frem at de tok kontroll over provinsen Wei-hai-wei, presiserer McDonough at britene i prinsippet var imot en deling av Kina. De innså likevel at en slik deling kunne være uunngåelig.

The Times, which was known as 'the voice of the British Government', summed up the prevailing view of China's sorry plight in 1898 when it suggested that any attempt to prevent a partition of China would be like 'trying to keep the ocean out with a mop'.²⁶⁴

Bokseropprøret, som kom i etterkant av konsesjonsraidene presenteres kun helt kort. I fortsettelsen blir det lag vekt på at britene, som tidligere hadde kontrollert store deler av den kinesiske utenrikshandelen, kom uheldig ut av stormaktenes spill i Asia.²⁶⁵

Forfatterens holdninger til britenes ekspansjon i Kina, er stort sett preget av en nyansert tilnærming til emnet. Men også i sammenheng med deknningen av britenes aktiviteter i Kina de siste 50 årene frem mot keiserrikets fall, har fremstillingen sider som kan diskuteres. I sin beskrivelse av handelen som ble tvunget på Kina skriver McDonough blant annet at det var: "questionable whether China benefited from it".²⁶⁶ Det finnes flere eksempler på forskere som mener at dette ikke er noe å sette spørsmålstegn ved i det hele tatt. Kina ble utsatt for rovkapitalisme, og mandsjuregimet ble ruinert av utbyttingen.²⁶⁷ Forfatteren er også nøye med å påpeke at britene var i mot en deling av Kina på slutten av 1800-tallet, i motsetning til de andre stormaktene. Han presiserer at det gledet britene at Kina bestod som nasjon, og at dette hadde vært målet for Storbritannias diplomati hele tiden. Om dette målet var satt av altruistiske eller andre årsaker, nevnes ikke.

Når det gjelder hvordan boka står i forhold til "The Great History debate" og den politiske og didaktiske utviklingen i Storbritannia, vil jeg mene at den tydelig er et produkt av den nye retningen historiefaget tar på 1980- og 90-tallet. Den er definitivt ikke en del av "the great tradition" slik den er beskrevet i den litteraturen jeg har gjennomgått.²⁶⁸ Boken har elementer både fra den tradisjonelle kronologiske fremstillingen av historien, og fra "new history".

²⁶⁴ McDonough, 1994: 66

²⁶⁵ McDonough, 1994: 67

²⁶⁶ McDonough, 1994: 65

²⁶⁷ Se for eksempel: Fairbank, 1978: 213 eller Porter, 1999: 151-157

²⁶⁸ Se for eksempel: Ruhaven, 2002, Marsden, 2001 eller Foster & Karayianni, 2007

Tilknytningen til ”new history” finner man først og fremst i det at forfatteren gjør leseren klar over at dette er èn tolkning av historien og at det finnes flere. Det er også lagt opp til kildearbeid i tilknytning til stoffet. Med tanke på at man vil gi en mer heterogen tolkning av historien, er det også i oppgavedelen elementer av å se historien fra begge sider både når det gjelder Storbritannias ekspansjon i Kina og kanskje spesielt i India.

6.1.2 Simon C. Smith, *British Imperialism 1750-1970*. 1998

Den andre boken jeg har valgt å ta med fra perioden 1990-2008 er *British Imperialism 1750-1970*. Den er hentet fra serien *Perspectives in History* fra Cambridge University Press, og ble utgitt i 1998. Boken er forfattet av Dr Simon C. Smith. Han er utdannet historiker ved University of London, og har til daglig sitt virke ved Hull University der han underviser i internasjonal historie.²⁶⁹

Denne læreboka omhandler det britiske imperiet, og den britiske imperialismen mellom 1750 og 1970. Den har en generell innledning der definisjoner på både begrepet imperialisme, og selve imperiet presenteres og diskuteres. Verket er på 129 sider. Kapittelet som omhandler Storbritannias ekspansjon i Kina er kalt ”Britain`s imperial century 1815-1914”. Det består av 11 sider inkludert oppgaver og kildearbeid.

Innholdsanalyse

Som McDonough, fremstiller Smith imperialismen generelt og Storbritannias fremferd i Kina spesielt på en relativ nyansert måte. Også dette verket bærer preg av å være skrevet i nyere tid. Forfatteren presenterer i innledningen, som omfatter to sider, det britiske imperiet som et populært emne både blant akademikere og lekfolk. Når det gjelder begrepet imperialisme nevner forfatteren at dette tidligere er beskrevet som ”no word for scholars”, og at det i tidlig 1900-talls Storbritannia ofte var synonymt med nasjonalisme, men at det likevel kan være et fruktbart begrep med tanke på hvor mange betydninger ordet kan ha.²⁷⁰ Begrepet *informal empire* blir også presenter som et sentralt begrep da forfatteren har et ønske om særlig å se på økonomiens rolle innen imperiet. Dette begrepet innebærer en tanke om at imperiet ikke bare

²⁶⁹ The Department of History, 2007

²⁷⁰ Smith, 1998: 1

besto av områdene som var under direkte politisk og militær kontroll, men også områder der Storbritannia hadde tunge økonomiske interesser og innflytelse.

Kapittel 7, som jeg skal ta for meg, presenteres som ”an overview of British imperial expansion at the height of British power in the nineteenth century...”.²⁷¹ Kapitlet er delt inn tematisk. Først tar forfatteren for seg noen viktige årstall, så kommer underkapitelene ”The ‘imperialism of free trade’”, ”Economics and empire”, ”Imperial Britain” og avslutningsvis en kilde- og oppgavedel.

Blant nøkkellårene finner vi både 1839-42 og 1856-60, årene da henholdsvis den første og andre ”Opium War” fant sted. Et viktig poeng er at krigene kalles nettopp dette, opiumskrigene. Når det er sagt blir ikke opiumshandelen problematisert på noen måte i teksten, faktisk blir den ikke nevnt i det hele tatt når forfatteren trekker frem britenes politikk i Kina. Fokuset rettes derimot mot britenes handelsinteresser Kina og hvordan disse ble ivaretatt, det økonomiske aspektet rundt britenes imperialisme er det som i størst grad blir viet oppmerksomhet. Konsekvensene av opiumskrigene blir bare omtalt på denne måten: ”As a consequence of these wars, a number of treaty ports, through which unhindered trade could be conducted, were established. In the aftermath of the First Opium War, moreover Hong Kong became a British colony”.²⁷²

Avslutningen på den andre opiumskrigen, som involverte nedbrenningen av Sommerpalasset i Peking, nevnes heller ikke i dette verket. Delingen av Kina i interessesfærer mellom de europeiske stormaktene og Japan på slutten av 1800-tallet og det påfølgende Bokseropprøret er også utelatt. Dekningen av imperialismen i perioden holdes på et mer generelt plan, hovedsakelig med fokus på økonomi og økonomiske forklaringsmodeller. Det blir dermed i liten grad tatt et moralsk oppgjør med imperialismen.

I underkapitlet ”The ‘imperialism of free trade’” presenterer Smith teoriene til John Gallagher og Ronald Robinson om *informal empire*. Som et motargument til Gallagher og Robinsons teorier presenteres også D.C.M. Platt sitt syn. Platt mente at britene drev en ikke-intervensjonspolitikk når det gjaldt handel og beskyttelse av denne i områder som ikke var under britisk herredømme. Kina brukes imidlertid som et sentralt argument for Gallagher og

²⁷¹ Smith, 1998: 2

²⁷² Smith, 1998: 73

Robinsons teorier. Smith viser til politikken britene førte i landet på 1800-tallet. Det britisk dominerte tollvesenet blir nevnt. Videre viser han til at "[b]ritain also engaged in forceful interventions, (...) in order to open China to greater trade."²⁷³ At britene bidro til at Kina opprettet et utenriksdepartement, Tsungli-yamen, blir også brukt i argumentasjonen for at et *informal empire* eksisterte. Som vi ser har Smith et noe annet fokus på emnet enn f. eks McDonough. Han vier mye mer plass knyttet til teorier rundt hva den britiske imperialisme innebar, og hvordan denne kan forklares. Etter min mening vitner også dette om et forsøk på å få en mer heterogen historiefremstilling enn det som tidligere var vanlig, selv om han bruker andre midler til å nå dette målet enn vi har sett i andre bøker i denne analysen.

Forfatteren stiller seg likevel ikke hundre prosent bak tanken om det uformelle imperiet, da han mener at bruken av selve begrepet imperium kan diskuteres. Smith tar også opp spørsmålet om hvor lønnsom handelen med Kina var for Storbritannia. Begrepet "invisible empire", brukt om tiden mellom 1870-1914, som ble presentert av P.J. Cain og A.J. Hopkins, brukes av forfatteren som et mellomstandpunkt mellom de to overnevnte teoriene. Også denne teorien blir imidlertid kritisert av forfatteren i sammenheng med bl.a. delingen av Afrika.²⁷⁴

I underkapitlet "Economics and empire" presenteres noen økonomisk teorier i sammenheng med, og som forklaring på det britiske imperiets utbredelse på 1900-tallet. Disse settes i stor grad i sammenheng med den britiske og europeiske ekspansjonen i Afrika.²⁷⁵ Avslutningsvis under overskriften "Imperial Britain" skriver Smith: "From the late nineteenth century, the growth of an 'imperial nationalism' can be identified. The new-found reverence for empire coalesced around monarchism, militarism and the notion of racial superiority, or Social Darwinism."²⁷⁶ Forfatteren avslutter kapitlet med det åpne spørsmålet, "To what extent has imperial nationalism survived to the present day?"²⁷⁷

Oppgave/kildedelen består av seks utdrag fra historiske dokumenter og fem oppgaver som hører til. Av disse omhandler tre av dokumentene, og to av oppgavene Storbritannias ekspansjon i Kina. I denne oppgavedelen, som i store deler av resten av deknningen av emnet, er fokuset rettet mot det jeg vil kalle et globalisert perspektiv. Her presenteres vi for skriftlige

²⁷³ Smith, 1998: 73

²⁷⁴ Smith, 1998: 75

²⁷⁵ Smith, 1998: 74-79

²⁷⁶ Smith, 1998: 79

²⁷⁷ Smith, 1998: 79

kilder fra 1800-tallet, og i oppgavene må elevene på mange måter ta et slags oppgjør med de negative aspektene av imperialismen i Kina. Boken har også en omfattende liste med forslag til videre lesing knyttet til kapitelet.

På spørsmål om hvordan boka står i forhold til ”The Great History Debate”, den samfunnsmessige og didaktiske utviklingen i den engelske skolen, vil jeg hevde at denne boka fremstår i stor grad på samme måte som *The British Empire 1815-1914* av McDonough. Den er et tydelig produkt av retningen historiefaget tok på 1980 og 90-tallet. Boken er nøye med å presentere historiske forklaringsmodeller på hvorfor imperialismen ble som den ble. Det er tydeligvis også et viktig poeng for forfatteren å presentere flere teorier slik at ikke en fremstilling av historien blir stående som den riktige. Det finnes også klare tegn til tilknytning til ”new history” i kilde- og oppgavedelen, der det arbeides med skriftlige kilder fra den historiske perioden kapitelet omhandler.

6.1.3 John Aldred, *British Imperial and Foreign Policy 1846-1980*. 2004

Boken *British Imperial and Foreign Policy 1846-1980*, er en av bøkene i serien *Heinemann Advanced History*, fra Heinemann Educational Publisher. Den er skrevet av John Aldred, mens serien er redigert av Martin Collier og Rosemary Rees. Jeg har ikke funnet noe informasjon om hvor John Aldred har sitt daglige virke, men de to redaktørene er henholdsvis ”Director of Studies” ved Oundle School og ”senior examiner” på A-level nivå.²⁷⁸ Boka er den nyeste av bøkene jeg skal ta for meg og er utgitt så sent som i 2004. Den blir som de andre bøkene fra denne perioden, interessant å se opp mot ”The Great History Debate”, i tillegg til hvordan den historiografiske og den samfunnsmessige/didaktiske utviklingen har gått.

Som tittelen tilsier fokuserer verket hovedsakelig på det britiske imperiet og dets utenrikspolitikk i tidsperioden 1846-1980. Dette betyr at begynnelsen av 1800-tallet ikke blir presentert inngående. Grunnen til at jeg allikevel tar med verket, er at det omtaler og behandler de viktigste aspektene ved Storbritannias imperialisme i det 19. århundre generelt, og ved landets ekspansjon i Kina spesielt. Boken er på 186 sider.

²⁷⁸ Education, 2009

Innledningsvis har den en beskrivelse av hvordan man kan bruke boken for å få et best mulig resultat. Emnet jeg skal undersøke kommer inn under kapittel 1, ”What principles guided Britain`s foreign and imperial policies between 1846-1902”. Dette kapittelet består av 19 sider inkludert oppgaver. Disse 19 sidene omhandler imidlertid alle aspekter ved Storbritannias imperiebygging på 1800-tallet og ikke bare ekspansjonen i det fjerne Østen. Verket har også en generell introduksjon som presenterer ”The rise and fall of Britain`s imperial power.”²⁷⁹ Dette er det verket som har den smaleste deknings av emnet blant de tre jeg tar for meg fra preioden 1990 og frem til i dag.

Innholdsanalyse

Kapitelet *What principles guided Britain`s foreign and imperial policies between 1846 and 1902* tar for seg britisk utenrikspolitikk og imperialisme innen tidsrommet i sin helhet. Aldred skriver om ekspansjonen i Kina i sammenheng med opiumskrigene og åpen-dør politikken. Introduksjonskapittelet på fem sider inkluderer en ”How to use this book” del på en side. Her forklarer Aldred at boka tar opp britisk imperie- og utenrikspolitikk på 1800-tallet.²⁸⁰ Videre i introduksjonen retter han fokus på at imperiet i tiden frem mot 1914 ”was of supreme importance to Britain.”. Han nevner flere goder som imperiet brakte til det britiske folk, som ”Global influence”, ”Economic prosperity” og ”National Morale”.²⁸¹ Forfatteren presenter også problemer rundt opprettholdelsen av imperiet, som store utgifter til forsvaret av dets grenser. Når det gjelder årsakene til disse utgiftene nevnes Tyskland, Frankrike og Russland som de største truslene mot imperiet.

I kapittel 1 gir Aldred først en forklaring på hvorfor maktbalansen i Europa, ”The Concert of Europe”, var så viktig for Storbritannia, og hvordan denne la grunnlag for landets imperiebygging på 1800-tallet. Den økonomiske fremgangen og utvidingen av imperiet blir også viet en del plass. I sammenheng med utvidingen av imperiet presenteres leseren for teorier om årsakene til britenes imperialistiske politikk. De som nevnes, er ”Economic imperialism”, ”Strategic imperialism”, ”Cultural imperialism” og ”Sosial imperialism”.²⁸²

²⁷⁹ Aldred,2004: 1

²⁸⁰ Aldred,2004: IV

²⁸¹ Aldred,2004: 2

²⁸² Aldred,2004: 5-10

Måten emnet jeg skal undersøke blir behandlet på skiller seg på mange måter ut fra måten det blir behandlet på i de to foregående verkene fra samme periode. Opiumshandelen er ikke med, og opiumskrigene blir kun omtalt i sammenheng med Palmerstons ”Aggressive patriotism”, og de beskrives som ”the anglo-chinese wars”. I sammenheng med den britiske ekspansjonen i det fjerne Østen beskriver Aldred Palmerstons politikk på følgende måte:

Palmerston had protected British interests. He had expanded Britain`s international trade and the British economy benefitted. British international prestige was enhanced. The aggressive pursuit of Britain`s national interests was possible in the Far East because it did not threaten European stability or British interests in Europe.²⁸³

Britenes handlinger blir ikke problematisert på noen måte, og de settes kun i sammenheng med britiske interesser. Også i dette verket utelates flere sentrale momenter i sammenheng med krigene i 1839-42 og 1856-60. Selv om forfatteren får med at ”british troops went on to assault Peking in 1860,” blir ikke plyndringen og brenningen av sommerpalasset omtalt.²⁸⁴

Videre blir vi introdusert til ”the open door aproach”, og forfatteren gir en forklaring på betydningen av og årsakene til konsesjonsraidene.²⁸⁵ Britisk politikk i Kina blir konsekvent satt i sammenheng med rivalisering med russerne og deres imperialistiske politikk i samme område.²⁸⁶ I sammenheng med åpen-dør politikken og konsesjonsraidene skriver også Aldred at, ”[t]he Chinese Empire was in a state of terminal decay.”²⁸⁷ Her nevnes ingen av stormaktene som ansvarlige for situasjonen Kina var satt i, og når de påfølgende konsesjonsraidene behandles blir kun stormaktenes synspunkt tatt i betraktning.

Kapittelet avsluttes med fire oppsummeringsspmå, ingen av disse omhandler Storbritannias ekspansjon i Kina direkte. Med tanke på bokas didaktiske prioriteringer vil jeg si at boka er delvis påvirket av ”new history”, om enn ikke i så stor grad som de andre bøkene jeg har sett på fra denne perioden. Riktignok er det noen eksempler på kilder og oppgaver knyttet til disse, og boken har en bibliografi der man finner mulighet for selvstudium. Men hovedsakelig er spørsmålene stilt på en slik måte at de skal være mest mulig identiske med oppgaver og spørsmål du kan treffe på i en eksamenssituasjon. Boken fremstår heller ikke

²⁸³ Aldred,2004: 13

²⁸⁴ Aldred,2004: 13

²⁸⁵ Aldred,2004: 22-23

²⁸⁶ Aldred,2004: 12-13 og 22-23

²⁸⁷ Aldred,2004: 22

som så nyansert i fremstillingen som bøkene til Smith og McDonough. Man får et sterkt fokus på de britiske interessene, og det er rettet svært lite oppmerksomhet mot konsekvensene av disse. Fokuset på Palmerstons person i sammenheng med politikken i Kina, er også noe som ligger nærmere det man forventer å finne i eldre britiske skolebøker innen ”The Great Tradition” enn i nyere verk.

6.2 Konklusjon

I dette kapitlet har jeg tatt for meg læreverk fra perioden 1990 og frem til vår tid. I årene etter 1990 har vi beveget oss inn i en gradvis mer globalisert verden. Dette gjelder også for Storbritannia som har blitt et multikulturelt samfunn der impulser og tankegods beveger seg relativt fritt. Det britiske imperiet er i praksis også borte i dag. Tilbakeleveringen av Hong Kong i 1997 står formelt, og i historieforskningen som slutten på en æra. Innen historiefaget har man også beveget seg inn i det jeg vil kalle et globalisert perspektiv. Selv om nasjonen som enhet består, brukes ikke historien i like stor grad som før som et redskap for å få frem dens positive sider. Mens oversiktsverkene om det britiske imperiet tidligere var skrevet nesten utelukkende av britiske historikere, og i stor grad hadde en ukritisk holdning til den britiske imperialismen kommer mange av forfatterne som de siste tiårene har bidratt til lignende verker fra andre nasjoner, også ikke-vestlige. Disse vil da gjerne lettere kunne innta en mer kritisk og nyansert holdning til emnet. Jeg har kalt kapitlet ”Redemption?” fordi det kan være interessant å se om bøkene har tatt opp i seg de endringene som har funnet sted i samfunnet og i historieforskningen.

Forfatterne jeg har undersøkt i denne perioden har gjennomgått Storbritannias ekspansjon i Kina på forskjellig måter og i forskjellig omfang. Når det gjelder McDonough (1994) har han behandlet emnet jeg vil undersøke grundig. De aller fleste sentrale momenter ved Storbritannias ekspansjon i Kina er kommet med i fremstillingen. Noen få er utelatt, men med tanke på hvor begrensende lærebokformatet er, så er kanskje ikke dette så overraskende. Sammenlignet med de andre lærebøkene fra samme periode har McDonough den desidert bredeste dekkningen av stoffet.

Fremstillingen er også i stor grad preget av det jeg vil kalle et globalisert perspektiv. Den har en stort sett saklig fremstilling av historien, selv om noen deler av teksten, om enn relativt marginale, smaker av en viss eurosentrisme som heller ikke står helt i tråd med den realhistoriske forskningen. Dette gjelder for eksempel den manglende problematiseringen rundt opiumshandelen. Det som er spesielt interessant med tanke på forholdet til forskningen, er at vi kan finne antydninger til etterslep i forhold til forskningsfronten selv om forfatteren er historiker. Rent didaktisk sett bærer den preg av å være påvirket av tankene om historieundervisningen som "New history" fremmet gjennom 1970- og 1980- tallet. Den legger blant annet opp til kildearbeid og selvstendig tenkning rundt den historiske fremstillingen.

Smiths lærebok (1998) er på mange felt lik McDonoughs. Den har ikke en like omfattende og inngående dekning av emnet, men legger frem stoffet på en lignende måte. Det virker som det er lagt vekt på å gi en heterogen historiefremstilling med flere forklaringsmodeller. Negative aspekter ved imperialisme blir tatt med på lik linje med positive, og studentene/elevene må sette seg inn i begge deler. Den går ikke like nøye inn i den eksplisitte britiske ekspansjonen i Kina som McDonoughs bok, men setter den inn i en større ramme. Smith forholder seg i stor grad til generelle teorier om imperiet. Didaktisk ligger den også nært opp mot det som preger "new history". Kildearbeid står sentralt i oppgavedelen, og den har også en omfattende liste over litteratur og kilder som elevene kan jobbe med hvis de skulle være interessert i å fordype seg ytterligere i emnet. Det virker altså tydelig at Smith legger opp til at elevene skal *do history* når de jobber med de forskjellige emnene i boken hans.

Det siste, og nyeste, verket i denne analysen (Aldred 2004) skiller seg imidlertid ganske markant fra de to andre. Riktignok har det en likhet med Smiths bok ved at den setter den britiske ekspansjonen i Kina inn i en videre ramme, men der stopper også likheten. Aldred har en relativt smal dekning av emnet i forhold til de andre forfatterne, og fremstillingen hans er preget av en mindre kritisk holdning til det britiske imperiets handlinger enn man skulle forvente i et nyere læreverk. Det stilles få eller ingen kritiske spørsmål rundt den britiske ekspansjonen i Kina. Fokuset på Palmerston er også noe som var vanligere i tidligere verk. Når dette er sagt så finner man et annet verk i samme serie som prosjekterer en ganske annen holdning til britenes fremferd i midtens rike.²⁸⁸ *China 1900-1976* er skrevet av Geoff Stewart

²⁸⁸ Stewart, 2006

og utgitt i 2006. Denne boken går i kapitlet ”The last years and fall of the Qing dynasty” grundig til verks for å beskrive britenes åpning av Kina. Her kritiserer Stewart de britiske metodene for å presse gjennom sine interesser. Blant annet heter det om Arrow episoden:

The **Arrow incident** was the seizure by the Chinese authorities in Canton of a vessel registered in Hong Kong, and therefore technically British. In reality, its registration documents were out of date and the Chinese Mandarin responsible was in the right. This did not stop the new British government of Lord Palmerston pressing the quarrel and, when defeated in the House of Commons on a debate, holding and winning a general election. The British public approved of a vigorous policy and the Mandarin [Guvernør Yeh Mingchen] was seized and exiled to India.²⁸⁹

Hvorfor det er slik et misforhold mellom fremstillingen i de to bøkene er vanskelig å si. Men det som er sikkert er at Aldreds verk i mindre grad føyer seg inn i den globaliserte historietolkningen enn de to andre verkene jeg har analysert i dette kapitlet.

Aldreds bok gir altså et noe overraskende inntrykk som jeg ikke hadde forventet å finne i et så nytt læreverk. Resultatene fra analysene av de tidligere læreverkene kunne tyde på at også det nyeste verket ville bekrefte tendensen om at utviklingen har gått fra en euro- eller anglosentrisk fremstilling av historien til en mer globalisert fremstilling. Når det er sagt så er det kun snakk om ett enkelt læreverk, og de andre verkene fra perioden 1990-2008 avspeiler i hovedsak den utviklingen jeg forventet og finne.

²⁸⁹ Stewart,2006: 14 (forfatterens uthevning)

7 Avslutning

I believe it necessary to stress again the great responsibility that parents and teachers of any nation have in the way they interpret history and pass it on to the youth of their country. I believe that if history could be taught in such a fashion that it would help create harmony among people rather than division and hatred, it would serve this nation and all other nations better.²⁹⁰

Hvilke endringer har vi så kunne spore i britiske lærebøker sin fremstilling av landets ekspansjon og innflytelse i Kina mellom 1800-1911?

7.1 Oppsummering

I perioden 1900-1950 var historien som ble formidlet preget av å være kronologisk oppbygget, og besto for det meste av politisk historie med vekt på maktpolitikk, kjente politikere og andre store (mannlige) personligheter. De tidligste verken gav et gjennomgående positivt bilde av Storbritannia, landets politikere og den britiske imperialismen. Det ble nesten bare lagt vekt på britiske interesser, og hvordan hendelser i historien påvirket utviklingen til imperiet. Det utelukkende positive bilde man finner i de tidligste bøkene endrer seg imidlertid noe i mellomkrigsårene og årene frem mot 1950. Den kritikken som finner sted mot for eksempel opiumskrigene er likevel sparsommelig, og i behandlingen av imperialismen i Kina på slutten av 1800- og tidlig på 1900-tallet stiller alle bøkene Storbritannia i et fordelaktig lys. De senere bøkene unngår også i noen tilfeller å nevne potensielt ubehagelige emner, som den famøse brenningen av sommerpalasset i Beijing i 1860.

”The Great Tradition”, som dominerte historieundervisningen i årene frem mot 1950, fortsatte å gjøre seg gjeldende også i perioden 1950-1970.²⁹¹ Stoffert var fremdeles kronologisk oppbygd, og historien ble fremdeles fremstilt utelukkende fra britisk perspektiv. Vektleggingen på politisk historie, og *great men* fortsatte også. Den faglige formidlingen endret seg altså i liten grad, det gjorde heller ikke didaktikken som ble benyttet. Selv om man mot slutten av 60-tallet fikk en noe mer kritisk holdning til den britiske innflytelsen i det fjerne Østen, holder bildet som ble skapt av britisk imperialisme i tiden før 1950 seg rimelig

²⁹⁰ Rettsmedisineren i undersøkelsen rundt Lord Mountbatten sin død, 1980 (Sitatet er hentet fra Schissler, 1987:

1)

²⁹¹ For definisjon på ”The Great Tradition”, se fotnote 108

godt også i tiden frem mot 1970. Opiumskrigen og opiumshandelen problematiseres i liten grad, og Storbritannia stilles generelt i et bedre lys enn sine europeiske motparter når man beskriver vestlig imperialism. Når det er sagt så kan man i denne perioden likevel ane en utvikling fra de tidligste lærebøkene til de senere i retning av det jeg vil kalle et mer globalisert historiesyn.

I den neste perioden, ca. 1970-1990, endret både fremstillingen av historien, og til dels også didaktikken seg. Når det gjelder didaktikken så fikk man en økt bruk av kilder, og flere av bøkene hadde i større grad enn tidligere forslag til ytterligere selvstudium i sammenheng med de forskjellige emnene. Politisk historie var heller ikke lenger det eneste som var interessant for forfatterne å belyse. Den faglige formidlingen ble i mindre grad rettet mot hvordan imperialismen påvirket det britiske imperiet, og i større grad mot hvordan den påvirket land som Kina. Fremstillingen ble også mye mer kritisk til britenes handlinger i det fjerne Østen. Den noe forsiktige kritikken mot Lord Palmerston, opiumskrigene og opiumshandelen, fra slutten av 1960-tallet kom med fornyet styrke utover 1970- og 80-tallet. Bøkene gav dermed et mer balansert bilde av den britiske imperialismen enn den til tider ukritiske fremstillingen man kunne se i tidligere lærebøker.

Vektleggingen av noen av de mer negative aspektene ved den britiske ekspansjonen fortsetter også i den siste perioden, fra 1990 og frem til i dag. Bøkene jeg har undersøkt i denne perioden ser ut til å strebe etter å lage en mer heterogen fremstilling av historien enn det som var vanlig i eldre lærebøker. Didaktisk har også de fleste bøkene fortsatt den trenden som startet på 1970- og 1980-tallet der det legges vekt på kildearbeid og selvstendig tenkning rundt fremstillingen av historien. Det ene av verkene jeg har undersøkt, John Aldred sin bok fra 2004 skiller seg imidlertid ut fra de andre. Den har en mindre kritisk holdning til britisk imperialism enn de andre bøkene fra denne perioden. Den også retter fokuset i stor grad mot Lord Palmerston når han tar for seg forholdet mellom Storbritannia og Kina spesifikt, dette er noe som var mer vanlig å se i tidligere lærebøker.

7.2 Drøfting av utviklingen i lærebøkene og konklusjon

Det britiske samfunnet i 1900 var sterkt preget av at det britiske imperiet var på vei mot høyden av sin makt. Opinionen hadde stor tro på egen rase og imperiets ”siviliserende” effekt

på verden utenfor Europa og Nord Amerika. Innen historieforskningen fantes det en konservativ tradisjon for forherligelse av imperiet. Skoletradisjonen fra tiden opp mot den andre verdenskrig la vekt på at patriotisme, og fokus på store engelske bragder skulle sørge for at barna fikk en sømmelig og moralsk opplæring. Lærebøkene i den første og andre perioden jeg har undersøkt, har en fremstilling som i stor grad står i samsvar med disse holdningene.

Selv når kritikken mot imperiet begynte og vokse frem etter 1950, både i samfunnet og i historieforskningen, beholdt stort sett lærebøkene den fremstillingen som hadde vært gjeldende helt siden 1900. Som John MacKenzie skrev i 1984 om imperialismen i skolebøker: ”In every case the message was a highly simplified one, of racial and cultural superiority, breeding a sense of self-satisfaction only rudely shattered in the most recent decades”²⁹² Årsaken til dette kan blant annet ligge i at mange av lærebokforfatterne selv hadde fått sin utdanning i mellomkrigsårene da imperiet fremdeles var på høyden. Det er blitt sagt at,

men whose intellectually formative years coincided with the thirties and the Second World War (...) were either concerned to demonstrate that the British working class were interested in more hard-headed domestic affairs or to distinguish the British from the aggressive and imperially Germans.²⁹³

Denne beskrivelsen kan passe godt på flere av forfatterne jeg har undersøkt i denne analysen. En annen forklaring kan være at de i mange tilfeller benyttet seg av eldre historisk forskning når de skulle finne materiale til bøkene sine. Man får det som kan kalles en ”utviklingstregghet”, det tar tid før endringene som finner sted i forskningen får feste i historielærebøkene.

På slutten av 1960-tallet vokste kritikken mot mange av imperiehistorikerne, også i England. Historikeren J. H. Plumb bemerket i 1969 at, ”the old past is dying, its force weakening, and so it should. Indeed, the historian should speed it on its way, for it was compounded of bigotry, of national vanity, of class domination”.²⁹⁴ I lærebøkene fra perioden 1970-1990 er det tydelig at endringene i det britiske samfunnet, og til dels i historieskrivingen, også hadde fått innpass i behandlingen av imperialismen i Kina. Kritikken mot den britiske historieforskningen som kom på 60-tallet fra blant andre Eric Williams gav utslag i et annet

²⁹² Mackenzie, 1984: 194

²⁹³ Mackenzie, 1986: 2

²⁹⁴ Plumb, 1969: 145 (hentet fra Mackenzie, 1984:12)

perspektiv i sammenheng med den britiske imperialismen i Kina. Dette perspektivet flyttet seg også over i lærebøkene etter hvert.

Videre skjedde det også en dramatisk didaktisk utvikling innen skolefaget historie i 1970-årene. Der det tidligere var vanlig med en puggementalitet og fokus på evnen til å gjengi historisk kunnskap, ble det nå lagt mye større vekt på kildearbeid, og at elevene skulle tilegne seg historisk metode. Riktignok fikk ikke denne utviklingen innpass i alle de britiske lærebøkene for A-level i denne perioden. Gjennombruddet for den nye didaktikken kom først etter ”The Great History Debate og innføringen av den nye læreplanen tidlig på 1990-tallet.

Holdningene til den engelske imperialismen hadde likevel endret seg radikalt. Årsaken til dette ligger nok ikke bare i utviklingen man fikk innen forskingen. Samfunnets holdninger til imperiet var også i endring på 1970- og 80-tallet. De landene som ikke hadde fått sin selvstendighet i 1970, fikk stort sett denne i løpet av det påfølgende tiåret. Det britiske imperiet var ikke lenger en udiskutabel kilde til nasjonal stolthet. Mange begynte istedenfor å ta opp de negative aspektene ved britenes imperialisme på 1800-tallet, som blant annet slaveriet og den famøse opiumshandelen.

Når det er sagt fantes det også motstand, både mot den nye didaktikken og det nye fokuset i fremstillingen av historien om England og det britiske imperiet i lærebøkene. På 80-tallet fikk man i sammenheng med falklandskrigen nye nasjonalistiske strømninger, og flere historikere ville gå tilbake til en mer nasjonalistisk og patriotisk historieundervisning. I årene frem mot 1990 polariserte denne debatten seg, og når det i 1988 ble bestemt at man skulle få en nasjonal læreplan i historie ble debatten også intensivert. Denne debatten er senere blitt omtalt som ”The Great History Debate”.

Deltakerne i debatten var hovedsakelig det inn i to leire, ”New History”, og ”Tradisjonalistene”. Tradisjonalistene ville beholde historiefagets fokus på faktakunnskaper og dermed sikre at alle skolebarn i England fikk opplæring og ble testet i en versjon av historien. New History-fløyen var mer opptatt av at elevene skulle bli presenter for en heterogen historiefremstilling, og at de skulle benytte seg av nye læringsmetoder, som *do history*. Resultatet av debatten, slik det kom frem i læreplanen, var at motstanderne mot den tradisjonalistiske tenkemåten vant frem med sine hovedsynspunkter. Debatten har imidlertid

fortsatt i etterkant, og det finnes fremdeles uenighet rundt måten historiefaget skal organiseres i skolen og hvilket innhold det skal ha.

Den utviklingen som startet på 1970- og 80-tallet, der holdningene til imperialismen endret seg, har stort sett fortsatt utover 90-tallet. Tilbakeleveringen av Hong Kong står også formelt som slutten på det britiske imperiet. Historieverkene som blir skrevet er i større grad enn tidligere kritisk til flere aspekter ved den britiske imperialismen, som tidligere ikke har blitt problematisert. Imidlertid så har også noen av disse måtte tåle kritikk for fremstillingen av visse aspekter ved imperiet.

Utover 1990-tallet får vi også et skille i fremstillingen av historien i lærebøker. Den er ikke nødvendigvis blitt mer kritisk til det britiske imperiets gjøren og laden enn fremstillingen i lærebøkene på 1970- og 80-tallet, men det er større fokus på å finne forklaringsmodeller på hvorfor imperiet utviklet seg på den måten det gjorde. Årsaken til disse endringene kan ligge i at mange historikere har gått bort fra tanken om at man kan gi en nøytral beskrivelse av historien. Den historien som fortelles vil alltid være påvirket av konteksten den er skrevet i.

Bøkene fortsetter altså stort sett å utvikle seg i en retning av det jeg vil kalle et globalisert perspektiv i motsetning til tidligere lærebøker. Didaktikken som vant igjennom i læreplanen fra 1991 gjenspeiles også i de nyere lærebøkene. Det legges vekt på kildearbeid i stort sett alle bøkene jeg har undersøkt i perioden etter 1990. *Do history* er blitt et viktig aspekt av historieundervisningen, også innen A-level, og bøkene er organisert tematisk i motsetning til den tidligere vektleggingen på kronologi. Utviklingen går altså i stor grad fortsatt i den retningen som ble definert på 1970-tallet da man gikk bort fra "The Great Tradition", og begynte å tenke nye tanker om hvordan historieundervisningen skulle være, og hvilket innhold den skulle ha.

Denne beskrivelsen gjelder imidlertid ikke like godt for ett av verkene jeg har undersøkt i denne analysen. John Aldreds *British Imperial and Foreign Policy 1846-1980*. Hans presentasjon av emnet minner mer om det man fant i lærebøkene i tiden før 1970 med fokus på *great men*, og et ukritisk blikk på imperiet. Det er ganske overraskende at man finner en slik fremstilling av den britiske imperialismen i dagens lærebøker. Således blir denne boken stående som et unntak, men den viser at heller ikke lærebøker i dag alltid er helt fri fra det

som Bernard Bailyn i sin kritikk av *The Oxford history of the British Empire*, kalte en ”triumferende britisk tone”.²⁹⁵

²⁹⁵ Se fotnote 34

8 Bibliografi

Bøker og artikler:

- Angvik, M. (1982) Skolebokanalyse som tema for læreruttdanning og forskning. *Norsk Pedagogisk tidskrift*, (66. årgang nr.10)
- Beasley, W. G. & Pulleyblank, E. G. (red.) (1961) *Historians of China and Japan*, London, Oxford University Press.
- Benians, E. A., Rose, J. H. & Newton, A. P. (red.) (1929) *The Cambridge history of the British empire - Volume I, The old empire from the beginnings to 1783*, Cambridge [England], Cambridge University Press.
- Brown, J. M. & Louis, W. R. (red.) (1999) *The Oxford history of the British Empire - Volume IV, The Twentieth century*, Oxford University Press.
- Bruner, K. F., Fairbank, J. K., Smith, R. J. & Hart, R. (1986) *Entering China's service: Robert Hart's journals, 1854-1863*, Cambridge, Harvard University.
- Cull, N. J. (2004) *Supertext : The Textbook that changed my life. I: Times higher education supplement* London, Times newspapers.
- E. A. Benians, S. J. B. C. E. C. (red.) (1959) *The Cambridge history of the British Empire - Volume III, The empire-commonwealth: 1870-1919*, Cambridge University Press.
- Ensor, R. C. K. (1936) *The Oxford history of England – Volume 14, England 1870-1914*, Oxford, Oxford University Press.
- Fairbank, J. K. (red.) (1978) *The Cambridge history of China - Volume 10, Late Ch`ing, 1800-1911, part 1* Cambridge University Press.
- Fairbank, J. K. & Liu, K.-C. (red.) (1980) *The Cambridge history of China - Volume 11, Late Ch`ing, 1800-1911, Part 2*, Cambridge University Press.
- Foster, S. & Karayianni, E. (2007) *Portrayals of Arabic-Islamic Peoples in English History Textbooks. Institute of Education University of London*,
- Garvey, B. & Krug, M. (1977) *Models of history teaching in the secondary school*, Oxford, Oxford university press.
- Gordon, P. (red.) (1996) *A guide to educational research*, London, The Woburn Press.
- Gordon, P., Aldrich, R. & Dean, D. (1991) *Education and policy in England in the twentieth century*, London, Woburn Press.
- Greenberg, M. (1951) *British trade and the opening of China, 1800-1842*, London, Cambridge University Press.

- Hagtvet, B. (red.) (2008) *Folkemordenes svarte bok*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Helle, K. B. K. (1997) *Historie - hva, hvordan, hvorfor? Fagdidaktisk innføring*, Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Hicks, D. (1981) Textbook imperialism: Some reflections on racism, education and school books. *The new era*, s. 118-125.
- Hoxcer Jensen, P. (1983) *Dansk kolonihistorie: indføring og studier*, Århus, Historia.
- J. Holland Rose, A. P. N. O. E. A. B. (red.) (1961) *The Cambridge history of the British Empire – Volume II, The growth of the new empire 1783-1870*, Cambridge University Press.
- Jarski, R. (2005) *Great British Wit*, London, Ebury Press.
- Johnson, P. (1994) *Twentieth-century Britain economic, social and cultural change*, London, Longman.
- Kjeldstadli, K. (1994) *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget*, Oslo, Universitetsforl.
- Lee, E., Chew, E. C. T. & Southeast Asian Studies Program (1991) *A History of Singapore*, Singapore, Oxford University Press.
- Lowe, P. (1981) *Britain in the Far East: a survey from 1819 to the present*, London, Longman.
- Lund, E. (2003) *Historiedidaktikk for klasserommet: en håndbok for studenter og lærere*, Oslo, Universitetsforl.
- MacKenzie, J. M. (1984) *Propaganda and empire the manipulation of British public opinion, 1880-1960*, Manchester, Manchester University Press.
- MacKenzie, J. M. (red.) (1986) *Imperialism and Popular Culture*, Manchester, Manchester University Press.
- Marsden, W. E. (2001) *The School textbook geography, history and social studies*, London, Woburn press.
- Morse, H. B. (1910) *The international relations of the Chinese empire -The period of conflict 1834-1860*, London, Longmans, Green and Co.
- Morse, H. B. (1918a) *The international relations of the Chinese empire -The period of subjection 1894-1911*, London, Longmans, Green and Co.
- Morse, H. B. (1918b) *The international relations of the Chinese empire -The period of submission 1861-1893*, London, Longmans, Green and Co.
- Neumann, I. B. (2001) *Mening, materialitet, makt en innføring i diskursanalyse*, Bergen, Fagbokforl.

- Nordborg, L.-A. (1986) *Aschehougs verdenshistorie Bind 11, Det sterke Europa 1815-1870*, H. Aschehoug og co. (W. Nygaard).
- Pingel, F. (1999) *UNESCO guidebook on textbook research and textbook revision*, Hannover, Verlag Hahnshe Buchhandlung.
- Plumb, J. H. (1969) *The Death of the Past*, London, MacMillan.
- Porter, A. (red.) (1999) *The Oxford history of the British Empire - Volume III, The Nineteenth century*, Oxford, Oxford University Press.
- Price, M. (1968) History in Danger. *History* 53, pp. 342-347
- Richards, J. (1989) *Imperialism and juvenile literature*, Manchester, Manchester University Press.
- Roberts, R. (1971) *The classic slum Salford life in the first quarter of the Century*, Manchester.
- Said, E. W. & Thorbjørnsrud, B. (2001) *Orientalismen : vestlige oppfatninger av Orienten*, Oslo, De norske bokklubbene.
- Schissler, V. R. B. H. (red.) (1987) *Perceptions of History - International Textbook Research on Britain, Germany and the United States*, Oxford, Berg Publishers Limited.
- Smith, G. (1982) *The Concise Dictionary of National Biography, Part II 1901-1970*, Oxford, Oxford University Press.
- Soanes, C. (red.) (2006) *Compact Oxford English Dictionary for University and College Students*, Oxford, Oxford University Press.
- Steger, M. B. (2003) *Globalization: A Very Short Introduction*, Oxford, Oxford University Press.
- Stensgård, N. (1985) *Aschehougs verdenshistorie Bind 9, Verdensmarked og kulturmøter 1500-1750*, H. Aschehoug og co. (W. Nygaard).
- Stradling, R. (2001) Teaching 20th - century European history. *Council of Europe Publishing*, Telhaug, A. O. (1997) *Politikk og profesjon engelsk skoleutvikling 1988-1997*, [Oslo], Cappelen akademisk forl.
- Tosh, J. (1991) *The pursuit of history aims, methods and new directions in the study of modern history*, 2nd. utg. London, Longman.
- Williams, E. (1961) *Capitalism & slavery*, New York, Russell & Russell.
- Winks, R. W. (red.) (1966) *The Historiography of the British Empire-Commonwealth trends, interpretations, and resources*, Durham, N.C., Duke University Press.

Winks, R. W. (red.) (1999) *Historiography*, Oxford, Oxford University Press.

Woodward, E. L. (1938) *The Oxford history of England - Volume 13, The age of reform 1815-1870*, Oxford, Oxford University Press.

Hovedoppgaver og Masteroppgaver:

Laukeland, B. (2003) *Fag - politikk - opinion Palestinaspørsmålet i norske og tyske læreverker i historie for ungdomstrinnet fra 1950- til 1990-tallet*. Høgskolen i Bergen.

Ruhaven, I. (2002) *Historie og nasjonal identitet the Great History Debate i England, 1988-1991*. Universitetet i Bergen.

Rørtveit, T. (2008) *"An imperial tradition offering more faith than science" 70 år med britisk imperiehistorie : en historiografisk analyse av behandlingen av Det østindiske handelskompaniet i tre britiske historieverk på 1900-tallet elektronisk ressurs*, Bergen, [T. Rørtveit].

Sæle, C. (2005) *"Mer ytterliggående enn noen hadde tenkt seg" fremstillingen av Sovjetunionens historie ca 1928-1938 i norske lærebøker for videregående skole*, Bergen, Høgskolen i Bergen.

Internett:

BBC (06.08.09 2007) *History A-level 'could disappear'*. Nedlastet 28.04 fra: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/education/6932836.stm

Clare, J. D. (2009) *S. Reed Brett*. Nedlastet 26.01 fra: http://www.johndclare.net/Russ3_ReedBrett.htm

Clare Ryan, Liverpool John Moores University. (11.03.09 2009) *Dr Frank McDonough*. Nedlastet 09.05.08 fra: <http://www.ljmu.ac.uk/SOC/69968.htm>

Daniele Besomi, University of Pavia. (2009) *Hollis, (Maurice) Christopher*. Nedlastet 11.11 fra: <http://economia.unipv.it/harrod/edition/editionstuff/rfh.4b0.htm>

Encyclopædia Britannica. (2009) *Eric Williams*. Nedlastet 28.04 fra: <http://search.eb.com/eb/article-9077072>

Edexcel (2009) *New GCE from 2008*. Nedlastet 02.10 fra: <http://www.edexcel.com/quals/gce/gce08/history/Pages/default.aspx>

Foster, S. *The British Empire and Commonwealth in World War II: Selection and Omission in English History Textbooks*. Nedlastet 08.04 fra: <http://www.centres.ex.ac.uk/historyresource/journal10/papers/foster.doc>

Hodder Education. (2009) *About the authors*. Nedlastet 06.11 fra:
http://www.hoddereducation.co.uk/Title/9780340899847/Medieval_Realm_for_Common_Entrance_and_Key_Stage_3.htm

Nicholls, J. *Methods in School Textbook Research*. Nedlastet 08.04 fra:
www.centres.ex.ac.uk/historyresource/journal6/nichollsrev.pdf

Openlibrary (29.04.08 2008) *Robert M. Rayner*. Nedlastet 03.05 fra:
<http://openlibrary.org/a/OL2957327A/Robert-M.-Rayner>

The Department of History, University of Hull. (2007) *Professor Simon C. Smith*. Nedlastet 06.05 fra: http://www.hull.ac.uk/history/Staff/Academic/Simon_Smith.html

Lærebøker:

Aldred, J. (2004) *British Imperial and Foreign Policy 1846-1980*, Oxford, Heinemann Educational Publishers.

Brett, S. R. (1959) *A history of the British Empire and Commonwealth*, London, Thomas Nelson and sons Ltd.

Collier, F. W. (1897) *History of the British Empire Senior class book*, London.

Edwards, J. R. (1970) *British History 1815-1939*, London, Bell & Hyman LTD.

Harvey, D. C. S. H. (1954) *The British Empire and Commonwealth*, London, Chatto & Windus Ltd.

Hill, C. P. (1968) *A survey of British history - From the earliest times to 1951*, London, Edward Arnold Ltd.

Hollis, C. (1946) *History of Britain in Modern Times, 1688-1939*, London, Hollis And Carter.

Houstoun, G. E. H. J. F. (1950) *Three Great Powers*, London, Ginn and company LTD.

Hussey, W. D. (1971) *British History 1815-1939*, London, Cambridge University Press.

Lane, P. (1978) *Success in British History 1760-1914*, London, John Murray Ltd.

Lane, P. (1981) *British History 1815-1914*, London, John Murray Ltd.

Leeds, C. A. (1979) *European History 1789-1914*, Plymouth, Macdonal & Evans Ltd.

Mcdonough, F. (1994) *The British Empire 1815-1914*, Hodder & Stoughton.

Oman, C. W. (1899) *England in the Nineteenth Century*, London, Edward Arnold.

Rayner, R. M. (1927) *Nineteenth century England a political and social history of the British Commonwealth, 1815-1914*, London, Longmans.

Smith, S. C. (1998) *British Imperialism 1750-1970*, Cambridge, Cambridge University Press.

Stewart, G. (2006) *China 1900-76*, Oxford, Heinemann Educational Publishers.

Wright, C. P. H. J. C. (1981) *British History 1815-1914*, Oxford, Oxford University Press.

Williamson, J. A. (1954) *The British Empire and Commonwealth - A history for senior forms*, London, MacMillan & Co Ltd.

Wood, A. C. (1988) *Nineteenth Century Britain 1815-1914*, Essex, Longman Group Ltd.

English summary

British imperialism in China in the 19th century: An analysis of British history textbooks from 1900 up to the present time.

This master thesis analyses British history textbooks presentation of the British expansion in China during the 19th century, and up to the Qing-dynasty's downfall in 1911. The analysis main focus is on conflicts between Britain and China and how they are presented, namely: The opium wars, the scramble for concessions and the Boxer rebellion.

Twelve textbooks from the 20th and the beginning of the 21th century are the primary sources in this inquiry. The goal of the analysis is to try and trace a possible development in the textbooks' presentation of the subject, and to identify whether such a development marks a transition from an anglocentric perspective to a more globalized perspective. The results of the analysis will be discussed in a wider context including the development in British society, educational policies and the historical research on the subject.

The textbooks from the early century and up to the 1960`s, were mainly positive in their description of British expansion in China. They typically focused on political history and great men. In later years this period is normally referred to as "The Great Tradition". In the late 60`s and early 70`s the positive attitude to the British empire in general, and the British imperialism in China specifically largely disappeared. This reflected the change in attitude in British society and historical research as well. The traditional way of teaching history was also abandoned by many teachers, which started to apply the "New History" method where the emphasis was put on *doing* history instead of memorizing "historical truths". This development towards a more globalized perspective continued into the 80`s and 90`s. In the recent years the empire has definitively vanished in to the annals of history, and the textbooks of the late 20th and early 21th century largely have a more complex and balanced portrayal of the subject.